

POODŘÍ

ČASOPIS OBYVATEL HORNÍ ODRY

Z obsahu

- Bludné balvany na Starobělsku
- Jírovec J. G. Mendela
- Ptačí tahy v Poodří – podzim
- Kozlov, osada Kyjanice a samota Eliščino
- Penzion v Bernarticích nad Odrou

POODŘÍ – časopis obyvatel horní Odry

www.casopispoodri.cz

Vydává Společnost přátel Poodří (IČ: 64627870) ve spolupráci se ZO ČSOP Odry, ZO ČSOP Jeseník nad Odrou, Správou chráněné krajinné oblasti Poodří a Svazkem obcí Region Poodří.

Redakční rada: Ing. Radim Jarošek, Ing. Petr Lelek, Lumír Kuchařík, Ing. Alena Malíková, Ing. Oldřich Usvald, Mgr. Ivan Bartoš, Jiří Zelený

Adresa redakce: Výškovická 102, 700 30 Ostrava

E-mail: radim.jarosek@volny.cz

Počítačová sazba a grafické zpracování: Aleš Luzar

Tisk: Šmíra Print, Ostrava

Vydávání povoleno Ministerstvem kultury ČR, registrační číslo: MK ČR E 12812

ISSN 1803-2338

Vychází 4 čísla ročně.

Cena jednoho čísla: 30 Kč, předplatné: 120 Kč

Objednávky předplatného na adrese redakce.

XIII. ročník, č. 4/2010

Titulní strana obálky: Jírovec J. G. Mendela (Foto Radim Jarošek).

Tato strana: Suťové pole pod skalními výchozy u Trojmezí (Foto Radim Jarošek).

Ceník reklamy v POODŘÍ

Umístění na 3. nebo 4. straně obálky (černobílá) formát: A4 – 10 000 Kč, A5 – 5 000 Kč, A6 – 2 500 Kč

Redakce si vyhrazuje právo na odmítnutí požadavku na reklamu, úpravu ceny (např. při opakované reklamě ve více číslech apod.) resp. řešení formou protislužby (např. propagací POODŘÍ v jiném periodiku).

REDAKCE DĚKUJE ZA FINANČNÍ PŘÍSPĚVEK NA TISK TOHOTO ČÍSLA:

- Obcím Albrechtický, Bartošovice, Bernartice nad Odrou, Hladké Životice, Jakubčovice nad Odrou, Jeseník nad Odrou, Jistebník, Kunín, Polanka nad Odrou, Proskovice, Pustějov, Stará Ves nad Ondřejnicí, městysu Suchdol nad Odrou, městu Odry.
- Všem čtenářům, kteří přispěli jakoukoliv částkou nad předplatné.

Obsah

Nový výzkum bludných balvanů na Starobělsku Martin Hanáček & Lukáš Klega	4	Jaroslav Pleskot, literární historik a vysokoškolský pedagog Vladimír Krejčí, Svatava Urbanová, Danuše Lövyová, Radim Jarošek	51
Skalky u Trojmezí Radim Jarošek	10	Jak jsem fotografoval Helenu Salichovou Jaroslav Král	53
Hrabětický les, místo mezi povodími Zdenka Prymusová	12	Moravští bratři v Karibské oblasti Daniel Řičan	56
Jírovec J. G. Mendela Radim Jarošek, Karel Gold	18	Z Klokočůvku do Klokočůvku René Fojtík	60
Bernartice nad Odrou – penzion ve starém hospodářském dvoře Lucie Augustínková	21	Ostrov v Odře a jeho „dobyť“ (aneb nejen recese) Karel Sýkora	63
Heraldika držitelů bernartického panského dvora Libor Kovář	29	Ptačí tahy v Poodří Díl druhý – Podzim Karel Pavelka	64
Kozlov (Koslau), osada Kyjanice (Kyljanka, Kianitz), samota Eliščino (Eliščiná, Lieselsberg, Lisetby). Kostel sv. Josefa, drobné církevní objekty a jejich osud Jana Krejčová	35	Region Poodří Oldřich Usvald	79
Heinrich Johann Demel, astronom a matematik Pavel Kašpar st.	49	Počasi Ladislav Rošlapil	81

Vážení čtenáři,

procházku obsahem posledního čísla 13. ročníku začneme v Kozlově a dozvíme se podrobnosti o osudech sakrálních staveb. Pak vystoupíme na skalky u Trojmezí a projdeme se v údolí Odry u Klokočůvku. Dále navštívíme Bernartice nad Odrou a podzim v CHKO Poodří nám připomene příspěvek o ptačích tazích.

Posedět můžeme pod starým kaštanem nedaleko Emauz a připomenout si nejslavnějšího rodáka Poodří J. G. Mendela. Nezapomínáme ani na další významné osobnosti – tentokrát budou představeni matematik a astronom H. J. Demel z Oder, literární historik a pedagog Jaroslav Pleskot z Jistebníku a malířka Helena Salichová. Dozvíme se také o akcích Regionu Poodří a až do Karibiku nás zavedou osudy Moravských bratří.

Pěkné počtení!

Nový výzkum bludných balvanů na Starobělsku

Martin Hanáček & Lukáš Klega

Kvarterně geologické poměry Starobělska

Oblast Staré Bělé je tvořena kvarterními uloženinami, které zcela zakrývají starší podloží (Macoun, 1989). Na povrchu dnes nalezneme plošné pokryvy sprašových hlín. Ledovcové sedimenty vystupují z jejich podloží jenom v zářezech potoků a řek. Podle dřívějších i nejnovějších výzkumů (Macoun et al., 1965, Nývlt et al., 2008, Nývlt & Engel, v tisku) byly Ostravsko a Moravská brána opakovaně zasaženy pevninským ledovcem, a to během první elsterské ledové doby (asi před 630 tisíci lety) a druhé elsterské ledové doby (asi před 410 tisíci lety) a poté i ve starší sálské ledové době. K poslednímu zalednění Ostravska a Moravské brány, tj. ke staršímu sálskému zalednění, došlo před trochu více než 160 tisíci lety. V opuštěném hliništi cihelny v Kuníně u Nového Jičína se totiž podařilo datovat sedimenty jezera, které zde existovalo při ústupu ledovce zpět k severu (Nývlt et al. 2008).

Podle výsledků datování vznikaly tyto uloženiny asi před 162 tisíci lety. Povrchové výskyty ledovcových sedimentů u Staré Bělé spadají do tohoto zalednění. V průběhu poslední evropské ledové doby, nazývané viselská (asi před 115–12 tisíci lety, časové vymezení ledových dob viz Lindner a kol., 2004), k nám kontinentální ledovec ze

severu nedosáhl, protože se zastavil již ve středním Polsku. Na severní Moravě panovaly podmínky chladné tundrové stepi, ve kterých se zde eolicky (činností větru) uložily sprašové hlíny, které překryly starší ledovcové sedimenty. Podle Macouna (1989) jsou ledovcové uloženiny v okolí Staré Bělé představovány převážně glacifluviálními písčými štěrky. Jedná se tedy o sedimenty uložené při roztávání ustupujícího ledovce. Sedimenty uložené přímo ledovcem – tily – vystupují na povrch jen omezeně. V minulosti byly glacifluviální písčité štěrky těženy pro stavební účely, nejznámějším odkrytem byla Novákova pískovna na jižním okraji Staré Bělé.

Přehled dosavadních výzkumů

Okolí Staré Bělé je v rámci Ostravské pánve známým nalezištěm nordických (severských) souvků, tj. horninových úlomků a balvanů, transportovaných k nám kontinentálním ledovcem ze skandinávsko-baltské oblasti. Objevují se v odkrytých ledovcových uloženinách, ať už v korytech potoků, které ledovcové sedimenty erodují nebo v pískovnách. Zmínky o starobělských nálezech souvků nalezneme v několika geologických pracích, vlastivědných periodikách a archivních materiálech. Vitásek (1919) odtud udává jednak

Obr. 1 Bludný balvan deformované fenoskandské žuly (170 x 110 x 110 cm) v korytě potoka, v Palésku j. od Staré Bělé. Stav po odkopání v květnu 2008, původně byla obnažena jen část kamene.

Obr. 2 Vyzvedávání fenoskandské deformované žuly (170 x 110 x 110 cm) z koryta potoka v Palésku j. od Staré Bělé. 1. 7. 2008.

výskyty nordických souvků malých rozměrů, ale i nálezy bludných balvanů o velikosti kolem 50 cm. Jednalo se o červenou hrubozrnnou žulu, žlutou jemnozrnnou žulu, aplity a modravé křemence. Na některých balvanech dokonce zjistil exarační rýhy, vyryté do povrchu kamenů jinými horninovými úlomky na bázi pohyblivého se ledovce. Tyto jevy se na bludných balvanech vyskytují poměrně vzácně, dnes můžeme nejlepší ukázkou exaračních rýh spatřit na bludném balvanu v geologické expozici na Masarykově střední škole zemědělské a Vyšší odborné škole v Opavě (Hanáček 2009).

V roce 1970 pořídil L. Hrubý z Ostravského muzea soupis bludných balvanů nalezených přímo ve Staré Bělé, který je dnes uložen v Archivu města Ostravy (Hrubý, 1970). V první polovině 70. let podrobně studovali na Starobělsku bludné balvany i souvky menších rozměrů J. Pchálek a Z. Gába. Výsledkem výzkumu bylo zdokumentování pěti bludných balvanů delších než 1 m, z nichž jeden, tvořený rapakivickým granitem z Ålandského souostroví nebo jz. Finska, byl instalován břed budovou základní školy. Dále oba badatelé určili z drobnějšího materiálu Småland granit (žulu z jv. Švédska) a Dala porfyr (porfyr z regionu Dalarna ve středním Švédsku). Poznatky z bádání byly publikovány v regionálních vlastivědných periodikách (Pchálek, 1974, Gába & Pchálek, 1975), instalovaný balvan rapakivické žuly byl zkoumán i v pozdější době (Hanáček, 2007).

V roce 2008 začal nový průzkum terénu, jehož výsledkem je nález dvou zcela nových exemplářů, revize popisu balvanu rapakivi u starobělské základní školy a dále popis jednoho již delší dobu instalovaného pískovcového balvanu, z literatury a jiných zdrojů však dosud téměř neznámého. Dalším výstupem je instalace obou nově objevených a jednoho již dříve známého bludného balvanu u Základní školy ve Staré Bělé. V tomto příspěvku čtyři podrobněji popsané horniny byly studovány makroskopicky na povrchu balvanů a na čerstvém lomu, pouze balvan z Jarkovského potoka byl studován makroskopicky i na nábrusech

a mikroskopicky ve výbrusech pomocí polarizačního mikroskopu. U balvanu rapakivi pouze interpretujeme již dříve získané poznatky.

Možnosti nových objevů závisejí na erozní činnosti místních toků, které zejména při vydatných povodních odhalují bludné balvany, do té doby zakryté sedimenty. Na některých místech, např. mezi Starou Bělou a Ostravou-Výškovicemi, by mohly být objeveny i při obdělávání polí, jelikož tam ledovcové sedimenty vycházejí přímo k povrchu. Naopak v pískovných nelze další nálezy příliš očekávat, protože v nich už dlouho neprobíhá těžba a navíc došlo k jejich rekultivaci.

Popis nově nalezených bludných balvanů

Fenoskandská deformovaná porfyrická žula

Naleziště: Palések jižně od Staré Bělé, koryto potoka (obr. 1).

Rok nálezů: 2008.

Rozměry: 170 x 110 x 110 cm, objem 1,038 m³, hmotnost 2,7 t.

Hornina: Šedě červená žula s malými vyrostlicemi dlouze tabulkovitých draselných živců (délka vyrostlic až 15 mm). Usměrnění horniny patrné jednak na přednostně orientovaných vyrostlicích, tak hlavně na biotitových páscích.

Původ horniny: Nejpravděpodobněji jižní až střední Švédsko.

Poznamky: V červenci 2008 byl balvan z potoka vyzvednut a instalován u Základní školy ve Staré Bělé (obr. 2). Při převozu byl balvan zvážen.

Jihošvédská porfyrická žula

Naleziště: Jarkovský potok, úsek toku mezi Krmelínem a Proskovicemi (Černý les), obr. 3.

Rok nálezů: 2008.

Rozměry: 80 x 65 x 50 cm, objem 0,135 m³, hmotnost 0,35 t.

Hornina: Fialově až šedě červená hrubozrnná porfyrická žula. Balvan zachycuje kontakt výrazně porfyrické hrubozrnné žuly (většina balvanu) s nevýrazně porfyrickou hrubozrnnou žulou. Složení obou hornin je téměř shodné, jedná se pouze o různé variety pocházející ze stejného tělesa

Obr. 3 Bludný balvan jihošvédské porfyrické žuly (80 x 65 x 50 cm) v korytě Jarkovského potoka mezi Krmelínem a Proskovicemi. Stav z dubna 2008.

hlubinné horniny (plutonu nebo batolitu). V původním tělese tvořila nevýrazně porfyrická hornina žílu ve výrazně porfyrické hornině. Obě variety mají všesměrnou texturu. Výrazně porfyrická žula obsahuje četné, i když relativně řídké rozptýlené, vyrostlice tmavošedě fialových draselných živců o velikosti až 25 mm. Vyrostlice mají tabulkovitý až lehce zakulacený tvar, kromě samostatných vyrostlic se také vyskytují až několik cm velké agregáty tvořené několika vyrostlicemi. Nevýrazně porfyrická žula obsahuje pouze drobné vyrostlice velké max. 5 mm, které jsou rovněž tvořeny tabulkovitými, tmavošedě fialovými draselnými živci. Drobné vyrostlice jsou sice početnější než ve výrazně porfyrické varietě, ale natolik nenápadné, že hornina má téměř stejnoměrně zrnitý charakter. Kromě velikosti a četnosti vyrostlic se obě horniny odlišují poněkud vyšším obsahem plagioklasu a agregátů tmavých minerálů v základní hmotě výrazně porfyrické variety. Ve výrazně porfyrické hornině se rovněž nachází tmavá uzavřenina o velikosti 7 x 6 cm, složená z jemnozrné směsi tmavých minerálů, živců a snad i křemene.

Mikroskopický popis výrazně porfyrické horniny: Velké vyrostlice tvoří pertitický ortoklas a mikroklin. Omezení je většinou hypautomorfní, okraje vyrostlic jsou většinou magmaticky korodované, zčásti je ale omezují vlastní krystalové plochy. Na některých vyrostlicích je zjevné dvojčatění podle karlovarského zákona. Podél štěpných trhlin se projevují produkty přeměn. Vyrostlice obsahují drobné uzavřeniny křemene a plagioklasu. Samotný plagioklas rovněž tvoří vyrostlice, které se ovšem co do velikosti blíží těm draselněživcovým jen zřídka a bývají zakulaceného tvaru. Plagioklas ve formě vyrostlic i v podobě uzavřenin a zrn základní hmoty rovněž vykazuje produkty přeměn. Základní hmota je bohatá na draselné živce a plagioklas, který tvoří hypautomorfní až xenomorfní zrna, nejčastěji krátce obdélníkovitého až čtvercového tvaru. V základní hmotě se hojně objevuje křemen tvořící hrubé agregáty s vykrajovanými okraji (suturovitá struktura) nebo jednotlivá zrna do 3 mm velikosti. Křemen undulózně zháší.

Obr. 4 Bludný balvan migmatitu (130 x 115 x 55 cm), zvaný „Švecovec“, v korytě potoka pod hrází rybníku v Palésku j. od Staré Bělé. Stav z března 2008.

Obr. 5 Ptygmatické vrásky v migmatitovém bludném balvanu.

Tmavé minerály (především chloritizovaný biotit, méně amfibol) tvoří řídké rozptýlené agregáty o velikostech nejčastěji mezi 0,5 a 2 mm, vzácněji do 5 mm.

Původ horniny: Granitoidy (žuly a granodiority) odpovídající balvanu z Jarkovského potoka vystupují na povrch v jižním Švédsku, přesněji při severním konci jezera Vättern a sv. od jezera Vänern, viz obr. 9 (Smed & Ehlers, 2002). Přímá vzdálenost mezi uvedenými jezery a Ostravskem činí asi 1000 km. Tyto horniny jsou součástí transskandinávského magmatického pásma, respektive jeho dílčího pásma Småland-Värmland. Transskandinávské magmatické pásmo představuje soustavu obrovských těles granitoidních hornin (batolitů a plutonů), probíhající poledníkovým směrem z jižního přes střední Švédsko až do Norska. Vzniklo před 1,86–1,65 miliardy let (Högdahl a kol., 2004), tedy ve spodním proterozoiku (starších starohorách). Pásmo je součástí baltského štítu (Fennoskandie), který zaujímá Švédsko, část Norska, dno Baltského moře, Finsko, Karélii a poloostrov Kolu. Baltický štít je tvořen převážně regionálně metamorfovanými a vyvřelými horninami prekambriického (prahorního a starohorního) stáří.

Poznámky: V červenci 2008 byl balvan z Jarkovského potoka vyzdvižen a instalován u Základní školy ve Staré Bělé. Při převozu byl zvážen.

Revize vybraných starších nálezů

Migmatit

Naleziště: Palések jižně od Staré Bělé, balvan se nacházel v korytě potoka pod hrází rybníku (obr. 4).

Rozměry: 130 x 115 x 55 cm.

Hornina: Ptygmaticky provrásněný migmatit (obr. 5). Tmavé pararulové partie (substrát) jsou bohaté na biotit a obsahují makroskopicky nápadný granát (červenofialová zrna o velikosti až 15 mm) a značné množství jehličkovitého sillimanitu. Světlé granitoidní partie (metatekt) jsou typicky křemen-živcovo-slídové.

Obr. 6 Skolitový pískovec (75 x 55 x 45 cm) instalovaný před budovou Mysliveckého sdružení Stará Bělá. Stav z dubna 2008.

Původ: Nejednoznačný, pravděpodobně Fenoskandie (Švédsko, Finsko), ale možná i Polsko.

Poznámky: Balvan byl starobělským občanům již dlouhá desetiletí znám, dokonce nesl i místní pojmenování „Švecovec“, patrně odvozené od kliškatého průběhu ptygmatických vrás připomínajících švy. Popsali jej Pchálek (1974) a Gába & Pchálek (1975), později jej Z. Gába (osobní sdělení) uváděl jako migmatitizovanou granát-sillimanit-biotitickou pararulu. V červnu 2009 byl převezen k Základní škole ve Staré Bělé.

Skolitový pískovec

Naleziště: Neznámé, možná je totožný se žlutým křemencem (75 x 62 x 50 cm), zaznamenaným Hrubým (1970) v Novákově pískovně na jižním okraji Staré Bělé. Dnes je balvan instalován u budovy Mysliveckého sdružení Stará Bělá, která se nachází v sousedství bývalé pískovny.

Rozměry: 75 x 55 x 45 cm. Míry jsou velmi podobné rozměrům žlutého kvarcitu L. Hrubého, Odlišnosti mohly vzniknout rozdílným způsobem měření.

Hornina: Na povrchu žlutě hnědý (na čerstvém lomu ovšem bělošedý) jemnozrnný křemenný pískovec (obr. 6). Hnědavé zbarvení povrchu vzniklo zvětrávacími procesy. Pískovec je protkán rovnoběžnými, hustě nahloučenými vyplněnými rourkami, představujícími doupata mořských červů (obr. 7). Hornina vznikla zpevněním (diagenezí) písčitého mořského dna v pobřežní zóně v období spodního kambria asi před 542 milióny lety. Rourkovitá doupata patří mezi fosilní stopy po činnostech organismů (ichnofosilie). Rourky byly popsány rodovým názvem *Skolithos*, a proto se hornina označuje termínem skolitový pískovec.

Původ: Jižní část Baltského moře - ostrov Bornholm, poloostrov Skåne v nejižnějším Švédsku, pobřeží jv. Švédka, Kalmarský průliv (Kalmarsund), viz. obr. 9 (Smed & Ehlers, 2002, Schulz, 2003). Ve spodním kambriu byl baltský štít horotvornými procesy už dlouho zcela utvořen a podléhal erozi. Na jeho plochý reliéf proniklo spodnokambričné moře, v jehož příbřežní zóně se usazoval písek. Mělkou pobřežní zónu obývaly různé organizmy, včetně červů skolitů, kteří si v písčitém dně budovali rourkovitá doupata orientovaná kolmo k ploše dna.

Rapakivi z oblasti Ålandského souostroví a jz. Finska

Naleziště: Nováková pískovna j. od Staré Bělé (glacifluviální sedimenty), Hrubý (1970).

Balvan o rozměrech 130 x 120 x 90 cm byl v první polovině 70. let 20. století instalován u zdejší základní školy a popsán Gábou & Pchálkem (1975) jako pyterlit, což je typ rapakivické žuly vyskytující se v j. Finsku a na Ålandském souostroví. Hornina tvořící balvan se vyznačuje dlouze tabulkovitými vyrostlicemi draselných živců o rozměrech max. 45 x 15 mm. Typický pyterlit se však např. podle Zandstry (1999) a internetových stránek www.kristallin.de vyznačuje vyrostlicemi draselných živců zakulaceného až široce tabulkovitého, tedy nikoliv výrazně protáhlého tvaru. Z publikovaných fotografií a popisů rapakivických žul se hornina balvanu nejvíce podobá hrubozrnné porfyrické varietě rapakivické žuly z Ålandského souostroví (Åland granitu), kterou vyobrazují Dietrich & Hoffmann (2004, str. 28). Jelikož v rapakivických masivech existuje více petrografických variet, je podle našeho názoru vhodnější tento starobělský bludný balvan označovat jako rapakivi z oblasti Ålandského souostroví a jz. Finska. Zúžení oblasti původu na region jz. Finska a k němu přilehlého Ålandského souostroví v j. části Botnického zálivu je možné vzhledem k rekonstruovanému postupu

Obr. 7 Detail příčných průřezů rourkovitých doupat červů ichnorodu *Skolithos*. Průměr rourek 2 mm.

jednotlivých částí pevninského ledovce během ledových dob (Glückert, 1974, Boulton a kol., 1985). Slezsko a severní Moravu zasáhly dva spojené splazy pevninského ledovce, a to tzv. Baltský splaz a Jihošvédský splaz. Baltský splaz se pohyboval ze středního Švédska přes jižní část Botnického zálivu a poté pánví Baltského moře dále na jih (mělká šelfová moře v ledových dobách ustoupila a jejich dna byla souší). Při svém pohybu erodoval ledovec Ålandské souostroví a jz. okraj finské pevniny. Jihošvédský splaz se pohyboval po švédské pevnině a v jižní části Baltského moře se spojoval s předchozím splazem. Podrobnější popis starobělského rapakivi s detailním vyobrazením horniny je v příspěvku Hanáčka (2007).

Dva nově objevené bludné balvany (deformovaná žula z Palésku a jihošvédská porfyrická žula z Jarkovského potoka) a již dlouho známý migmatit z Palésku byly mezi lety 2008–2009 instalovány na upravené ploše v parku u Základní školy ve Staré Bělé. Zde k nim byla postavena tabule s informacemi pro veřejnost (obr. 8).

Balvan deformované žuly z Palésku patří svými rozměry 170 x 110 x 110 cm, objemem 1,038 m³ a hmotností 2,7 t k nejmohutnějším bludným balvanům ze Starobělska. Dalším velkým starobělským bludným balvanem byla žula, kterou v červenci 1873 odhalila silná povodeň v potoce přímo v obci. Pro svou mohutnost byl balvan ponechán na místě, avšak v roce 1897 byl rozstřílen dynamitem, aby jeho kusy mohly být položeny do základů stavby hostince „U lípy“ (J. Hulínek, nedatováno, materiály Archivu města Ostravy). Původně se balvan nacházel v potoce asi 50 m jižně (proti toku) od pozdějšího hostince. Zbývající kus si roku 1927 převezl na svůj pozemek p. Folta, který jej použil jako dlažební kámen na zápraží svého domu. Tento úlomek prostudoval Z. Gába. Jedná se o šedorůžovou hrubozrnnou žulu s až 2 cm velkými shluky biotitu pocházející z ostrova Bornholmu v jižní části Baltského moře (Bornholm granit, typ Alminding, Pchálek, 1974, Gába & Pchálek, 1975). Poslední zbylý úlomek má podle L. Hrubého rozměry 84 x 70 x 65 cm. Jelikož se jedná jen o část původního balvanu, lze předpokládat, že původní rozměry byly větší. V porovnání s jinými bludnými balvany však ty starobělské nedosahují žádných mimořádných velikostí. Největší bludný balvan v České republice je instalovaný v Ostravě-Kunčicích (320 x 250 x 155 cm, 16,5 t), další velké byly nalezeny v Ostravě-Porubě (355 x 170 x 140 cm), Hlučíně (220 x 206 x 140 cm), Bohumíně (275 x 195 x 125 cm), Polance nad Odrou (250 x 195 x 180 cm), Opavě (210 x 180 x 110 cm) nebo Žulové na Jesenicku (200 x 200 x 180 cm, nezachoval se, v roce 1930 byl rozbit). Všechny uvedené velké bludné balvany jsou tvořeny žulami, ponejvíce z jižního Švédska, viz práce Vodičky

(1954), Linhart (1956), Kroutilík (1958), Gáby (1977), Gáby & Peka (1999), Hanáčka (2007) a Jarošové a kol. (2008).

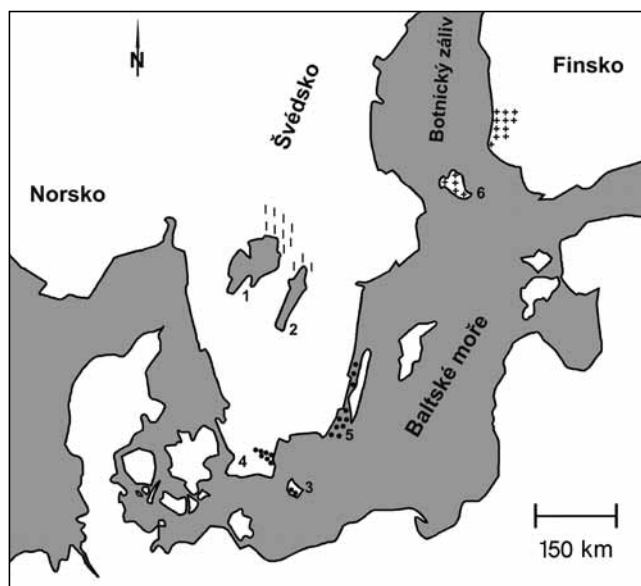
Seznam všech bludných balvanů na Starobělsku zaznamenaných do roku 2010

- červená hrubozrnná žula, žlutá jemnozrnná žula, aplity a modravé křemence. Velikost do 50 cm (Vitásek 1919).
- růžová hrubozrnná biotitická žula z Fenoskandie (130 x 65 x 60 cm), vykopána roku 1937 ve Staré Bělé, na pozemku p. O. Gabzdyla (Gába & Pchálek, 1975).
- migmatit z Fenoskandie nebo Polska (130 x 115 x 55 cm) nalezený v Palésku (Gába & Pchálek, 1975), od roku 2009 instalovaný u Základní školy ve Staré Bělé.
- pravděpodobně diorit (125 x min 60 x 55 cm), nejasné provenience, objeven v Jarkovském potoce zsz. od Krmelína (Gába & Pchálek, 1975), při revizním průzkumu v roce 2008 již nebyl znovu nalezen.
- Bornholm granit, nalezen v potoce ve Staré Bělé, v roce 1897 rozbit (Hulínek, nedatováno, Hrubý, 1970, Gába & Pchálek, 1975). Původní délka určitě přes 1 m.
- rapakivi z oblasti Ålandského souostroví a jz. Finska (130 x 120 x 90 cm), balvan nalezen v Novákově pískovně na j. okraji Staré Bělé v roce 1970, od první poloviny 70. let instalovaný u zdejší základní školy (Hrubý, 1970, Gába & Pchálek, 1975, Hanáček, 2007).
- čedič (80 x 60 x 30 cm), možná místního původu, nalezen v korytě potoka ve Staré Bělé, u zdravotního střediska (Hrubý, 1970).
- žlutavý křemenec (75 x 62 x 50 cm), nalezen v Novákově pískovně na j. okraji Staré Bělé v roce 1970 (Hrubý, 1970). Možná totožný

Obr. 8 Bludné balvany migmatitu, jihošvédské porfyrické žuly a fenoskandické deformované žuly (zleva doprava), instalované v parku u Základní školy ve Staré Bělé. Stav z října 2010.

Schématická mapa původu přesněji určených bludných balvanů. Čárkovaně – jihošvédská porfyrická žula z Jarkovského potoka. Tečkovaně – skolitový pískovec.

Křížkovaně – rapakivi (masív Åland podle stejnojmenného sousrotrví a masívy Laitila a Vehmaa v jz. Finsku).

1 jezero Vänern; 2 jezero Vättern; 3 ostrov Bornholm; 4 poloostrov Skåne; 5 Kalmarský průliv, 6 Ålandské soustroví.

se skolitovým pískovcem popsaným v tomto příspěvku.

- šedá jemnozrná biotitická žula (111 x 76 x ? cm), v potoce ve Staré Bělé (pozemek p. V. Staňka, s. od Novákovy pískovny), Hrubý (1970).
- deformovaná porfyrická žula z Fénoskandie (170 x 110 x 110 cm), nalezena v Palésku, od roku 2008 instalována u Základní školy ve Staré Bělé (tento článek).
- porfyrická žula z j. Švédska (80 x 65 x 50 cm), nalezena v Jarkovském potoce mezi Krmelínem a Proskovicemi, od roku 2008 instalována u Základní školy ve Staré Bělé (tento článek).
- skolitový pískovec z j. části Baltického moře (75 x 55 x 45 cm), naleziště neznámé, možná je totožný se žlutavým křemencem o rozměrech 75 x 62 x 50 cm, který byl objeven v Novákově pískovně na j. okraji Staré Bělé (Hrubý, 1970), tento článek. Je instalován u budovy Mysliveckého sdružení Stará Bělá.

Literatura:

- BOULTON, G. S.; SMITH, G. D.; JONES, A. S.; NEWSOME, J. (1985): *Glacial geology and glaciology of the last mid-latitude ice sheets*. Journal of the Geological Society, London, 142: 447–474.
- DIETRICH, H.; HOFFMANN, G. (2004): *Steinreiche Ostseeküste: Entstehung und Herkunft der Findlinge*. Verlag Redieck & Schade GmbH. Rostock. 78 s.
- GÁBA, Z. (1977): *Petrografie ledovcových souvků jesenické oblasti ve Slezsku*. Práce Odboru přírodních věd Vlastivědného ústavu v Olomouci, č. 30, 39 s.
- GÁBA, Z. & PEK, I. (1999): *Ledovcové souvky moravkoslezské oblasti*. Okresní vlastivědné muzeum. Šumperk. 111 s.
- GÁBA, Z. & PCHÁLEK, J. (1975): *Bludné balvany ve Staré Bělé*. Těšínsko 1: 21–22.

GLÜCKERT, G. (1974): *Map of glacial striation of the Scandinavian ice sheet during the last (Weichsel) glaciation in northern Europe*. Bulletin of the Geological Society of Finland 46: 1–8. Espoo.

HANÁČEK, M. (2007): *Bludné balvany v oblasti CHKO Poodří*. POODŘÍ 10 (4): 15–19. Ostrava.

HANÁČEK, M. (2009): *Geologická expozice na Masarykově střední škole zemědělské a Vyšší odborné škole v Opavě*. Vlastivědné listy 35 (2): 35–37.

HÖGDAHL, K.; ANDERSSON, U. B.; EKLUND, O.; GORBATSCHEV, R.; NYSTRÖM, J.-O.; WIKSTRÖM, A.; SJÖSTRÖM, H.; BERGMAN, S.; AHL, M.; MANSFELD, J.; WAHLGREN, C.-H.; STEPHENS, M. B.; CLAESON, D. T.; LUNDQVIST, T.; ÖHLANDER, B.; SMEDS, S.-A.; SUNDBLAD, K. (2004): *The Transscandinavian Igneous Belt (TIB) in Sweden: a review of its character and evolution*. Geological Survey of Finland, Special Paper 37, 125 s. Espoo.

HRUBÝ, L. (1970): *bez názvu, soupis bludných balvanů ve Staré Bělé*. Archiv města Ostravy.

HULÍNEK, J. (nedatováno): *Bludné balvany aneb Co přinesl ledovec?*. Archiv města Ostravy.

JAROŠOVÁ, L.; ZAPLETAL, L. JR.; HANÁČEK, M. (2008): *Padesáté výročí instalace největšího bludného balvanu v Opavě*. Časopis Slezského zemského muzea (A), 57: 81–87.

KROUTILÍK, V. (1958): *Nález největších bludných balvanů na Hlučínsku*. Přírodovědecký sborník Ostravského kraje, 19 (2): 312–315. Ostrava.

LINDNER, L.; GOZHİK, P.; MARCINIĄK, B.; MARKS, L.; YELOVICHEVA, Y. (2004): *Main climatic changes in the Quaternary of Poland, Belarus and Ukraine*. Geol. Quart., 48 (2): 97–114. Warszawa.

LINHART, J. (1956): *Největší bludné balvany u nás a jejich původ*. Věda a život 4: 163–165. Praha.

MACOUN, J. (1989): *Geologická mapa ČSR 1:50 000 15-43 Ostrava*. Ústřední ústav geologický. Praha.

MACOUN, J.; ŠIBRAVA, V.; TYRÁČEK, J.; KNEBLOVÁ-VODIČKOVÁ, V. (1965): *Kvartér Ostravska a Moravské brány*. Ústřední ústav geologický. Praha. 419 s.

NÝVLT, D. & ENGEL, Z. (v tisku): *Pleistocene glaciations of Czechia*. In: Ehlers J. & Gibbard P. L. (eds.): *Quaternary Glaciations – Extent and Chronology Part IV – a closer look*. Developments in Quaternary Science. Elsevier.

NÝVLT, D.; JANKOVSKÁ, V.; VÍŠEK, J.; FRANCŮ, E.; FRANCŮ, J. (2008): *Deglaciační fáze prvního sálského zalednění v Moravské bráně*. 14. Kvartér 2008 – Sborník abstrakt, 14–15. Brno.

PCHÁLEK, J. (1974): *Ledovcové suvenýry v našich pískovnách*. Starobělský zpravodaj, 5–6: 10–12.

SCHULZ, W. (2003): *Geologischer Führer für den norddeutschen Geschiebesammler*. – cw Verlagsgruppe. Schwerin. 507 s.

SMED, P. & EHLERS, J. (2002): *Steine aus dem Norden. Geschiebe als Zeugen der Eiszeit in Norddeutschland*. Gebrüder Borntraeger Verlagsbuchhandlung, vydání druhé. Berlin, Stuttgart. 194 s.

VITÁSEK, F. (1919): *Příspěvky ku poznání diluvia horního porčící Odry*. Sborník české společnosti zeměvědné, 25: 1–21. Praha.

VODIČKA, J. (1954): *Bludné balvany na Ostravsku a jejich ochrana*. Ochrana přírody 9: 15–18. Praha.

ZANDSTRA, J. G. (1999): *Platenatlas van noordelijke kristallijne gidsgesteenten*. – Backhuys Publishers. Leiden. 412 s. www.kristallin.de

Martin Hanáček, postgraduální student geologie na Přírodovědecké fakultě Masarykovy univerzity, od roku 2008 kurátor paleontologické sbírky Slezského zemského muzea. Zajímá se o problematiku kontinentálního zalednění ČR (sedimenty vzniklé při zalednění, souvky, bludné balvany). Kontakt: [Velká Kraš 47, 790 58](mailto:VelkáKraš47,79058), email: HanacekM@seznam.cz, tel: 732 191 686

JUDr. Lukáš Klega, advokát

Zájmy: témata se vztahem ke Staré Bělé a okolí, paleontologie, cestování
Kontakt: Stará Bělá, email: klega@advokatklega.cz, tel.: 732 875 793

Skalky u Trojmezí

Radim Jarošek (text a foto)

První rozcestník na modré turistické značce z Klokočůvky na Hadinku se nazývá Trojmezí a nachází se v místech, kde cesta kříží hluboké údolí Čertova potoka. Nedaleko za ním nás zaujme vpravo přímo nad cestou skalní výchoz a při pohledu vzhůru do svahu zahlédneme další skalní útvary. Lesní cesta se dále opět prudce stáčí doprava a pokračuje již přímo, nad ní můžeme pozorovat ve svahu kopce vegetaci zarůstající suťová pole.

Prošli jsme kolem dalšího ze zajímavých skalních útvarů a stojí za to vystoupat do prudkého svahu a prohlédnout si ho blíže.

Mocnější polohy erozně odolnějších hornin – jako jsou v případě kulmu Nízkého Jeseníku hlavně droby – se často v modelaci terénu projevují jako různé hřbety, ostrožny a skalní útvary. Podobně je tomu i zde, kde vytvářejí poměrně výrazný ostrý hřbet osově orientovaný k jihu. Začíná u zmiňované lesní cesty a lze po něm vystoupat až vysoko nad údolí.

Skalní stupeň se rozpadem a odnosem zvětralin postupně mění na izolovanou skálu – tor nebo těž mrazový suk.

Zaujmu nás výchozy silně rouzpukaných masivních drob, místy s kulovitou odlučností a s vrstvami slepenců. Mrazovým zvětráváním – působením ledu a střídáním teplot – v chladných

Celkový pohled na horní část hřbítku. Suťoviska s náletem bříz vlevo nám připomenou chladná období čtvrtohor.

Suťové pole se jako jazyk „plazí“ po svahu. Pomáhá k tomu hlavně gravitace a změny teplot.

Detailnější pohled na skalní výchoz s patrnými svislým rozpukáním masivních drob a polohou slepenců vlevo. Skála se rozpadá v samostatné bloky.

obdobích pleistocénu docházelo k jejich postupnému rozpadu a pod nimi se na strmých svazích vytvářela suťová pole, která jsou tvořena různě velkými hranatými kusy horniny. Mrazové sruby, jak se nazývají tyto skalní stupně, tak postupně ustupovaly a naopak narůstala suťoviska pod nimi. V některých případech byla výslednicí těchto

procesů osamocená izolovaná skála nazývaná tor. Proces zvětrávání a odnosu trvá s menším intenzitou doposud, více se však projevuje zarůstání náletovými dřevinami a suťová pole tak někdy nebývají na první pohled patrná.

Kromě největšího výchozu u cesty, který je zčásti skrytý v lesním porostu, najdeme na hřebítku další,

Nejvýše položený, asi čtyřmetrový skalní výchoz drob má souřadnice 49°43'39,2" N, 17°43'08,8" E.

morfologicky se více projevující skalní tvary. Nejvýše položený výchoz je tvořen málo mocnými vrstvami jílových břidlic, prachovců s polohami drob.

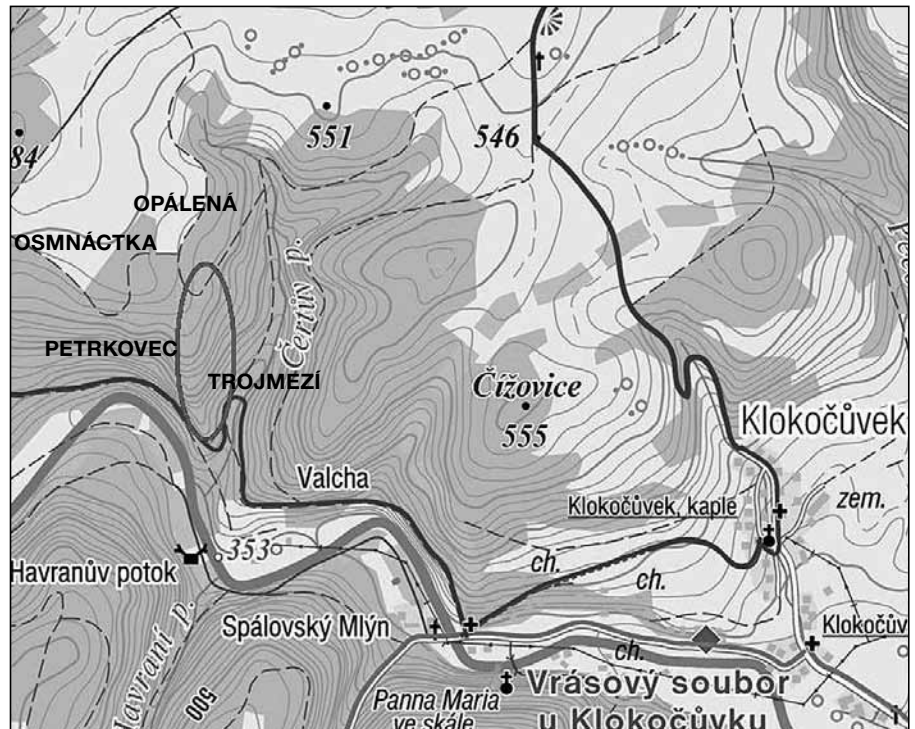
Údolí Odry nad Klokočůvkem je součástí jesenického kulmu – konkrétně jde o spodnokarbonské moravické souvrství, v němž jsou nejčastějším typem hornin jílovité břidlice.

Malebné, v teplých dnech sluncem vyhřáté skalky přímo vybízí k odpočinku navíc s odměnou krásných výhledů do lesnatého údolí Odry.

Ing. Radim Jarošek

Kontakt: Agentura ochrana přírody a krajiny ČR,

Trocnovská 2, 702 00 Ostrava,
email: radim.jarosek@nature.cz,
tel.: 596 133 673, 608 910 562

Ovál vyznačuje lokalitu. Mapa převzata z www.mapy.cz, doplněny pomístní názvy.

Hrabětický les, místo mezi povodími

Zdenka Prymusová (text a foto)

Hrabětický les je jedním z nejrozsáhlejších lesů ve střední části Moravské brány v oblasti předělu mezi údolími Bečvy a Odry. Lesní komplex zaujímá ukloněnou plošinu pod Blahutovickým vrchem (331,1 m n. m.), vnější hranice porostu tvoří Lučický a Hrabětický potok s Luhou (porosty SV pod křížem nad Blahutovicemi končí tratí a Luhou). Nadmořská výška lesa je v rozmezí 270 až 320 m n. m.

V roce 2010 byl proveden inventarizační botanický průzkum Hrabětického lesa, který odborně navazuje na botanické studie Marie Sedláčkové z let 1983, 1984 a 2008. Průzkum byl veden v Hrabětickém lese zhruba na 350 ha vymezených

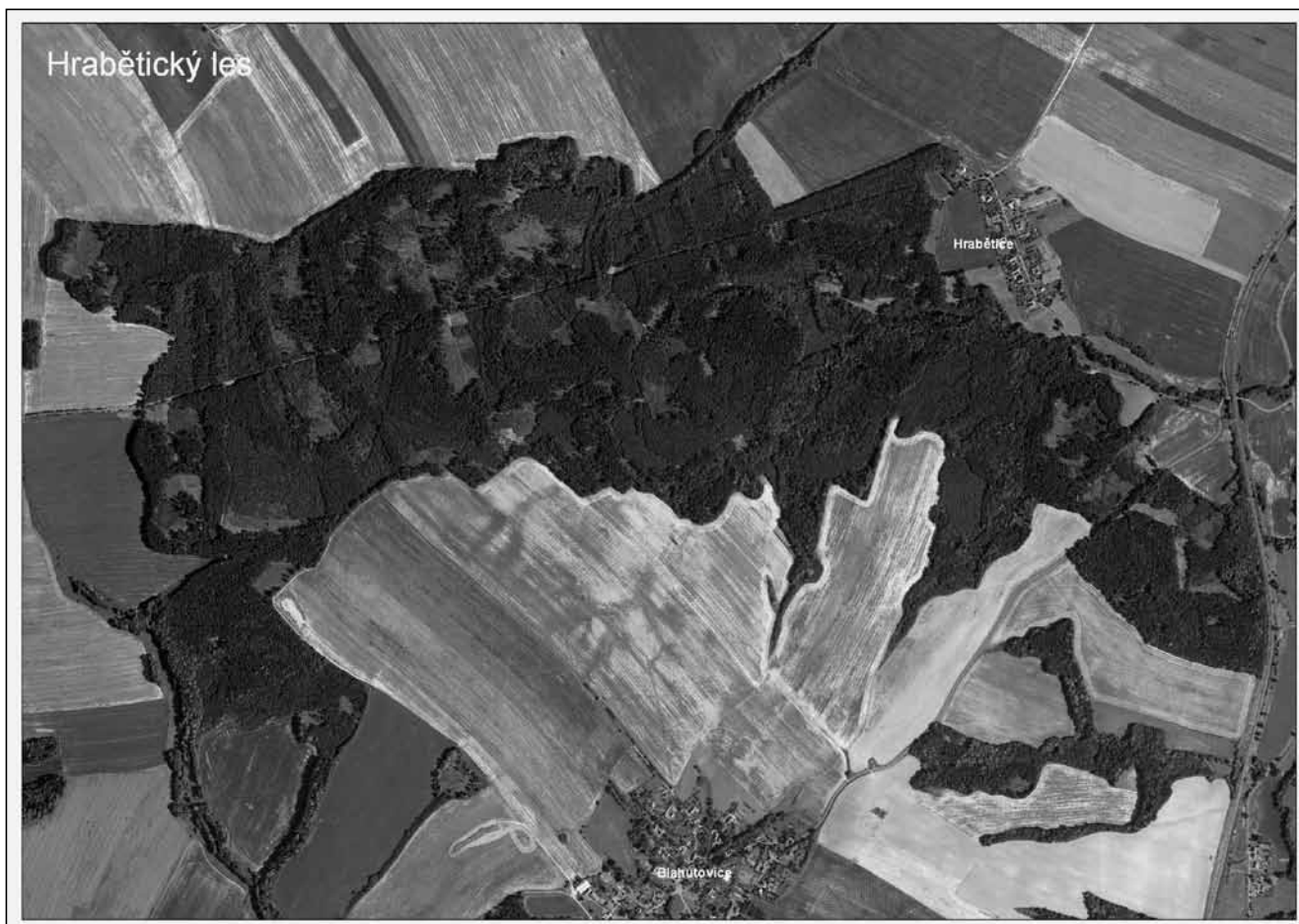

Potoční olšina.

silnicí do Blahutovic po Hrabětický potok, dále v porostech pod křížem u silnice nad Blahutovicemi směrem k železniční trati. Dále v roklině v jihozápadní části Blahutovic pod kapličkou a dál v nivě Lučického potoka. Zkoumaná plocha spadá do katastru obcí Hrabětice nad Odrou, Blahutovice, Polouvsí, severní část lesních porostů jsou na hranici katastru Hynčic u Vražného a Horního Vražného.

Území náleží k úmoří Baltského moře. Z větších přítoků ústí do Odry řeka Luha v Jeseníku nad Odrou. Luha z ukloněné plošiny nad Blahutovicemi přijímá vody Lučického potoka s drobnými levostrannými přítoky. Dalším potokem s pramenem v Hrabětickém lese je Hrabětický potok tvořící severní hranici lesních porostů, který vtéká do Odry pod Dolním Mlýnem. V Hrabětickém lese vyvěrá ze svahů množství pramenů, hlavně v jihovýchodní a východní části lesních porostů. Vytváří se tak mírně zaklesnutý údolní tok, který vtéká pod Hrabeticemi do Luhy.

V 18. století byl v Hrabětickém lese stejně jako v dalších částech Polouveského revíru (Obstwald) jedlový les. V jedlovém porostu se vyskytovaly z náletu také břízy a lípy. Od 19. století byly zalesněny plochy na první bonitní třídě smrky a jedlemi, druhá bonitní třída byla zalesněna z jedné třetiny břízami, druhá třetina borovicemi a třetí smrky a jedlemi (Orlita, 2010).

Hrabětický les na ortofotosnímku.

Současný stav porostů vypovídá o dlouhodobých trendech hospodářské činnosti, které směřovaly k pěstování a preferenci smrku na přístupných plošinách. Nejzachovalejší lesní porosty jsou proto na svazích plošin, navazujících na potoční nivy. V nejnižších polohách Hrabětického lesa u silnice v místě mostku přes potok do obce Hrabětice se vyskytují olšovo-jasanové lesy (*Pruno-Fraxinetum*). Těleso silnice přepažilo údolní nivu, kde před touto bariérou celoročně stagnuje voda. Zamokřené polohy osidlují mokřadní olšiny (*Alnion glutinosae*). Ve směru stoupání erozních rýh přechází olšovo-jasanové lesy v potoční olšiny (*Stellario-Alnetum glutinosae*). Svahy erozních rýh na několika místech porůstají fragmenty dubohabřin v části hlavního údolí, tj. karpatská dubohabřina (*Carici pilosae-Carpinetum*), lokálně se objevují fragmenty lipové dubohabřiny (*Tilio-Carpinetum*) na svazích plošin. Spíše lze hovořit o prolínání prvků luhů a dubohabřin.

Úzké erozní rýhy a svahy lesních prameništ osidluje společenstvo s ostřicí řídkoklasou (*Carici remotae-Fraxinetum*), v hlavním údolí na prameništích společenstvo s ostřicí převislou (*Carici remotae-Fraxinetum caricetosum pendulae*).

Z kontaktního pohoří Nízkého Jeseníku zde sestupují prvky květnatých bučin až jedlobučin (*Festuco altissimae-Fagetum*): ostřice lesní (*Festuca*

altissima), bukovník kapradovitý (*Gymnocarpium dryopteris*), samorostlík klasnatý (*Actaea spicata*), buk lesní (*Fagus sylvatica*). Přechodné porosty dubohabřin a bučin jsou zachyceny na fragmentu na hraně plošiny nad hlavním údolím a druhá plocha je v porostu pod křížem. Ostrůvkovitý výskyt jedlobučin v minulosti dokládají druhy svízel okrouhlolistý (*Galium rotundifolium*) a jedle bělokorá (*Abies alba*), která dobře v porostech zmlazuje.

Výskyt horských druhů v nízkých polohách je dokladem prolínání a přechodového charakteru Hrabětického lesa. Jsou jimi rozrazil horský (*Veronica montana*), vrbina hajní (*Lysimachia nemorum*), řeřišnice křivolaká (*Cardamine flexuosa*). V roce 1990 uváděla Sedláčková výskyt pérovníka horského (*Lastrea limbosperma*), který se však nepodařilo zatím ověřit. Rozsáhlé porosty na ukloněné horní plošině jsou již dvě století lesními kulturami, které zarůstají ostružiníky (*Rubus fruticosus* agg.) a třtinou křovištní (*Calamagrostis epigejos*).

Hrabětický potok tvoří severní hranici lesa. Zvláště v opuštěných meandrech a v nádrži na horním toku jsou fragmenty mokřadních olšin s přechodem do potočních olšin. Zachovány jsou malé plochy lipových dubohabřin směrem k Vražnému. Přítoky jsou charakterizovány jako potoční jasanina s ostřicí řídkoklasou (*Carex remota*). Spodní část potoka pod lesem směrem k Dolnímu

mlýnu se dá charakterizovat jako fragment *Pruno-Fraxinetum* s početnou populací kozlíku výběžkatého přechodného (*Valeriana excelsa* subsp. *transiens*). Na Hrabětickém potoce jsou místy i liniové porosty křovinatých vrb s vrbou popelavou (*Salix cinerea*) a vrbou ušatou (*Salix aurita*), zvláště na prosvětlených plochách v kontaktu s polními kulturami. Odlesněním potočních niv vzniká prostor pro společenstvo se skřipinou lesní (*Scirpetum sylvatici*) a pro degradované pcháčově louky s devěsilem lékařským (*Petasites hybridus*), které se vyskytují pod loveckou chatou.

V lesním porostu pod křížem u cesty do Blahutovic jsou vyvinuté lipové dubohabřiny (*Tilio-Carpinetum*), v širším údolí směrem k trati přechází v nejvlhčích místech po bývalých rybníčcích jasanovo-olšové lesy (*Pruno-Fraxinetum*) v mokřadní olšiny (*Alnion glutinosae*).

V lesním porostu pod kapličkou v Blahutovicích to jsou prameniště s ostřicí řídkoklasou (*Carici remotae-Fraxinetum*). Ostatní plochy jsou hospodářských lesem. Porosty okolo silnice do Polomi jsou lipové dubohabřiny s prameništi a četnými potůčky, které zásobují mokřadní plochu u Lučického potoka. Údolí Lučického potoka patří k porostům jasanovo-olšovým lesů. Horní partie plošiny

nad Blahutovicemi jsou odlesněny a přeměněny na pole, pěstují se obiloviny, řepka, slunečnice apod.

Přehled společenstev a biotopů

Údolní jasanovo-olšovo luhy zastoupené společenstvy (*Pruno-Fraxinetum*, *Stellario-Alnetum glutinosae*, *Carici remotae-Fraxinetum*, *Carici remotae-Fraxinetum caricetosum pendulae*) mají příhodné složení porostů a hodnocení jejich stavu je příznivé (Filippov et al., 2008). Ze specifických druhů se vyskytují: střemcha obecná (*Prunus padus*), blatouch bahenní (*Caltha palustris*), česnek medvědí (*Allium ursinum*), řeřišnice hořká (*Cardamine amara*), škarďa bahenní (*Crepis paludosa*), přeslička lesní (*Equisetum sylvaticum*), krabilice chlupatá (*Chae-rophyllum hirsutum*), kozlík výběžkatý (*Valeriana excelsa*), kostřava obrovská (*Festuca gigantea*) aj.

Rovněž plochy osidlující polonsko-karpatské dubohabřiny (*Tilio-Carpinetum*, *Carici pilosae-Carpinetum*) jsou hodnoceny příznivě. Vyskytují se hojně specifické druhy: samorostlík klasnatý (*Actaea spicata*), kopytník evropský (*Asarum europaeum*), lýkovec jedovatý (*Daphne mezereum*), kyčelnice žláznatá (*Dentaria glandulosa*), svízel Schultesův (*Galium schultesii*), hvězdnatec zubatý (*Hacquetia*

Lipová dubohabřina pod křížem do Blahutovic.

epipactis), hlístník hnízdák (*Neottia nidus-avis*), čarovník pařížský (*Circaea lutetiana*), pryšec sladký (*Euphorbia dulcis*), pryšec mandlonovitý (*Euphorbia amygdaloides*), netýkavka nedůtklivá (*Impatiens noli-tangere*), žindava evropská (*Sanicula europaea*) aj.

Ze specifických druhů mokřadních olšin (*Alnion glutinosae*) se vyskytuje ostřice prodloužená (*Carex elongata*), z dalších ostřice měchýřkatá (*Carex vesicaria*), blatouch bahenní (*Caltha palustris*), tužebník jilmový (*Filipendula ulmaria*), kyprej vrbice (*Lycopus europaeus*), lilek potměchuť (*Solanum dulcamara*). Mokřadní olšiny jsou v komplexu Hrabětického lesa podpořeny činností člověka a to přehrazením potočných niv nebo stavbou rybníčků a nádrží.

Průzkumem bylo za vegetační sezónu duben až říjen 2010 zjištěno 249 druhů vyšších rostlin, z toho počtu je 11 druhů chráněných podle kritérií celostátního i krajského červeného seznamu (MSK) i podle kritérií Washingtonské úmluvy (CITES). Z celostátního seznamu v kategorii ohrožených C3 jsou 2 druhy a C4 a, b 9 druhů, v rámci Moravskoslezského kraje bylo potvrzeno 5 taxonů v kategorii ohrožených (MSK C3) a 6 v kategorii druhů vyžadujících pozornost (MSK C4).

Ohrožené taxony

Carex pendula – ostřice převislá, (MSK C3, C4a). Hrabětické patří mezi mezní lokality výskytu karpatského migranta, který je roztroušený až hojný ve východní a severní části České republiky. Nejbližšími lokalitami v povodí Odry jsou Hranické Loučky, dále Kojetín u Starého Jičína, Petřkovice u Starého Jičína v lese Háj, Palačov. Výskyt v Hrabětickém lese je nejzápadnější v této části Moravské brány a v předpolí Nížkého Jeseníku (Hájková & Prymusová, 2007).

Dentaria glandulosa – kyčelnice žláznatá, (MSK C3, C3). Karpatský subendemit s výskytem na severovýchodní Moravě. Hrabětické patří mezi nejzápadněji vysunuté lokality výskytu kyčelnice spolu s výskytem v údolí Suché u Dobešova (Sedláčková, 2006).

Hacquetia epipactis – hvězdnatec čemeřicový, (MSK C3, C4a). Karpatský migrant s těžištěm výskytu v karpatském mezofytiku, výskyt v dubohabřinách, přechází do okrajových částí Oderských vrchů.

Hypericum humifusum – třezalka rozprostřená, (MSK C3, C3) osidluje lesní cesty a příkopy.

Mokřadní olšina těsně u silnice do Hrabětic.

Hvězdnatec zubatý.

Neottia nidus-avis – hlístník hnízdák, (MSK C3, C4a, CITES). Orchidej stinných lesů byla potvrzena v Hraběticích poprvé. Vyžaduje stinné lesy s dostatkem tlející dřevní hmoty.

Taxony vyžadující pozornost

Abies alba – jedle bělokorá, (MSK C4, C4a). v 18. století zde byla hojná, dnes se vyskytuje ostrůvkovitě a vždy jsou to porosty stejnověké. K zlepšení situace bude sloužit oplocení porostů se zmlazenou jedlí.

Daphne mezereum – lýkovec jedovatý, (MSK C4, C4a). Druh lužních lesů i dubohabřin.

Euphorbia amygdaloides – pryšec mandloňovitý, (MSK C4, C4a), karpatský prvek, druh dubohabřin.

Listera ovata – bradáček vejčitý, (MSK C4, C4a, CITES). Orchidej světlých vlhkých hájů a lužních lesů je potvrzena na lokalitě poprvé. Je to druh světlých lesů, který je mykorrhizně vázán na určité druhy dřevin, zejména na jasany ztepilé.

Valeriana excelsa subsp. *transiens* – kozlík výběžkatý přechodný, (MSK C4, C4b). Druh je vázán na podmáčené polohy potočních luhů, populace na Hrabětickém potoce je hojná.

Veronica montana – rozrazil horský, (MSK C4, C4a). Druh je zastoupen všech lokalitách. Sedláčková jej uváděla jako neověřený v roce 2008.

Hrabětický les je mostem pro šíření karpatských prvků mezi povodím řeky Odry a Moravy směrem do jesenického podhůří. Kromě výše uvedených se vyskytují i svízele Schultezův (*Galium schultesii*) a ostřice chlupatá (*Carex pilosa*). V území jsou ostrůvkovitě zastoupeny i další typické druhy pro východní část České republiky tj. svízele lysá (*Cruciata glabra*) a kakost hnědočervený (*Geranium phaeum*).

Oba druhy orchidejí bradáček vejčitý (*Listera ovata*) a hlístník hnízdák (*Neottia nidus-avis*) se nacházejí v hlavním údolí potoka táhnoucího se od lovecké chaty k silnici do Hrabětic. Vykytují se ve společenstvu lužních lesů (*Stellario-Alnetum glutinosae*). Výskyt další orchideje prstnatce Fuchssova (*Dactylorhiza fuchsii*) se opětovně nepodařilo potvrdit (uváděla Sedláčková, 1977, 1984).

V roce 2010 byly nově ověřeny specializované rostliny vázané na obnažená dna a kaluže – hvězdoš kalužní (*Callitriche stagnalis*) a hvězdoš jarní

(*Callitriche palustris*). Běžně se vyskytují v hlubokých vyjetých kolejích po mechanizaci více na plošinách, kde je prováděna manipulace se dřevem. Hvězdoš mnohotvárný (*Callitriche cophocarpa*) byl objeven zatím na jediném místě, a to v mokřadu u silnice.

Na lesních mýtinách je velmi hojný starčekovec jestřábníkovitý (*Erechtites hieraciifolia*) původem z mírného pásu Severní a Jižní Ameriky. Do Evropy byl zavlečen v druhé polovině 19. stol. a v Moravské bráně je uváděn od Popovic u Přerova, Hlinska u Lipníku nad Bečvou, Dřevohostic a Rybí (Dvořáková, 2004; Kocián & Kocián, 2009).

Pro udržení a zlepšení současného stavu porostů jsou navrženy stávající přístupy k hospodaření: nevnašet geograficky nepůvodní druhy dřevin (smrk, borovice) do nivy potoka a v okolí prameniště, podporovat chybějící druhy dřevin přirozené druhové skladby v nivě i na plošinách (buk lesní, lípa srdčitá, jedle bělokorá, dub letní). Nevysazovat monokultury smrků a borovic na svazích erozních rýh, protože hrozí sesuvy půdy. Dbát na pěstování smíšených lesů na plošinách s věkovým rozvrstvením.

Provádět jemné způsoby hospodaření, vyloučit holoseč a neopomíjet význam stojícího či ležícího mrtvého dřeva v lesním ekosystému.

Eliminovat včas invazní druh křídlatku japonskou (*Reynoutria japonica*) v okolí lesních cest a lemů silnice do Hrabětic a Lučic.

Význam území

O záplavách v roce 2009 a na jaře 2010 se potvrdil nezastupitelný význam komplexu Hrabětického lesa zvláště, když spadlo nadprůměrné množství srážek v krátkém časovém období. Les je důležitou retenční plochou pro obce Jeseník nad Odrou, Blahutovice, Polouvsí i z toho důvodu, že vrchol plošiny nad Blahutovicemi je odlesněn a využíván jako pole.

Důležitost a funkce Hrabětického lesa je dána unikátním reliéfem celku, který má většinou ráz ukloněné plošiny rozčleněné malými svahovými údolími a stržemi. Ve svazích jsou četná prameniště s porosty údolních luhů, která jsou schopna zachytit velká množství srážek. Potoky přirozeně meandrují a lesní porosty údolních luhů a dubohabřin jsou v příznivém stavu.

Lesní komplex Hrabětického lesa je v Moravské bráně ojedinělý jak pro svou poměrně značnou rozlohu, tak i tím, že je umožněno šíření karpatských prvků vázaných na lesní společenstva mezi povodím řeky Odry a Moravy směrem do jesenického podhůří.

Výskyt horských druhů z kontaktního Nízkého Jeseníku v těchto nízkých polohách je dokladem prolínání a přechodového charakteru Hrabětického lesa.

Literatura:

- DVOŘÁKOVÁ, M.: *Erechtites RAFIN. – starčekovec*. In: SLAVÍK B. & all. [eds.]: *Květena České republiky*, 7. Praha, Academia, s. 280–281, 2004.
- FILIPOV, P. & coll.: *Příručka hodnocení biotopů*. AOPK ČR, Praha, 2008.
- HÁJKOVÁ, A. & PRYMUSOVÁ, Z.: *Příspěvek k rozšíření ostřice převislé *Carex pendula* Huds. na území severovýchodní Moravy a Slezska*. Práce a studie Muzea Beskyd, 19: 223–232, 2007.
- KOCIÁN, P. & KOCIÁN, J.: *Příspěvek ke květeně Novojičínska a okolí*. 1. Vlastiv. sbor. Novojičínska, Nový Jičín, 59: 176, 2009.
- ORLITA, Z.: *Obstwald – Hrabětický les na sklonku raného novověku*. POODŘÍ 13, Vol. 2: 4–9, 2010.
- PROCHÁZKA, F. [ed.]: *Černý a červený seznam cévnatých rostlin České republiky (stav v roce 2000)*. Příroda, Praha, 18: 1–166, 2001.
- SEDLÁČKOVÁ, M. & PLÁŠEK, V. [eds.]: *Červený seznam cévnatých rostlin Moravskoslezského kraje (2005)*. Čas. Slez. muz. Opava, 54: 97–120, 2005.
- SEDLÁČKOVÁ, M.: *Rozšíření některých druhů rostlin v okrese Nový Jičín*. 3. Zprávy Českoslov. bot. společ., Praha 12: 139, 1977.
- SEDLÁČKOVÁ, M.: *Hrabětický les – zajímavá botanická lokalita na Novojičínsku*. Vlastiv. sbor. okresu Nový Jičín, 31: 64–67, 1983.
- SEDLÁČKOVÁ, M.: *Poznámky k dokumentaci Hrabětického lesa (Moravská brána)*. Čas. Slez. muz. Opava, 33: 33–42, 1984.
- SEDLÁČKOVÁ, M.: *Lastrea limbosperma ve sbírkách Okresního vlastivědného muzea v Novém Jičíně*. Čas. Slez. muz., Opava, 39: 89–92, 1990.
- SEDLÁČKOVÁ, M.: *Dentaria glandulosa v lesích severovýchodní Moravy*. Čas. Slez. muz. Opava, 49: 145–160, 2000.
- SEDLÁČKOVÁ, M.: *Mezní výskyt *Dentaria glandulosa* na Moravě a ve Slezsku*. Čas. Slez. muz., Opava, 55: 153–164, 2006.
- SEDLÁČKOVÁ, M.: *Poznámky ke květeně Hrabětického lesa na Novojičínsku*. POODŘÍ, č. 3: 12–15, 2008.

Ing. Zdenka Prymusová, botanička Ostravského muzea
Kontakt: Masarykovo nám. 1, 728 41 Ostrava,
email: prymusova@ostrmuz.cz, tel.: 597 582 728

Kozlík výběžkatý.

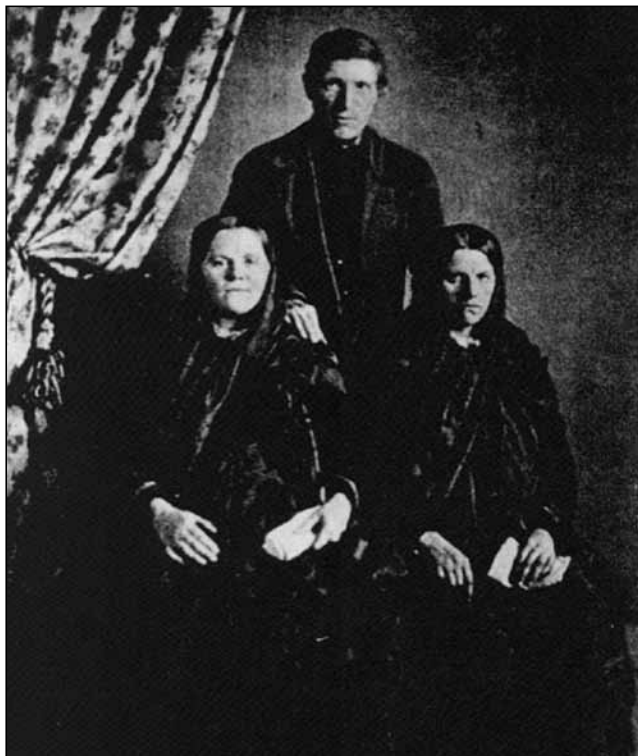
Jírovec J. G. Mendela

Radim Jarošek, Karel Gold

Příběh začneme v červenci roku 1983. Tehdy příbuzný J. G. Mendela Adolf Schneider navštívil se svými třemi, tehdy již dospělými dětmi svůj bývalý domov – obec Hynčice. Neopomněl zavitat i do svého rodného statku, který patřil dříve Leopoldu a Terezii Schindlerové, rozené Mendelové, jedné ze sester J. G. Mendela. A vydal se také hledat strom, který pro něj a jeho sedm sourozenců byl v dětství zvláště přitažlivým místem. Při polních pracích pod ním nesčetněkrát svačili... Hledal a našel, nebyl to ostatně žádný problém – stál osamoceně uprostřed pole. Na otázku, proč zde strom ještě stojí, když z ostatních pozemků všechny dřeviny zmizely, mu odpověděli nynější obyvatelé bývalého domu rodiny Schneiderových, že osamocený strom byl podle ruského vyjádření vojenským orientačním bodem.

Strom ho však nepřitahoval jen vzpomínkami na minulost, ale věděl něco, co už dávno upadlo v zapomnění...

Adolf Schneider uvádí: „Podle ústního podání mé babičky dovezl Johann Gregor Mendel okolo roku 1875¹⁾ ze své pokusné zahrady v Brně své mladší sestře Terezii, provdané Schindlerové do Hynčic mladý stromek – jírovec (pozn.: lidově zvaný kaštan koňský). Na zahradě jej ale mít nechtěla, potřebovala ji pro ovocné stromy, a tak strom zasadil²⁾ na svém pozemku u silnice Běloutín–Emauzy–Odry.“

Mendelovy sestry Veronika a Terezie a jeho švagr Leopold. Reprofoto z publikace Mendelovo rodiště – Mendelovy dopisy domů (2008).

Pod stromem našla rodina Schneiderových tenkrát v roce 1983 malé semenáčky asi 15 cm velké, které vykopali a vzali s sebou do SRN. V zelinářské zahradě v Rück-Schippachu u Elsenfeldu stromky vyrostly do výšky asi jednoho metru.

Dne 24. dubna 1987 byl na popud A. Schneidera jeden jírovec zasazen v pokusné zahradě tehdejšího Botanického institutu univerzity v Heidelbergu.

Běžel čas a na jírovec se pozapomnělo. Ne však natrvalo. Již vzrostlý kaštan byl „znovuobjeven“ a spolek Alte Heimat nechal zhotovit tabuli, na které jsou připomenuty důvody jeho výsadby (překlad textu na tabuli viz níže).

Tabule byla odhalena 29. září 1997.

Aesculus hippocastanum

kaštan koňský

Výpěstek přírodovědce

Johanna Gregora Mendela

z jeho rodné obce Hynčice

na Kravařsku, oblasti severní Moravy

(Východní Sudety) dnes v České republice

Zasazen 24. dubna 1987 rodáky z Kravařska

ALTE HEIMAT

Spolek domovuvěrných rodáků Kravařska e. V.

Tabule z roku 1997 v současnosti (Foto Hans-Peter Janz).

*Jírovec v Botanické zahradě v Heidelbergu v listopadu 2010
(Foto Hans-Peter Janz).*

Druhý stromek, přivezený v roce 1983 z Hynčic, byl zasazen v Elsenfeldu (místní část Schippachu) a byl opatřen měděnou tabulkou (překlad viz níže). Ta však byla v srpnu 1998 odcizena...

Aesculus hippocastanum

kaštan koňský

Výpěstek přírodovědce

Johanna Gregora Mendela

z jeho rodné obce Hynčice

(Východní Sudety)

vysazen 1995

Městys Elsenfeld, Franz Fischer

Mendelův potomek Adolf Schneider, Schippach

Ale vraťme se z Německa zpátky k nám. Co se mezitím stalo s Mendelovým kaštanem? Podle zpráv návštěvníků z Německa, kteří byli v Hynčicích v roce 1997, se strom pro své stáří zhroutil a již nestojí. A co když tomu tak není... V poli nedaleko od současné hlavní silnice vedoucí z Oder přes Emauzy do Hranic přece stojí osamocený, poměrně statný jírovec.³⁾

Na řadu přišlo nejprve prosté srovnání fotografie pořízené během návštěvy Adolfa Schneidera.⁴⁾ Shoda byla jednoznačná. Je to tentýž strom!

*Adolf Schneider se svými dcerami u stromu v r. 1983
(Reprofoto z publikace Alte Bäume im Kuhländchen).*

Současný pohled (Foto: Radim Jarošek).

Je to však skutečně jírovec pocházející z Mendelovy klášterní zahrady v Brně? Co když se A. Schneider mýlil?

Vraťme se k prvotní informaci – strom měl být zasazen na pozemku rodiny Schindlerových u silnice přibližně v roce 1875. Ověřovali jsme fakta a zjistili, že dnešní strom skutečně roste na pozemcích, které dříve patřily ke statku Schindlerových. Zároveň že stojí u staré silnice, která byla později (v šedesátých letech 20. století)

přeložena o více než 100 m jižněji⁵⁾ a konečně při srovnání obvodu kmene hynčického jírovce (243 cm ve výčetní výšce 1,3 m) se srovnatelně velkými stromy téhož druhu lze jeho stáří odhadnout kolem 150 let.

Odhad je odhad, jaké je však přesné staří stromu? Pro kvalifikované zjištění bylo provedeno v r. 2008 Ing. Tomášem Kynclem dendrochronologické určení. Vzorky pro datování byly odebrány pomocí Presslerova nebozezu ve výšce 100 cm nad zemí. Středová část byla dosažena v hloubce 32 cm, přičemž vzdálenost ke dřeni byla odhadnuta na 2–6 cm. Nejstarší zjištěný letokruh na vývrtu byl datován do roku 1875. Po započítání odhadu počtu neodebraných letokruhů a doby potřebné k dosažení odběrné výšky byla nejpravděpodobnější doba vzejití stromu odhadnuta na období 1847–1864.

A konečně poslední skutečnost – dne 28. září 2007 byl po několikaleté náročné opravě slavnostně otevřen rodný dům J. G. Mendela, čp. 58. Přítomen byl i profesor Ing. Dr. Walther Mann, prasynovec J. G. Mendela. Dr. Mann byl týž den odpoledne se svým vnukem u dnešního majitele usedlosti Schindlerových (čp. 61)⁶⁾ a pak společně u kaštanu. Podle jeho vyjádření stojí strom na pozemku, který k této usedlosti patřil a navíc si

Strom z ptačí perspektivy (Foto Iva Škrovová).

na něj pamatoval ze svých prázdninových pobytů u prababičky Terezie Schindlerové.

Informací, které se přiklání k tomu, že jde skutečně o Mendelův kaštan, tedy asi o posledního pamětníka, který „osobně“ zažil světově proslulého hynčického rodáka je dost, nemyslíte? Ba co víc, možná, že se na jeho výsadbě kdysi v rodných Hynčicích podílel dokonce i sám J. G. Mendel.²⁾

Pravda, zůstávají některá „ale“ – za prvé zasažení jírovce je známo toliko z ústního podání,

Strom je vyznačen i na základní mapě 1 : 10 000. Do mapy je vkreslena stará (dnes již neexistující) cesta a dálnice.

kteří není, dle našich informací, nikde zachyceno v dobových archiváliích. A za druhé – dendrochronologické určení udává stáří stromu v rozpětí let 1847–1864. V roce 1875 by tak stromek byl už dosti velký... Ale i zde se pracuje s určitou nejistotou.

Smutnou skutečností je, že strom trpí – jako většina jírovců – klíněnkou jírovcovou, která ho oslabuje a může nakonec dojít i k jeho uschnutí. To však ukáží další roky.

Ale skončeme optimističtěji – důkazy „pro“, včetně osobních svědectví W. Manna a A. Schneidera, převažují a Hynčice a Emauzy se tak mohou chlubit stromem, který lze označit za skutečně památný – „**Jírovcem J. G. Mendela**“.

Poznámky:

- 1) Uvádí se i rok 1874, viz Schneider A. (1999)
- 2) Je pravděpodobné, že ho k silnici vysadil sám Mendel. A. Schneider uvádí: „Vázili jsme si ho obzvláště proto, že jsme věděli, že jej Mendel sázel osobně.“
- 3) Na jeho existenci upozornil Jiří Kucharz z Emauz.
- 4) Fotografie je publikována v Scholz F. (2005)
- 5) Strom se nachází na místě dalekého výhledu do Moravské brány 130 m severozápadně od silnice Odry–Hranice (resp. Emauzy–Běloutín) v k. ú. Hynčice u Vražného, parcela číslo 571. Lokalizace GPS: 49° 37' 46,4" N, 17° 49' 25,9" E. Umístěno je u zde cyklistické zastavení.
- 6) Dům Leopolda a Terezie Schindlerové převzala nejmladší dcera Anna provdaná za Ernesta Foltase. Potom byla usedlost v majetku jejich dcery opět Anny, která se provdala za Aloise Schneidera (= rodiče Adolfa Schneidera).

Literatura:

- SCHNEIDER, ADOLF: *Ein Kastanienbaum von Gregor Mendel. Erinnerungen an Odrau, Darmstadt, 1999.*
 SCHOLZ, FRIDOLIN: *Alte Bäume im Kuhländchen. Alte Heimat, Verein heimattreuer Kuhländler, Leer, 2005.*

Bernartice nad Odrou – penzion ve starém hospodářském dvoře

Lucie Augustinková

Na jižním konci vsi Bernartice nad Odrou stojí na mírném návrší u cesty do Loučky penzion nazvaný podle rodiny současných majitelů U Haitlů. Pečlivě opravené průčelí domu na první pohled trochu klame, skrývá objekt s historií sahající až do raného středověku, nejstarší budovu v obci a také svědka mnoha zajímavých osudů. Penzion byl totiž zřízen ve starém hospodářském dvoře, patřícímu ke hradu Starý Jičín.¹⁾

Obec Bernartice byla podle Lázničky²⁾ založena na přelomu 13. a 14. století. První zmínka o Bernarticích z roku 1374 se vztahuje právě k hospodářskému dvoru. Tehdy si totiž měla vrchnost ponechat několik lánů pro vrchnostenský dvůr na nejvyšším bodě vsi. Pozemky zřejmě nebyly příliš úrodné, když je vrchnost záhy přenechala jako léno nižší šlechtě. Tato rodina se po Bernarticích také psala.

V souvislosti s dalším ekonomickým vývojem zpochybňovali badatelé kvalitu pozemků hospodářského dvora. Při jejich volbě mohly hrát roli i další faktory, jako je třeba přímá viditelnost na hrad Starý Jičín.

Historická existence dvora jako instituce je jistě prokazatelná minimálně do roku 1374, jeho dochovaná budova bude ale o mnoho mladší. Z českého prostředí jsou sice známy hospodářské dvory cisterciáckých klášterů a obecně středověkých panských dvorů, ale pro prostředí severní Moravy máme zatím důkazy existence zděných hospodářských dvorů od 16. století.³⁾

Podle novověkých pramenů byl Bernartický dvůr dvorem středně výnosným. Více se tu uplatnila živočišná výroba, především ovce, kterých choval například v roce 1640 ovčák Paul Bíma 549 kusů. Ve 2. polovině 17. století tu převládl chov hovězích dobytka, který byl od poloviny 18. století běžně pronajímán zdejším šafářům. V roce 1739 zde drželi 4 býky, 33 dojníc, 10 telat (jedno panské dobytče musel chovat fojt), 103 ovcí, 4 chovné vepře a hojně chovné drůbeže, totiž 8 indiánů (krocanů), 11 hus a 25 slepic. Na zámek se ročně odvádělo 40 krocanů, 50 kapounů, 66 hus, 25 kuřat, 25 kop vajec a odstaveno 7 selat ze 34. Měli tu také brtě. Čistý zisk z hovězího dobytka obnášel 136 zl. v roce 1723, ale roku 1741 to už bylo 206 zl., který roku 1752 stoupl na 310 zl. Výtěžek z dobytka vepřového a drůbeže činil průměrně jen 10–12 % z této sumy. V letech 1782–1789 kolísal nájem mezi 424–570 zl. ročně, pravda při silném poklesu ceny peněz.

Zajímavá fakta a podrobnosti poskytují i smlouvy s nájemci. Koncem 18. století byla pronajímána každá z 52 dojníc za 12 zl. ročně, ale telata i mléčné výrobky si prodal nájemce sám. Dostával však z panského jistý díl krmiva, podestýlky, soli, měl právo pastvy a užíval 20 měřic pole na zelí, jetel a řepu. Pro pronajatou drůbež za 45 zl. obdržel od vrchnosti jisté množství zrna, krup a pohanky, podobně jako pro pět pronajatých vepřů. po 7 zl. Nezaviněný pád dobytka hradila vrchnost, ale nádobí, náradí a světlo nájemce. Za to však

1 TUREK, A.: Hrad a panství Starý Jičín. Nový Jičín 1978.

2 LÁZNIČKA, Z.: Zeměpisný obraz a vývoj obce, s. 7–18.

In: Bernartice nad Odrou. Bernartice nad Odrou 1996.

3 Podle písemných pramenů přetrvávaly hospodářské dvory velmi dlouho

jako dřevěné stavby, například dvůr ve Vřesíně byl až ještě roku 1682 dřevěný a kuchyně hospodářského dvora v Budišovicích měla téhož roku pouze zděný komín. Více o tom Augustinková, L.: *Stavebně historický průzkum tzv. sýpky ve Velké Polomi.*

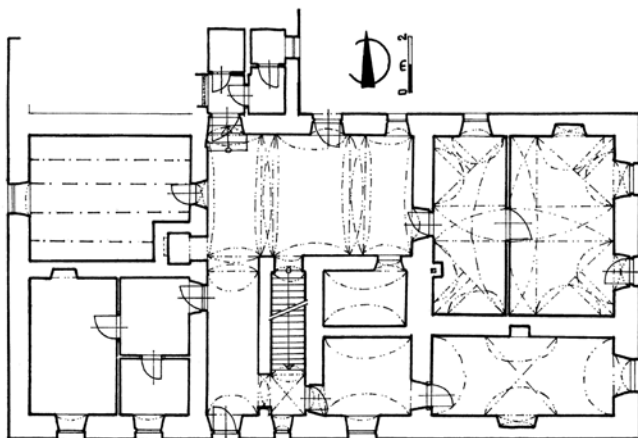
Obytná část bernartického dvora od jihu, foto 2008.

dostal měřici konopí a lnu, které musely dvorské služby upříst a zpracovat.

Nájemce a šafář v jedné osobě musel však dozírat na robotu i na stav stavení a polností. Za to obdržel ročně hotově 22 a 1/2 zl., vědro piva, 20 měřic žita, 2 měřice pšenice, 20 pfuntů soli, 20 sáhů měkkého dřeva (to i pro otop pro ostatní čeled, totiž pro 4 děvečky, resp. šafářku, a tři děvečky a kravařku, které obdržely dohromady polovinu deputátu, jaký dostával on, 11 a půl zl. na hotovosti a kus pole na zelí). Obilí mu vozili do mlýna na semletí robotníci. Avšak při nástupu místa musel složit 150 zl. kauce. Roku 1827 platil nájemce z 60 dojných krav celkem 68 zl. To byl ovšem velký rozdíl proti poměrům v roce 1640, kdy měli šafář se šafářkou dohromady ročně 8 zl., dva pacholci dohromady 7 a půl zl., velká děvečka dva zl. 35 kr. a kravařka dva zl. půlročního platu kromě stravy a nějakého deputátu. Roku 1665 měli šafář se šafářkou 20 zl., ostatní platy zůstaly

stejně. V letech 1714–1739 byly tu velká a malá děvečka s platem 11 zl. 40 kr. V roce 1739 dostal šafář z poživatin vědro kyselého zelí, 100 funtů masa, 38 funtů soli, 16 měřic žita a trochu pšenice a zeleniny, obě děvečky dohromady stejně, kravařka polovic, ale otopu pro všechnu čeládku bylo jen 20 sáhů dřeva. Roku byl 1748 zvýšen plat veškerému personálu o 50 % na penězích. V roce 1815 byly ve dvoře vybudovány nové stáje a dvůr zčásti přestavěn. Od 17. století byl stále kryt šindelem. V roce 1846 oceněn na 1250 zl., seník u Odry na 220 zl.⁴⁾

V Bernarticích byl v pokročilém novověku chován i proslavený kravařský skot.⁵⁾ Jistou kuriozitou jsou pro zdejší hospodářský dvůr dochovaná jména dobytka.⁶⁾

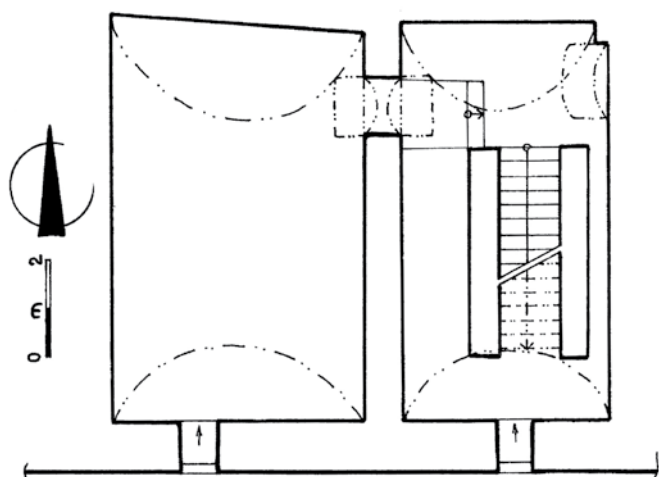

A. Knápek, půdorys obytné části hospodářského dvora v Bernarticích, 2009.

4 TUREK, A.: Z minulosti obce Bernartice (1374–1918), s. 110, 111. In.: Bernartice nad Odrou. Bernartice nad Odrou 1996.

5 Jako kravařské plemeno byl označován ušlechtilý skot, vzniklý křížením vybraných jedinců z domácího chovu s tyrolským a švýcarským dobytkem. Vzniklo plemeno nazývané kravařské, jehož chov se rozšířil zvláště během 2. čtvrtiny 19. věku. Ve 40. letech převažují červenostrakatá nebo červenopláštá zvířata s bílou hlavou, břichem a nohama, po roce 1850 už dobytek bílý s červenými nebo červený s bílými skvrnami, případně strakatý, ale vždy s bílým pásem na hřbetě, s bílou hlavou, ocasem a zadníma nohama. Více o kravařském skotu a jeho rozšíření Turek, A.: Z minulosti obce Bernartice (1374–1918), s. 111. In.: Bernartice nad Odrou. Bernartice nad Odrou 1996.

6 Turek uvádí na s. 159 jména dobytka: Babi, Babula, Bela, Banuška, Brauna, Březula, Cigán, Čajka, Černula, Červenka, Flora, Frgača, Hanačka, Herdina, Hezka, Hvězdula, Hraběnka, Chovana, Kavěna, Knoflík, Kovář, Králík, Květula, Karafiát, Kuranda, Káča, Karola, Kaštan, Kavka, Kalička, Křepela, Krumpala, Kulička, Lodena, Laska, Laňa, Lysena, Liza, Liška, Maluša, Malina, Mája, Malérka, Major, Němec, Pecula, Polka, Paluša, Paula, Plavěna, Ryběna, Ranuša, Rezula, Roza, Růžena, Rychlena, Slavišek, Sova, Srna, Stračena, Straka, Strnadel, Strojena, Sysel, Švorcka, Ščuka, Škrobanka, Štramberák, Švarcula, Švrček, Tambor, Tekla, Těšena, Tóny, Valaška, Veselena, Vencula, Vrana, Židovka, Schweiz, Tylda.

A. Knápek, půdorys suterénu obytné části hospodářského dvora v Bernarticích, 2009.

Důležitým zdrojem příjmů vrchnosti byly lesy. Největším panským lesem zůstal Objezd, zv. v německých pramenech *Oblask*, kde se těžilo palivové i stavební dříví. V letech **1727–1739** byla místa hajných asi dočasně zrušena a do Bernartic byl ustanoven **revírník**, který **bydlel ve dvoře**.⁷⁾

Pro zachycení rostoucích poddanských povinností vznikl v roce 1669 další nedochovaný urbář. Rolníci s koňmi museli obdělávat veškeré pozemky dvora, tj. orat, vláčet, svážet obilí a seno a od roku 1729 rozvážen i hnůj. Za to jim odpadly některé dřívější roboty ve vzdáleném štramberském a tamovickém dvoře. Vozili také dřevo a potraviny do Olomouckého konviktu a do hejčínského dvora. Fůry se dřevem a potravinami trvaly až do roku 1773. Grunt č. 66, čítaný někdy též za zahradinu, měl roboty vyměřeny tak, že měl vyvézt veškeré semeno na panskou roli z bernartického dvora, vozit čeledi do dvora ze mlýna mouku a obilí a na panském „zasetí a schrániti mrkvu“, ale od olomouckých fůr a obecních robot byl osvobozen.⁸⁾

V roce **1739** měl bernartický dvůr 217 jiter polí a zahrad a 126 jiter lesa. Z luk se sklídilo 100 dvouspřežních fůr sena a otavy.⁹⁾ Na sklonku 18. století náleželo k panskému dvoru 357 a 3/7 jiter, přitom se sčítala dohromady půda lesní a rybníční.¹⁰⁾

V 70. letech 18. století prosakovaly zprávy o zrušení roboty, tak si Bernartice a Libhošť podaly stížnost na své postavení. Chalupníci museli totiž pracovat ročně 14 dní v hejčínském dvoře za 4 kr. denně, v bernartickém dvoře za chléb a 2 kr. denně a měli i jiné povinnosti. Pěší roboty k bernartickému dvoru vůbec nebyly přesně

vymezeny, takže se poddaným zdálo, „jako by pro vrchnost stále museli dělat“.¹¹⁾

V roce **1773** byl zrušen jezuitský řád a jeho statky přešly 28. 10. do správy státní administrace, jejíž představitelé měnili několikrát svá sídla. Od počátku roku 1778 do října tohoto roku náleželo panství šlechtické nadaci v Brně a konečně se dostalo do majetku **Tereziánské akademie ve vídeňském Novém městě**.¹²⁾

Po velkých selských bouřích byly v roce **1775** upraveny poddanské povinnosti. 30 robotou povinných sedláků obdělávalo všechny dvorské pozemky a při žních stavělo po dvou osobách týdně z každého gruntu, č. 66 jen jednu osobu. Průměrně jednou za 12 týdnů vypravovali 4 dohromady jednu fůru do Olomouce. Dále byli také povinni prací při stavbách a opravách panských objektů (až 12 fůr na usedlíka). Z pěších robot trvaly pro jednu osobu ze selského statku žně asi 10 dní, vyvážení hnoje, výroba řezanky, opravy plotu, a štípání dřeva asi 20 dní, práce na rybnících, cestách a příkopech 34 dní, stříhání ovcí 1–15 dní, účast na honech dva dny a lámání kamene 5–15 dní. Zahradník č. 52 měl o 12 dní více pěších robot než chalupníci, s nimiž je dělal společně, a to sekání a sušení trávy a obilí, jejich ukládání do dvora, rozbíjení hrud, čištění rýn, opravy střech a plotů, čerpání vody pro vrchnostenský dobytek, zakopávání zdechlin. Celkem se počítalo asi 40 dnů na jednu osobu. V roce 1777 došlo v duchu nového patentu k úpravě a přesnějšímu vymezení poddanských povinností, které platilo až do roku 1848.¹³⁾

Statek od jihu, foto 2. polovina 20. století.

V rámci agendy Moravskoslezského gubernia se pod sign. věnovanou **rušení jezuitského řádu a inventarizace bývalých jezuitských statků** na

7 TUREK, A.: Z minulosti obce Bernartice (1374–1918), s. 113. In.: Bernartice nad Odrou. Bernartice nad Odrou 1996.

8 TUREK, A.: Z minulosti obce Bernartice (1374–1918), s. 115. In.: Bernartice nad Odrou. Bernartice nad Odrou 1996.

9 TUREK, A.: Z minulosti obce Bernartice (1374–1918), s. 121. In.: Bernartice nad Odrou. Bernartice nad Odrou 1996.

10 TUREK, A.: Z minulosti obce Bernartice (1374–1918), s. 122. In.: Bernartice nad Odrou. Bernartice nad Odrou 1996.

11 TUREK, A.: Z minulosti obce Bernartice (1374–1918), s. 116, 117. In.: Bernartice nad Odrou. Bernartice nad Odrou 1996.

12 TUREK, A.: Z minulosti obce Bernartice (1374–1918), s. 117. In.: Bernartice nad Odrou. Bernartice nad Odrou 1996.

13 TUREK, A.: Z minulosti obce Bernartice (1374–1918), s. 118, 119. In.: Bernartice nad Odrou. Bernartice nad Odrou 1996.

Dvůr statku s povozem odjíždějícím na křtiny Karla Zelenky, foto 1961.

Moravě a ve Slezsku zachoval rovněž inventární **soupis hospodářských příjmů Novojičínského panství**. V soupisu nebyly explicitně charakterizovány a zvláště oceněny jednotlivé panské dvory. Pouze položce Purkrabského úřadu, která měla na starosti inventarizaci dojníc, jsou uvedeny jednotlivé dvory panství s příslušným počtem krav. Podle inventáře je zřejmé, že byl panský dvůr v Bernarticích, pokud jde o ustájení kravského dobytka, středně velkým dvorem a rozlohou svých kravínů se řadil zhruba na úroveň dvorů v Žilině a Štamberku.

Historická stavba usedlosti v Bernarticích má dnes půdorys L a skládá se z obytné části situované v severojižním směru a podlouhlé hospodářské budovy ve východozápadním směru.

Ještě na mapě tzv. 1. vojenského mapování z let 1764–68 je dvůr zakreslen jako čtyřkřídlý. Jeho větší blízkost k cestě může být jen perspektivní chybou tvůrce mapy, který pracoval, jak je o prvním vojenském mapování známo, *a la vue* tedy od oka. Ve 2. polovině 18. století leží dvůr ještě na jižním konci vsi, jejíž zástavba se v průběhu 19. a 20. století prodloužila dále k jihu.

Hospodářský dvůr v Bernarticích se jeví jako stavba barokního původu. Suterény s kamennými klenbami vývojově nesouvisí s nadzemní zástavbou, jejich původ může přitom sahát do doby na přelomu renesance a baroka. (U obvodových

Východní strana suterénní místnosti s cihlovou zadržkou historického sestupu do suterénu, foto 2009.

Dodatečně klenutá předsíň, foto 2009.

zdí penzionu je jejich předbělohorský původ možný, ale ne prokazatelný.) Zápisy z 18. století nedokládají velké stavební akce, ale spíše jen opravy a údržbu areálu. Původ stojících konstrukcí v nadzemních částech dvora tak lze zařadit zatím jen velmi široce do doby 2. poloviny 17. nebo 1. poloviny 18. století.

V dispozici obytné budovy dvora se dají dobře vyzorovat historická kuchyně ve středním traktu a navazující klenutá místnost v jihovýchodním nároží, zřejmě využitá jako spíž. Klenutá prostora v severovýchodním nároží by svými původními rozměry i situací mohla být čeledníkem, teprve dodatečně zaklenutým náročnou klenbou se systémem koutových výsečí.

Na přelomu **50. a 60. let 19. století** byla realizována zásadní **přestavba obytné budovy panského dvora**, dnešního penzionu, která mu vtiskla jeho dnešní podobu. Přestavbu datuje post quem rozpočet novojičínského **stavitele Ignáce Klosse** z ledna **1859**¹⁴⁾ a potvrzuje i dendrochronologická datace stropu **po roce 1852**¹⁵⁾ a krovových prvků penzionu **po roce 1841**¹⁶⁾ použitých ale jako součást nové konstrukce. Nicméně ještě v roce 1860 správa panství o tyto úpravy teprve žádá. Poškozený trámový strop v hale byl nahrazen třemi travě pruské klenby. Měl být překlenut kouřovod v kuchyni, opraven štít mezi obytnou částí a stájemi.

Hospodářská budova není od obytné vymezena nijak výraznou spárou. Na jejím západním průčelí jsou patrné masivní kamenné pasy. Vzhledem k poměrně málo únosnému písčitému podloží jsou nejspíše technickým řešením, jak se vypořádat se zajištěním stability poměrně dlouhého objektu,

14 Zemský archiv Opava, Vs Nový Jičín, karton č. 2736.

15 KYNCL, T.: Dendrochronologické datování dřevěných konstrukčních prvků domu čp. 57 v Bernarticích (okr. Nový Jičín). Brno 2010.

16 KYNCL, T.: Dendrochronologické datování dřevěných konstrukčních prvků domu čp. 57 v Bernarticích (okr. Nový Jičín). Brno 2010.

Místnost v jihovýchodním nároží s klenbou se styčnými výsečemi, patrně komora, foto 2009.

nikoli znakem středověkého stáří, jak uvádí populární literatura.¹⁷⁾

Nejstarší dřevěnou konstrukcí, kterou se podařilo dendrochronologicky datovat, jsou stropy hospodářské budovy smýcené po roce 1786.¹⁸⁾

Na konci 80. a v 90. letech 18. století dokumentují stavební činnost ve dvoře účty za drobné opravy, položky za vybavení: prádelní kotel, 2 závěsy i s vrátkem, 60 oprátek pro krávy (1790). V roce 1796 to pak jsou vydání za dveře, panty, zámky, okna a také kamna.¹⁹⁾ V roce 1795–96 jsou v protokolu řemeslnických prací zmiňovány některé budovy dvora – hlavní sýpka (*Hauptschüttboden*), dům (*Haus*) ve dvoře, stáje, komora a velká stodola (*große Scheuer*). „*Domem*“ mohla být myšlena správní budova, hlavní sýpka už nestojí. V roce 1797 se píše o studni, 1799 o kravském chlévě.

Při ohlídce stáje pro hovězí dobytek v roce 1813 byla stručně popsána i **stará stáj**. Stáj byla jednoduše zastřešena, měla trámový strop, na něm v půdním prostoru prkennou podlahu. Podkroví nad stájí sloužilo pro uchovávání sena a píce. Zhlaví stropních trámů vyčnívala ze zdi a nesla přesah střechy. Jesle pro krmení byly rozřazeny po obou stranách střední podélné chodby.

V roce **1813** bylo vydáno rozhodnutí o **opravě stáje pro hovězí dobytek**. Obhlídku a ocenění prací prováděli tesařský mistr Josef Kloss a zednický mistr Augustin Thalhher (1771–1824).²⁰⁾ U staré stáje kostatovali zcela shnilý šindel, krov ztrouchnivělý a pokleslý a celkově hrozící zřícením. Stropní trámy byly zhodnoceny jako z větší části oschlé

17 TICHÁNEK, J.; ŠERÝ, Z.: Šlechtická sídla na Novojičínsku.

Opava 2003, s. 25–27.

18 KYNCL, T.: Výzkumná zpráva na dendrochronologické datování hospodářského dvora (čp. 57) v Bernarticích nad Odrou. Brno 2010.

19 Zemský archiv Opava, V s Nový Jičín, kniha inv. č. 947, karton č. 2736, kniha inv. č. 365

20 Thalhher pocházel z Fulneka a byl členem proslulé rodiny stavitelů. Zednickému řemeslu se vyučil u svého strýce Jana Sarkandera Thalherra. Od roku 1812 do roku 1814 působil jako krajský zednický mistr – stavitel při krajském úřadě přerovského kraje v Hranicích. Před touto praxí a po ní působil jako zednický mistr v Novém Jičíně. Více o něm Indra, B.: Fulnecká rodina stavitelů – architektů Thalhherů. Vlastivědný sborník okresu Nový Jičín 14/1974, s. 35–25.

Výhled z hospodářského dvora na hrad Starý Jičín, foto 2009.

a vysušené a mohly by být zachovány pouze pomocí podpor nebo roštu. V rozpočtu figuruje 40 podpěrných trámů, 8 vazných, a 56 krátčat. Mělo být prolomeno 16 nových oken, 7 dveří a vyzděno 8 odtahů. V případě oken a dveří se jednalo spíše o jejich rozšíření. Stáj dostala nové stropy a krov, jak je zjevné i z dendrochronologického datování stropnic do roku **1811**.²¹⁾ Měla být také opravena i cihlová dlažba. Upravovány byly koruny zdiva a štíty. Do všech okenních špalet měly být kromě nových výplní osazeny i kované mříže. Opravená budova měla být omítnuta a obílena. Zmiňované klenuté schodiště se stupni krytými kamennými deskami z varné a travní komory (*Sied oder Grasskammer*) nelze dnes lokalizovat.

Obytný pokoj s trámovým stropem datovaným po roce 1852, foto 2009.

21 KYNCL, T.: Výzkumná zpráva na dendrochronologické datování hospodářského dvora (čp. 57) v Bernarticích nad Odrou. Brno 2010.

Západní průčelí hospodářské části s kamennými pasy, foto 2009.

Stavební rozpočet zahrnuje provozní detaily jako výstavbu dvou dřevěných provizorních staveb (*Schopfen*) ze starého dřeva a nových šindelů, kde má být po dobu stavby ustájen dobytek. Rozvaha také výslovně upozorňuje 8 odtahů pro odvod vlhkosti či výparů po obou stranách stáje, které mají být zřízeny kvůli vlhkému počasí později, konkrétně na podzim. Stavební výkresy, na které odkazuje účetní dokumentace, nebyly nalezeny. Původní rozpočet činil 4484 fr. 41 kr., po úpravě 4393 fr. Mezi účty je i plusová položka ceny stržené za staré dřevo a šindele. Stavba byla ukončena na začátku září 1813.

V roce **1831** měla být **rozšiřována stáj pro skot**. Přestavba se týkala stáje pro skot (*Hornviehstalls*), drůbež, dřevníku a komory pro slámu na panském. Na stavbě se účastnili zednický mistr Georg Mak, tesařský mistr Ignác Kloss a další.

Kromě toho měla být v polovině 19. století zvenčí i zevnitř omítnuta stáj pro hovězí dobytek. Ve stáji měla být odstraněna kamenná dlažba, podlaha snížena a nově vydlážděna. Vzhledem ke snížení podlahy se musely osadit níže i všechny zárubně.

V roce 1860 byla přestavována a rozšiřována studna. V roce 1861 byla stáj pokryta novou šindelovou krytinou. V roce 1861 byl nově šindelem pokryt sklad plodin.

1864 měla stáj pro skot dostat nespalnou krytinu, dále v účetní dokumentaci se už píše o keramických taškách.

1914 dvůr po úderu blesku z velké části vyhořel. V průběhu 1. poloviny 20. století zanikly další budovy bývalého hospodářského dvora, tedy jeho východní křídlo, na jehož místě dnes stojí rodinné domky a křídlo severní, jehož relikty mohou být obsaženy v budově papírnickví.

Pozemkovou reformou v roce **1919** se dostalo do vlastnictví dlouholetých pachtýřů, většinou drobných zemědělců, od nadačního velkostatku v Novém Jičíně 82,60 ha půdy za 240 až 450 Kč za měřici. Výkupní cena pozemků nabytých dlouholetým pachtěm byla 200.011,57 Kč. Rolnický

podíl 10 ha získal bývalý nájemce Karel Zelenka i s částí budov bývalého dvora.²²⁾ Tereziánský velkostatek Nový Jičín prodal a odevzdal Karlu Zelenkovi a Aloisii Zelenkové v Bernarticích do jejich vlastnictví a užívání stejným dílem od své nemovitosti v Bernarticích zapsané ve vložce desk zemských č. 161 dílec pozemkové parcely č. kat. 24.26.27.29. a stavební parcely č. 1 v katastrální obci Bernartice v polohopisném plánu ze dne 10. 5. 1922 ve výměře 0,2579 ha a 0,4553 ha se všemi právy a příslušenstvím tak, jak prodávající jej dosud držel a užíval nebo držeti a užívatí právo měl jako stavební parcelu za 22 000 Kč.²³⁾

Nicméně osudy dřívějších nájemců a jejich potomků majitelů dvora byly později velmi pohnuté.

Karel Zelenka byl v roce 1953 odsouzen v trestní věci skupiny obviněných Hanzelka a spol. žalované pro trestné činy velezrady podle paragrafu 78 a vyzvědačství podle paragrafu 86 tr. z.²⁴⁾ Zelenka byl vzat do vazby od 20. 3. 1953 do 10. 12. 1953 StB Ostrava. Dostal trest odnětí svobody v NPT od 11. 12. 1953 do 2. 9. 1955. Asi od ledna 1954 až do propuštění byl na Jáchymovsku, lágr Slavkov a odtud byl na podmínku propuštěn. Celkově byl vězněn 29 měsíců a 12 dnů.²⁵⁾

V roce **1955** bylo v obci založeno první JZD, kam většinou vstoupili drobní zemědělci, byla tam vzata obecní půda a dále pozemky Aloise Bayera z čp. 58 a Karla Zelenky z čp. 57, kteří byli obžalováni, uvězněni za protistátní činnost a jejich pozemky propadly státu.²⁶⁾ Jejich majetek byl znárodněn podle zákona č. 55 z roku 1950.²⁷⁾

Kolektivizace pokračovala v živočišné výrobě tak, že určité chovy byly soustředěny do vyhrazeného

Krokev se značkou XXXI jako součást krovu hospodářské části, foto 2009.

22 TUREK, A.: Z minulosti obce Bernartic (1374–1918), s. 178, 179.

In.: Bernartice nad Odrou. Bernartice nad Odrou 1996.

23 Smlouva trhová, 3. 6. 1922. Soukromá sbírka majitelky B. Haitlové, Bernartice nad Odrou.

24 Rozsudek jménem republiky, 8. – 10. 12. 1953. Soukromá sbírka majitelky B. Haitlové, Bernartice nad Odrou.

25 Žádost Karla Zelenky jako dědice vězněného Ministerstvu spravedlnosti o odškodnění, 27. 6. 1991.

26 18. rozsudek jménem republiky, 8. – 10. 12. 1953. Soukromá sbírka majitelky B. Haitlové, Bernartice nad Odrou.

27 GLOGAR, L.: Zemědělství v naší obci, s. 212. In.: Bernartice nad Odrou. Bernartice nad Odrou 1996.

prostoru. Stáje v čísle 57 byly upraveny pro prasata.²⁸⁾

Jistou ironií osudu je, že v roce 1970 koupili manželé Zelenkovi od Místního národního výboru v Bernarticích dům čp. 57 spolu s dalšími parcelami včetně stodol a porostů.²⁹⁾ Vdova Ludmila Zelenková darovala roku 1971 svůj podíl synovi Karlu Zelenkovi.³⁰⁾

V roce 1986 byl na parcele 24/3 postaven rodinný domek Vojtěcha a Lenky Hanzelkových podle projektu Antonína Vrby z Nového Jičína.³¹⁾

Odsouzený Karel Zelenka byl v roce 1990 plně rehabilitován,³²⁾ dědic odškodněn³³⁾ a znárodněné pozemky³⁴⁾ byly dědici Karlu Zelenkovi v roce 1992 vráceny.³⁵⁾

Vrácené pozemky využívalo zemědělské družstvo Jesenicko, transformované v roce 1995 na akciovou společnost AGRO Jesenicko.³⁶⁾

Od Karla Zelenky koupili 7. 4. 1993 nově vytvořené parcely s provozními a zemědělskými stavbami na nich postavenými **Blanka Haitlová** a **Josef Haitl**.³⁷⁾ Noví majitelé využívají hospodářskou budovu k původním účelům a obytné jižní křídlo upravili jako penzion.

Jižní strana obytné části hospodářského dvora, foto 2009.

28 GLOGAR, L.: Zemědělství v naší obci, s. 213. In.: Bernartice nad Odrou. Bernartice nad Odrou 1996.

29 Notářský zápis o kupní smlouvě mezi Místním národním výborem v Bernarticích a manželi Zelenkovými, 4. 6. 1970. Soukromá sbírka majitelky B. Haitlové, Bernartice nad Odrou.

30 Notářský zápis o darovací smlouvě mezi Ludmilou Zelenkovou a Karlem Zelenkou, 27. 12. 1971. Soukromá sbírka majitelky B. Haitlové, Bernartice nad Odrou.

31 Rozhodnutí Městského národního výboru v Novém Jičíně, 19. 6. 1986. Soukromá sbírka majitelky B. Haitlové, Bernartice nad Odrou.

32 Krajský soud Ostrava, rehabilitace Karla Zelenky, 20. 10. 1991. Soukromá sbírka majitelky B. Haitlové, Bernartice nad Odrou.

33 K. Zelenka, Žádost o odškodnění, 27. 6. 1991. Soukromá sbírka majitelky B. Haitlové, Bernartice nad Odrou.

34 Soukromá sbírka majitelky B. Haitlové, Bernartice nad Odrou.

35 K. Zelenka, žádost o opravu zápisu k EN k. ú. Bernartice nad Odrou, 15. 10. 1991. Soukromá sbírka majitelky B. Haitlové, Bernartice nad Odrou.

36 Vladimír Strnadl jako předseda představenstva AGRO Jesenicko, průvodní dopis k nájemní smlouvě, 10. 11. 1995. Soukromá sbírka majitelky B. Haitlové, Bernartice nad Odrou.

37 Kupní smlouva a smlouva o zřízení věcného břemene mezi Karlem Zelenkou a manželi Haitlovými, 7. 4. 1993. Kupní smlouva mezi Karlem Zelenkou a manželi Hanzelkovými, 7. 4. 1993. Soukromá sbírka majitelky B. Haitlové, Bernartice nad Odrou.

Prameny:

Písemné prameny

Moravský zemský archiv Brno, G1 (Gubernium), sign. J 220, karton č. 783

Verläßlicher Entwurf Was dieße Herrschaft Deductis deducendis an claren Nutzen all: jährlich sicher einbringe (1776)

Zemský archiv Opava, fond Velkostatek Nový Jičín

Rejstřík vydání řemeslníkům na panství Nový Jičín pro rok 1789, karton č. 2736

cenový rozpočet na opravu zchátralého kravína ve vrchnostenském dvoře v Bernarticích (1813), karton č. 2736

kniha inv. č. 947, Protokol řemeslnických prací pro panství Nový Jičín v letech 1795–1796

kniha inv. č. 948, Protokol řemeslnických prací pro panství Nový Jičín v roce 1797

kniha inv. č. 949, Protokol řemeslnických prací pro panství Nový Jičín v roce 1798

kniha inv. č. 950, Protokol řemeslnických prací pro panství Nový Jičín v roce 1799

kniha inv. č. 951, Protokol řemeslnických prací pro panství Nový Jičín v roce 1800 a 1801

kniha inv. č. 365, Inventář panství Nový Jičín 1790

karton č. 2736, Dlažba ve stáji pro skot (1862)

karton č. 2736, Žádost o stavební adaptace hospodářských budov (1860)

Správa novojičínského panství odevzdává Inspekci statků c. k. Tereziánské akademie ve Vídni žádost pachtýře Heinricha Donnera na povolení k zamýšleným stavebním změnám, 31. leden 1860

karton č. 2736, Zastřešení stáje pro skot (1861)

Inspekce statků c. k. tereziánské akademie, Vídeň 3. 9. 1866, povolení nákladů na pokrytí střechy stáje pro skot na panském dvoře v Bernarticích

karton č. 2736, Stavební účet k částečnému zastřešení šindelové střechy skladu plodin na panském statku v Bernarticích, prosinec 1861

karton č. 2736, Stavba studny na panském dvoře v Bernarticích (1860)

karton č. 2736, Stavba kravína na panském dvoře v Bernarticích (1813)

Stavební účty nového kravína na panském dvoře v Bernarticích, 20. 3. 1818

karton č. 2736, Opravy stájí a obytné budovy na panském dvoře v Bernarticích (1859)

karton č. 2745, Zastřešení stáje pro skot na panském dvoře v Bernarticích (1874)

karton č. 2736, Drenáž pozemků č. 4 a 5 náležejících k panskému statku v Bernarticích (1866)

karton č. 2738, Přestavba stáje pro černý dobytek a drůbež včetně dřevníku a seníku na panském dvoře v Bernarticích (1831)

karton č. 2738, Rozšíření stáje pro skot na panském dvoře v Bernarticích (1831)

Státní okresní archiv Nový Jičín, Archiv města Nový Jičín, inv. č. 4 Urbár panství Nový Jičín a Štramberk, 1558

Katastrální úřad pro Moravu a Slezsko, pracoviště Nový Jičín

Pozemková kniha obce Bernartice nad Odrou, knihovni vložka č. 343

Soukromá sbírka majitelky objektu Blanky Haitlové, Bernartice

Soubor písemností k dějinám dvora

Historické plány

Zemský archiv Opava, fond Velkostatek Nový Jičín

Drenáž pozemků panského dvora, 1866, karton č. 2736.

Historické mapy a katastrální mapy

Archiv města Ostravy, Sběrka map a plánů

Übersichtskarte von Mähren und Schlesien nach der neuesten politischen und gerichtlichen Landes Eintheilung vom Jahre 1868.

Inv. č. III / 4, 611.

Mapa Moravy a Slezska až po Přerov a Olomouc.

Austrian State Archive/Military Archive, Vienna. First military Survey, Section No. 42., 1764–68.

Müllerova mapa Moravy z roku 1716 ve vydání z roku 1790, list 8.

Katastrální úřad pro Moravskoslezský kraj, pracoviště Nový Jičín
Současná katastrální mapa Bernartic nad Odrou

Ústřední archiv zeměměřičství a katastru, Praha
Císařský otisk stabilního katastru Bernartic, 1833

Soukromá sbírka Daniela Říčana, Suchdol nad Odrou
Mapa Novojičínska, 1894.

A. Turek, Hrad a panství Starý Jičín. Nový Jičín 1978.
J. Krásný, mapa vývoje panství Starý Jičín do roku 1650.

Kronika okresní správy silnic.
Okres Nový Jičín – nejstarší známé cesty.

Opavsko, Oderské vrchy, Nízky Jeseník. Turistická mapa
1 : 100 000. Vizovice 2005.

Ikonografie – staré pohlednice a fotografie

Soukromá sbírka Blanky Haitlové, Bernartice nad Odrou
Soubor historických fotografií dvora převzatý od bývalých majitelů Zelenkových

Soukromá sbírka Z. Matejiuca, Odry
Historická pohlednice Bernartic

Literatura:

- AUGUSTINKOVÁ, L.; ORLITA, Z.: Zkrácený a dílčí stavebně historický průzkum bývalého hospodářského dvora č. 57 v Bernartících nad Odrou. Ostrava 2009. Nepublikovaný materiál uložený v archivu majitelů dvora.
- AUGUSTINKOVÁ, L.; ORLITA, Z.: Stavebně historický průzkumu budovy muzea v Bílovci. Ostrava 2006. Nepublikovaný materiál uložený v archivu autora.
- AUGUSTINKOVÁ, L.: Krovny a stropy sýpky (čp. 164) ve Velké Polomi. Nálezová zpráva. Ostrava 2008.
- AUGUSTINKOVÁ, L.: Stavebně historický průzkum tzv. sýpky (čp. 164) ve Velké Polomi. Ostrava 2009.
- BALÁŠ, F.: Kulturní místopis Novojičínska. Bílovec 1967, s. 14. Bernartice nad Odrou. Bernartice nad Odrou 1996.
- ČERNÝ, V.: Hospodářské instrukce. Přehled zemědělských dějin v době patrimoniálního velkostatku v XV.–XIX. století. Praha 1930.
- DAVID, K.: Z nejstarších dějin obce Bernartic nad Odrou. Kravaňsko VIII, 1946, s. 29.
- FREISING, F.: Die Bernsteinstrasse aus der Sicht der Strassentrasierung. Bonn - Bad Godesberg 1977.
- HANZELKA, F. (ed.): Od pokolení do pokolení. Památník Bernartic nad Odrou ke stoletému trvání farního chrámu Páně Navštívení Panny Marie. Bernartice nad Odrou 1937.
- CHOBOT, K. (ed.): Okres Nový Jičín. Místopis obcí. Nový Jičín 1998, s. 14, 15.
- CHOTĚBOR, P.; SMETÁNKA, Z.: Panské dvory na české středověké vesnici. Archaeologia historica, 1985, 10, s. 53.
- INDRA, B.: Fulnecká rodina stavitelů – architektů Thalherrů. Vlastivědný sborník okresu Nový Jičín č.14/1974, s. 35–25.
- JOENDL, H. P.: Die Landwirtschaftliche Baukunst. Wien 1842. Kronika okresní správy silnic Nový Jičín. Nový Jičín 1976. Kuhländchen. Unvergessene Heimat. Rautenberg 1998. Redigiert durch Fridolin E. Scholz.
- KYNCL, T.: Dendrochronologické datování dřevěných konstrukčních prvků domu čp. 57 v Bernartících (okr. Nový Jičín). Brno 2010. Moravské Kravaňsko. Historie, která měla být zapomenuta. Bartošovice 2005, s. 10.
- NACHTMANNOVÁ, A.: Hospodářské budovy v provozu barokního velkostatku na panství Kostelec nad Černými lesy. Průzkumy památek XV – 1/2008, s. 22–23.
- Ottův slovník naučný, svazek III, B – Bia, s. 840.

ROSOVÁ, R.; AUGUSTINKOVÁ, L.: Stavebně historický průzkum hradu Starý Jičín. Ostrava 2004. Nepublikovaný materiál uložený v archivu autora.

ROSOVÁ, R.; AUGUSTINKOVÁ, L.: Stavebně historický průzkum zámku v Novém Jičíně. Ostrava 2004. Nepublikovaný materiál uložený v archivu autora.

ROŽMBERSKÝ, P.: Dvory plaských cisterciáků. Plzeň 1999.

SAMEK, B. a kol.: Umělecké památky Moravy a Slezska Díl 2. J – N. Praha 1999. s. 716.

TICHÁNEK, J.; ŠERÝ, Z.: Šlechtická sídla na Novojičínsku. Opava 2003, s. 25–27.

TUREK, A.: Z minulosti Bernartic v době feudalismu. Vlastivědný sborník okresu Nový Jičín, č. 19, 1977, s. 16–33.

TUREK, A.: Hrad a panství Starý Jičín. Nový Jičín 1978.

ŽIŽKA, J.: K podobě předbělohorských hospodářských budov. Památky středních Čech, 1999, roč. 13, č. 2, s. 23–29.

ŽIŽKA, J.: O barokních hospodářských dvorech ve středních Čechách. Památky středních Čech, 2003, roč. 17, č. 1, s. 1–24.

ŽIŽKA, J.: K prostorovému a funkčnímu uspořádání hospodářských budov. In: Sborník 6/2008. Funkční a prostorové uspořádání budov, s. 177–186. Sborník příspěvků ze 6. konference stavebněhistorického průzkumu uspořádané 5. – 8. 6. 2008 v Litomyšli.

Mgr. Lucie Augustínková, vystudovala historii a dějiny umění na Masarykově univerzitě v Brně, pracovala v Ostravském muzeu a v památkové péči. Nyní působí jako odborný asistent na katedře architektury stavební fakulty VŠB – TUO. Hlavním oborem její činnosti jsou stavebně historické průzkumy historických budov od počátku naší zděné stavební kultury po konec 19. století. Nové objevy učiněné při stavebně historických průzkumech publikuje v odborné i populární literatuře.

Kontakt – email: metis@centrum.cz, tel.: 737 976 884

Stolice krovy stáje, foto 2009.

Heraldika držitelů bernartického panského dvora

Libor Kovář (včetně kreseb erbů)

Panský dvůr v Bernarticích nad Odrou byl do roku 1618 propůjčován, pronajímán nebo prodáván obvykle drobným šlechticům, kteří měli lenní povinnosti k majitelům panství, ke kterému Bernartice patřily, nebo byli přímo ve službách vrchnosti. Do roku 1533 o osudu dvora rozhodovali majitelé starojičínského a po tomto roce štramberského panství. Od roku 1558 na šedesát let dvůr měl jinou vrchnost nebo majitele než ves Bernartice.

V tomto článku jsou uvedeny dnes známé erby a emblémy vrchnosti dvora a jeho držitelů.

Bernartice se poprvé objevují v písemných pramenech v roce 1374, kdy náležely k hradu Starý Jičín, který byl majetkem fulnecko – jičínské větve pánů z Kravař. Zpráva z roku 1313, kdy král Jan Lucemburský daroval městu Novému Jičínu právo vybírat clo a mýto, by se mohla vztahovat také k prvnímu majiteli starojičínského panství z rodu pánů z Kravař Vokovi, který zemřel někdy v letech 1327–1329. Po Vokovi v držení Starojičínského panství ho následoval syn Drslav (zmínky o něm jsou do roku 1365), vnuk Vok z Kravař a Jičina (zemřel 1386) a pravnuček Vok z Kravař a Jičina (zemřel 1406). Páni z Kravař drželi panství i s Bernarticemi do roku 1433, kdy umírá Jan Jičínský z Kravař, syn posledního Voka z Kravař a Jičina, bez potomků.

z Kravař

V erbu rodu pánů z Kravař je v červeném štítu stříbrná zavinutá střela, zvaná Odřivous. Jde o heraldickou figuru ve tvaru šípu, se zvýrazněným hrotem, na jejímž konci je přivázaný pruh látky, který může být kreslen či malován naturalisticky, což znamená reálně zobrazený vlající pruh látky s detailně provedeným uzlem na týblu šípu, nebo stylizovaně, dokonale symetricky provedené vlající konce střely, tak aby vyplnily co největší plochu dolní poloviny štítu a někdy bývá i naznačen uzel na šípu. S klenotem pánů z Kravař je to složitější. Podle pečeti měl Vok z Kravař na přilbě byčí rohy. Jeho syn Jan měl na své nejstarší pečeti rovněž rohy, ale na dalších pečetích má jedno nebo dvě křídla. Lacek Helfštýnský z Kravař používal jako klenot křídlo zdobené lipovými lístky nebo srdíčky. Poslední člen rodu na Starém Jičíně Jan Jičínský má v klenotu složená křídla. Podle barevného vyobrazení erbu Petra Strážnického z Kravař, člena plumlovsko – strážnické větve rodu, která ale nedržela starojičínské panství, bylo přední křídlo černé, posypané zlatými lipovými lístky, a zadní zlaté. Příkrývadla na přilbě byla na líci červená a na rubu stříbrná.

Už v roce 1374, v době první zmínky o Bernarticích, lze ve vsi předpokládat existenci vrchnostenského dvora, který byl pány z Kravař udělován jako léno členům drobné šlechty z okruhu jejich služebníků.

V letech 1374 až 1389 se v listinách objevuje Mikšík z Pohořílky, uváděný také jako Pohořálka z Bernartic. Část Pohoře jako léno obdržel v roce 1378 Martin „von Biehardtsdorf“. 1397 je uváděn Jaroš z Bernartic (Jaroschius de Berhardtsdorf). V roce 1417 se připomíná vladka Pavlík z Bernhardic a roku 1446 Eliška Pabyanka de Bernhartic.

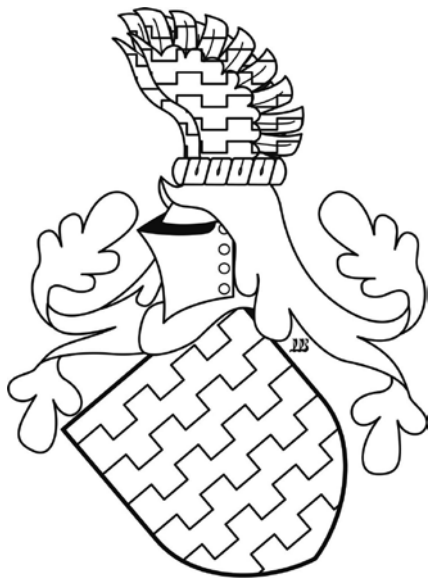
Je pravděpodobné, že některé z uvedených osob s přídomkem z Bernartic mohly pocházet z rodu vladkyň, kteří se psali podle Pohořílek u Fulneka. Bohužel heraldická literatura neuvádí erb rodu z Pohořílky nebo Pohořálka. A u uváděného rodu z Bernartic se nejedná o Bernartice na Severní Moravě.

Údaj, že v roce 1418 Štěpán z Hynčiny a Bystřatic prodal věnné právo na 20 hřiven ročního platu na vsích Bernartice a Hůrka Slavčovi Cudnému z Korábovic, který vzápětí na tuto zástavu přijal na spolek Bočka z Labuť, se pravděpodobně vztahuje přímo ke vsi Bernartice nebo její části a ne k panskému dvoru.

Posledně uvádění držitelé dvora, kteří se psali z Bernartic, zažili změnu své vrchnosti, kdy po smrti Jana Jičínského z Kravař v roce 1433 se majitelem hradu a panství Starý Jičín stal Ctibor

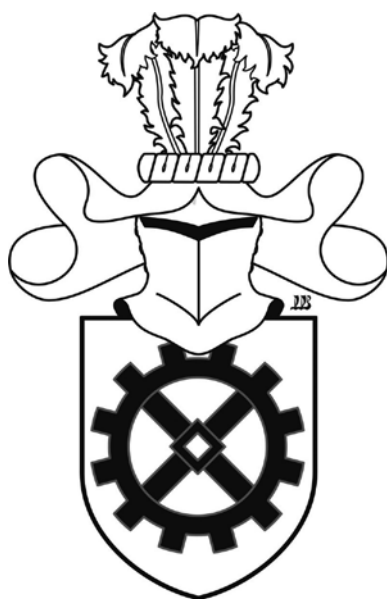
z Cimburka a pak v letech 1437 až 1447 držel starojičínské panství Jan Lapka z Oprostovic.

z Cimburka

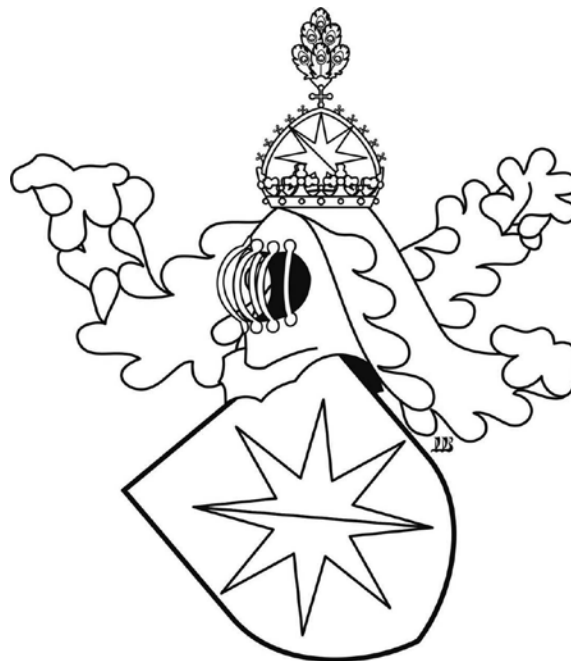
Páni z Cimburka měli štít šestkrát červeno-stříbrně cimbuřovitě dělený. V klenotu byla křídla dělená stejně jako štít a příkrývadla byla červeno-stříbrná. Oproti obecně uváděnému popisu erbu se počet dělení štítu mohl lišit, stejně jako nemusel být shodný počet dělení štítu a křídel nebo křídel v klenotu. Příkrývadla byla červeno-stříbrná.

Rod z Oprostovic měl v červeném štítu černé palečné kolo. Palečné nebo mlýnské kolo bylo poháněné vodou a vyobrazuje se s lopatkami. Na přílbě v klenotu měl péra, která jsou dnes popisována jako pštrosí.

z Oprostovic

Od roku 1447 se ujímá panství Jan z Cimburka, syn Ctibora, a od roku 1472 Janova dcera Kunka. Kunka z Cimburka byla poprvé vdaná za Jindřicha z Boskovic a jejím druhým manželem se stal Petr, hrabě od Svatého Jiří a Pezinku, který starojičínské panství zdědil po smrti Kunky v roce 1485. Hrabata od Svatého Jiří a Pezinku byli uherští magnáti, kteří vlastnili rozsáhlé statky na jihozápadním Slovensku a přilehlé části Uher.

ze Svatého Jiří a Pezinku

V erbu měli v modrém štítu osmicípou hvězdu, která byla kosmo zlato-červeně dělená. V 15. století v klenotu používali korunu se čtyřmi viditelnými křížkovými výběžky (celkem by koruna měla šest výběžků). Z koruny vycházel vysoký lomený oblouk, na jehož vrcholu byl křížek, ze kterého vyrůstal chochol pavích per. V koruně pod obloukem byla hvězda ze štítu. Příkrývadla na přílbě byla modro-zlatá. Koruna na přílbě hrabat od Svatého Jiří, ve které byla v některých případech malována i mitra, se v heraldice nazývá císařskou.

Hrabě Petr se politicky angažoval hlavně v Uhrách a někdy krátce po 24. červnu 1497 starojičínské panství prodává. Novým majitelem se stává v roce 1497 nebo 1498 Jan z Kunovic, který měl červený štít se širokým modrým kosmým pruhem, z jehož spodní strany rašili dva zlatí jeleni. V klenotu na přílbě mezi modrými zavřenými křídly rostl zlatý jelen ze štítu a příkrývadla byla modro-červená.

z Kunovic

Jan z Kunovic ale panství prodává už v roce 1500 bratřím Viktorinovi, Janovi, Jiřímu, Bartoloměji a Bernardovi ze Žerotína.

Známým erbovním znamením pánů ze Žerotína byl v červeném štítu černý korunovaný dvouocasý lev se zlatou zbrojí a jazykem, vyskakující ze stříbrného trojvrší. V klenotu byl vyskakující lev ze štítu. Přikrývadla používali Žerotínové černo-červená.

Ze Žerotína

V roce 1507 si bratři majetek rozdělili a Starý Jičín připadl Viktorinovi. Při dělení majetku mezi jednotlivé členy rodu Žerotínů v roce 1533 bylo ze starojičínského panství odděleno město Nový Jičín a vsi Šenov a Bernartice, které byly připojeny ke štramberskému panství Bedřicha ze Žerotína.

V roce 1558 prodává syn Bedřicha ze Žerotína, Jan mladší, městu Novému Jičínu za 39 000 zlatých moravských štrambersko-novojičínské panství. To se ale asi netýkalo vrchnostenského dvora, kterým stále disponovali Žerotínové a v téže roce ho odstoupili svému služebníkovu Jiřímu Kotulínskému z Kotulína, který byl úředníkem na Starém Jičíně.

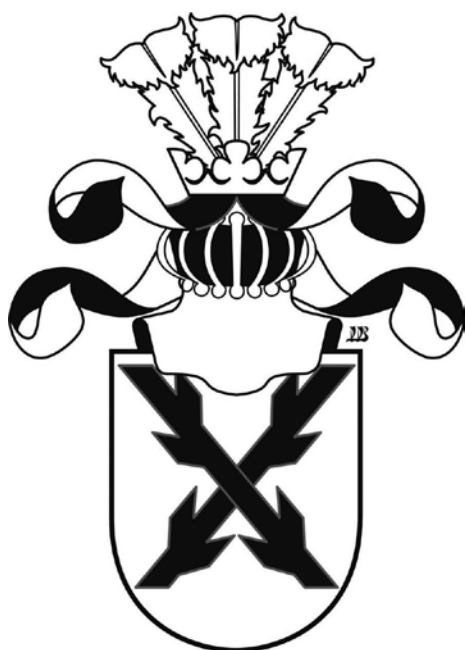
Kotulínští z Kotulína měli ve štítu orlí spár. Ale barevných variant erbu se dochovalo několik. Štít byl modrý, případně červený, se zlatým spárem. Spár mohl být i černý na modrém, červeném nebo stříbrno-červeně děleném štítu.

Existuje i více variant klenotu. Byla jím zlatá nebo červená korunovaná lví hlava na krku, černá supí na krku mezi křídly, zlatá gryfí hlava na krku, tři pštrosí péra nebo pařát ze štítu. Barva přikrývadel se přizpůsobovala barvám štítu a figury, obvykle tak, aby tmavší barva byla na líci.

Kotulínský z Kotulína

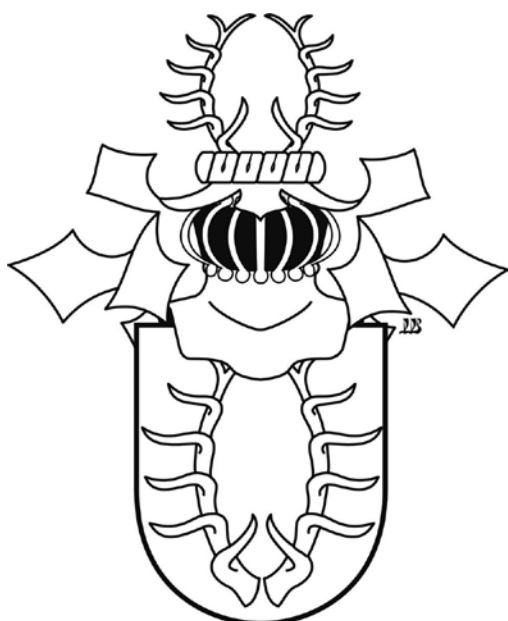
Jiří Kotulínský někdy po roku 1559 dvůr v Bernaticích vrátil Žerotínům, protože Jan ze Žerotína v roce 1563 dvůr prodává svému úředníkovu Petru Sakovi z Bohuňovic.

Sak z Bohumovic

Sakové z Bohuňovic měli ve stříbrném štítu dvě černé zkřížené ostrve, každou se čtyřmi suky. Ostrve jsou osekáné kmeny stromů s pahýly větví, které sloužily jako primitivní žebříky, například při obléhání. V klenotu byla tři stříbrná pštrosí péra. Přikrývadla byla černo-stříbrná.

Petr Sak zemřel asi roku 1579 a majitelem dvora se stal jeho syn Jan Sak, který bernartický dvůr prodal asi roku 1596 synovci, ze strany své ženy Evy Světlíkové z Gesessu, Václavu Adamu Podstatskému z Prusinovic.

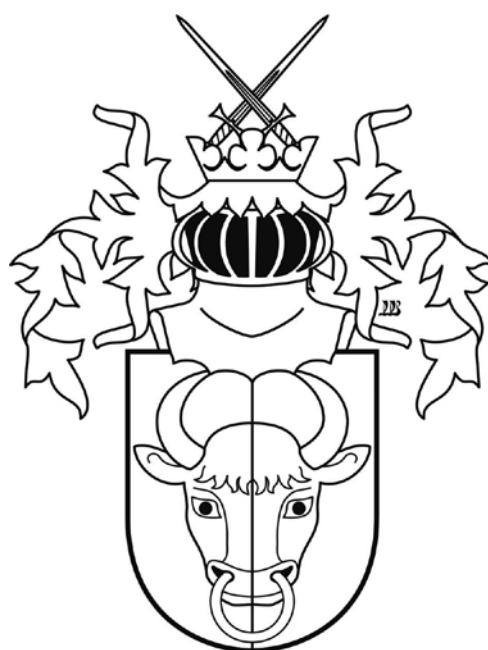

Podstatský z Prusinovic

Původním znakem Podstatských z Prusinovic byl červený štít se stříbrnými jeleními parohy, které byly i v klenotu erbu, a přikrývadla byla červeno-stříbrná.

Adam Podstatský měl ale finanční problémy a zapletl se do sporů a tak musel kromě jiných statků i svobodný dvůr nad vsí Bernartice postoupit v roce 1598 Janu Balcarovi Cetrysovi z Kynšperka na Kunvaldě (Kuníně) a Suchdole.

Cetrysové z Kynšperka měli stříbrno-červeně polcený štít s polcenou zubří hlavou, opačných barev, která měla zlatou houžev v nozdřích. V klenotu byly dva zkřížené stříbrné meče, s hroty nahoru a se zlatými jílcí. Přikrývadla byla červeno-stříbrná.

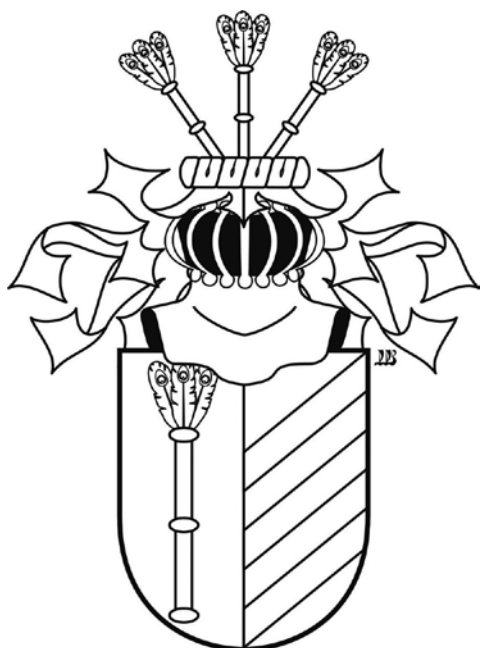

Cetrys z Kinšperka

Od Jana Balcara Cetryse roku 1599 dvůr za 2500 zlatých moravských vykoupil Jan Sak z Bohuňovic, který je naposledy v listinách doložen v dubnu 1602. Pak na dvoře seděla jeho vdova Eva Saková, rozená Světlíková z Gessesu.

Světlíkové z Gessesu měli štít modro-stříbrně polcený. V pravé polovině štítu bylo zlaté žezlo, které bylo nahoře zakončené třemi pavími péry. V levé polovině byly tři červené šikmé pruhy. V klenotu byla tři žezla z pravé poloviny štítu. Přikrývadla byla na každé straně jiná, vpravo červeno-zlatá a vlevo modro-stříbrná.

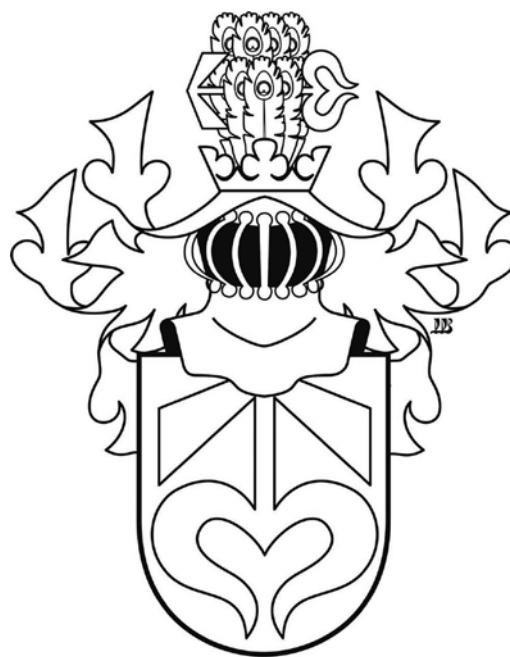

Světlík z Gesäsu

Eva Saková žila na dvoře v Bernarticích se svou společnicí, pannou Marianou z Nadějova, doloženou zde v letech 1608 až 1612. Mariana z Nadějova pocházela z evangelické rodiny, vystupovala jako kmotra dětí bernatických sousedů a její bratr Alexandr Holub z Nadějova byl roku 1627 popraven v Opavě za odboj proti císaři. Je zajímavé, že v letech 1613 až 1617 byla společnicí Kateřiny Cigánkové ze Slubska, manželky pozdějšího majitele dvora Jana Václava Sedlnického z Choltic, Jožka Štáblovská z Kovalovic, která měla s Marianou společné evangelické vyznání, stala se kmotrou několika dětí a v rodině měla taktéž arcirebela, Mikuláše Štáblovského z Kovalovic, který byl účastníkem bojů za dánského vpádu 1626 až 1627.

Eva Saková zemřela pravděpodobně koncem roku 1608, protože na počátku roku 1609 došlo ke sporu mezi synovcem Jana Saka Jaroslavem Sakem z Bohuňovic na Nedachlebicích a mezi Adamem Václavem Podstatským z Prusínic, který seděl na Borotíně. Podle poslední vůle Evy Sakové měl statek připadnout Sakům z Bohuňovic. Ve statek se tak uvázal 14. ledna 1609 Jaroslav Sak i za svého strýce Albrechta Saka. Ale ihned po odjezdu Jaroslava Saka z Bernartic, po tom, co převzal dvůr, se Adam Václav Podstatský zmocnil klíčů od statku a správce s čeládkou vyhnal. Spory probíhaly až do roku 1612, kdy byly vyřízeny prodejem dvora Janu Václavu Sedlnickému z Choltic na Velkých Heralticích a Nové Cerekvi.

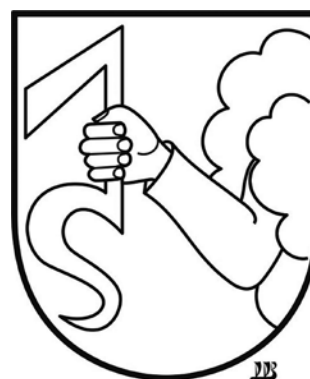
Sedlničtí z Choltic patřili k rodům, které v červeném štítu nosily stříbrnou zavinutou střelu. V klenotu měli paví kýtu, prostřelenou z leva do prava zavinutou střelou ze štítu. Přikrývadla byla červeno-stříbrná.

Sedlnický z Choltic

Jan Václav Sedlnický se potýkal s finančními nesnázemi a tak krátce po 24. červnu 1618 prodává dvůr za 6000 zlatých hotově městu Novému Jičínu. Od té doby panský dvůr v Bernarticích sdílel osudy novojičinského panství.

V městském znaku Nového Jičína je v červeném štítu zeleně oděná paže rostoucí ze stříbrného mraku u levé strany štítu, která drží stříbrnou pravou polovinu zavinuté střely.

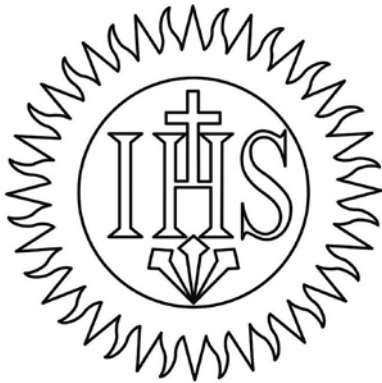
Nový Jičín

Panství bylo městu Novému Jičínu za účast na stavovském povstání zkonfiskováno a císařem Ferdinandem II. v roce 1624 darováno olomouckým jezuitům.

Emblémem Tovaryšstva Ježíšova, zkráceně jezuitů, byla písmena IHS. Z příčky písmene H vyrůstal nahoru latinský kříž. Pod písmeny byly tři hřeby, hlavami nahoře a hroty se dotýkají. To vše

bylo položeno do prázdného středu slunečního kotouče. Celý emblém byl zlatý.

Tovaryšstvo Ježíšovo

Jezuitům Nový Jičín s panstvím patřil až do zrušení jejich řádu v roce 1773. V roce 1781 bylo panství dáno Tereziánské rytířské akademii ve Vídeňském Novém Městě, které panství patřilo až do zrušení poddanství v roce 1848.

Emblémem Tereziánské rytířské akademie byl černý císařský orel se zlatou zbrojí a červenými jazyky, který měl u obou hlav svatozář. Na prsou orel nesl zlaté iniciály MT, které měly po stranách zlatou tečku a další tečka byla mezi iniciálami. Nad orlem byla zlatá císařská koruna.

Tereziánská rytířská akademie

O vrchnosti panství, ke kterému náležely Bernartice nad Odrou, se zachoval relativně dostatek údajů, ale posloupnost držitelů samotného dvora mezi léty 1374 až 1618 není místy souvislá a je pravděpodobné, že dnes už neznáme všechny šlechtice, kteří na statku seděli a nemůžeme předpokládat, že by byla historie dvora lépe osvětlena.

Poznámky k popisu znaků

Znak se skládá ze štítu, na který je postavena přílba nebo hodnostní koruna. Klenot je figura postavená přímo na přílbu, ale častěji spojený

klenotu s přílbou zakrývá točenice, kroužek ze stočených pruhů látky dvou barev, nebo helmovní korunka. Přikrývadla, pokrývadla nebo fafrnoch je látka, která má líc a rub rozdílných barev, splývající z přílby. Přikrývadla mohou být různé řasená nebo vykrojována a rozvinutá do různých ornamentálních vzorů.

Pravidlo pravé a levé strany říká, že „znaky se kreslí a popisují z pohledu štítonoše, to je z pohledu člověka, který by štít nesl, a to včetně stran“.

U vodorovného dělení štítu se uvádí jako první barva (nebo kov, to je zlatá = žlutá a stříbrná = bílá), která je u vrchního okraje štítu.

U svislého dělení je uváděna jako první barva u heraldicky pravého okraje štítu.

Posetý – štít nebo erbovní figura je ozdobena menšími figurami, které jsou seřazeny tak, aby vyplňovaly jen danou plochu. Seřazení figur může být také symetrické.

Podobný termín je posetý, kdy menší figury jsou rozestaveny symetricky a plocha štítu nebo větší figury jakoby pro ně nebyla hranicí a menší figury na okrajích jsou pak tímto okrajem oříznuté.

Šikmý směr v heraldice je od horní levé strany k dolní pravé straně. Opačný je kosmý směr, který jde od horní pravé strany k dolní levé.

Obrácené barvy – dělené pole štítu nese stejně dělenou figuru položenou přes obě části pole nebo tutéž figuru v každé části pole, přičemž figura nebo její část má barvu druhé části pole, takže jde jen o dvoubarevnou kombinaci daného znaku nebo jeho části.

Rostoucí je ta figura, u které nejde vidět jeden její konec, a která vychází z okraje štítu, z přílby nebo z jiné figury.

U zvířat a heraldických nestvůr (monstra složená z více druhů živočichů nebo nadpřirozené bytosti) pro lepší orientaci si heraldici vymysleli rovnou tři termíny. Rostoucí se používá pro zvíře, u kterého je vidět přední část těla, celý trup a ocas. U rašícího zvířete je vidět přední část těla, většina trupu, ale chybí ocas. A u vyskakujícího zvířete oproti rostoucímu jde vidět i část zadních končetin.

U většiny věcí, části lidských a zvířecích těl, ptáků, ryb lze vystačit s termínem rostoucí. Pokud to nestačí, musí se zpřesnit popis, například rostoucí lidská ruka od lokte.

Literatura:

- BALETKA, T.: *Páni z Kravař, Z Moravy až na konec světa*. Nakladatelství Lidové noviny, Praha 2003.
- BLAŽEK, C.: *Der Adel von Oesterreichisch Schlesien*. Nürnberg 1884.
J. Siebmacher's grosses und allgemeines Wappenbuch.
- HOSÁK, L.: *Historický místopis země Moravsko – Slezské*. Academia, Praha 2004.
- KADISCH, H. von; BLAŽEK, C.: *Der Mährische Adel*. Nürnberg 1899.
J. Siebmacher's grosses und allgemeines Wappenbuch.
- KRAHL, E. A.: *Mährisches Wappenbuch vom Jahre 1888*. Beheyem – Verlag, Augsburg 1986.
- PILNÁČEK, J.: *Staromoravští rodové*. Vídeň 1930.
- TICHÁNEK, J.; ŠERÝ, J.: *Šlechtická sídla na Novojičínsku*. Opava 2003.

TUREK, A.: *Hrad a panství Starý Jičín*. Nový Jičín 1978.
 TUREK, A.: *Z minulosti obce Bernartice (1374–1918)*. Bernartice nad Odrou 1996.
 VRTEL, L.: *Osem storočí slovenskej heraldiky*. Matica slovenská, Martin 2003.

Libor Kovář, vystudoval materiálové inženýrství na Vysoké škole báňské v Ostravě. Od r. 1991 pracuje v hutních a strojírenských podnicích – v současnosti ve firmě Bonatrans

Group a. s. Je členem Klubu pro českou heraldiku a genealogii a skupin historického šermu Richelieu a Les Enfants Perdus. Ojedinele přispívá do časopisu POODŘÍ, kde se ve svých článkách věnuje heraldice majitelů panských sídel. Kontakt – email: libor.bivoj.kovar@seznam.cz, tel.: 607 537 123, internetové heraldické stránky: heraldikus.wz.cz

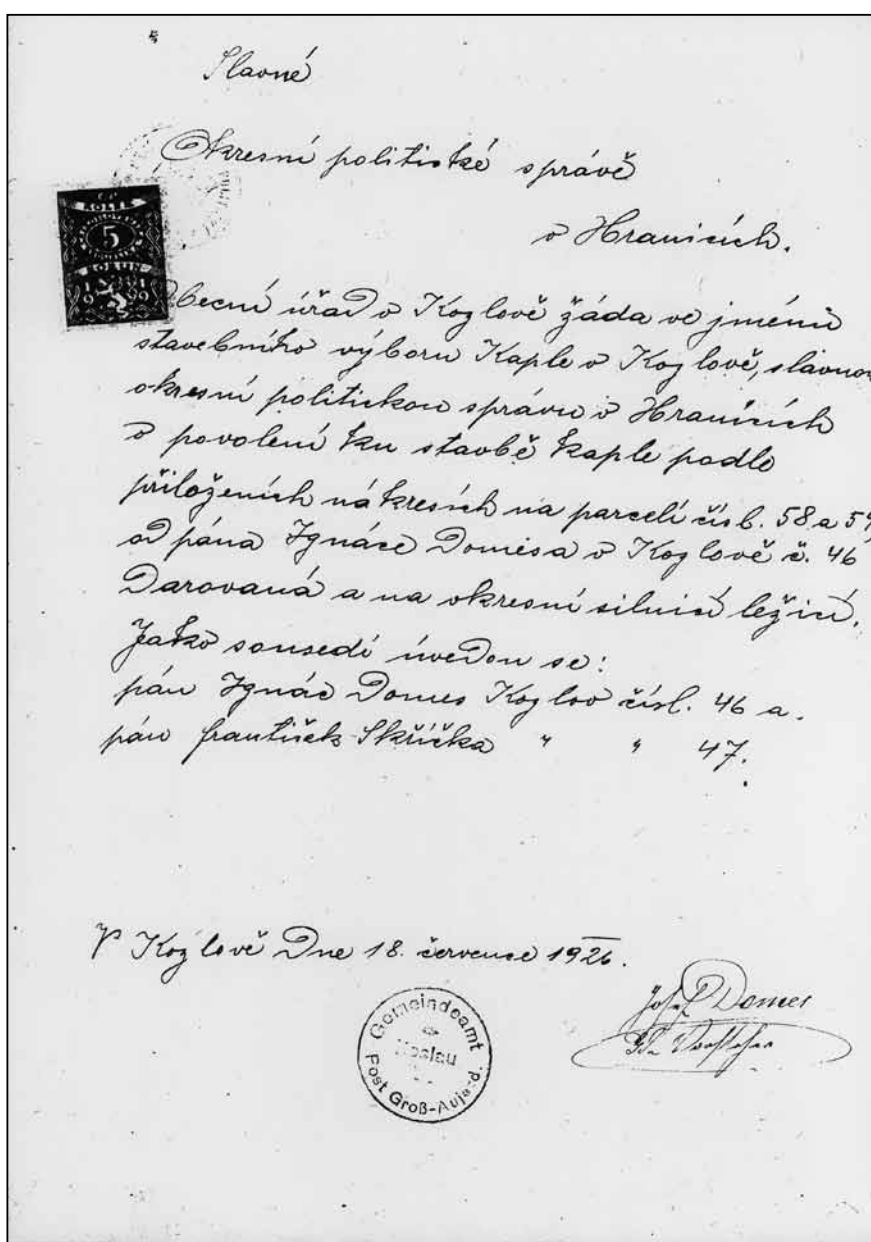
Kozlov (Koslau), osada Kyjanice (Kyljanka, Kianitz), samota Eliščino (Eliščiná, Lieselsberg, Lisetby).¹⁾ Kostel sv. Josefa, drobné církevní objekty a jejich osud

Jana Krejčová

Filiální kostel sv. Josefa stojí v mírném svahu po pravé straně komunikace z Olomouce do Potštátu. Do roku 1926 byla v obci jen dřevěná zvonice, ale během jednoho roku byl na jejím místě postaven nynější kostel sv. Josefa.

Jak k tomu došlo? Sbírkou na kozlovský kostel byla vyhlášena na celém hranickém okrese, sbíralo se v českých i německých obcích. Dokonce údajně nebylo obce, která by na kozlovský kostel nepřispěla.²⁾

O povolení ke stavbě kostela žádal jménem obecního úřadu kozlovský starosta Josef Domes Okresní politickou správu v Hranicích již 18. července 1926: „Obecní úřad v Kozlově žádá(!) ve jménu stavebního výboru Kaple v Kozlově slavnou okresní politickou správu v Hranicích o povolení ku stavbě kaple podle přiložených(!) nákrešů(!) na parcelách(!) čísl. 58 a 59, od pána Ignáce Domesa(!) v Kozlově č. 46.³⁾ Darovaná a na okresní silnici(!) ležící(!). Jako sousedí(!) uvedou(!) se: pán Ignác Domes Kozlov čísl. 46 a pán František Skříčka Kozlov čísl. 47“. První zpráva o zamýšlené stavbě pochází již z 30. května 1926, kdy byly hotovy plány na stavbu.⁴⁾ Ty v měřítku 1 : 50 vypracoval stavitel Heinrich Czeschner z Olomouce.⁵⁾ Z plánu vyplývá, že výška zdi věže bude 12,40m, výška střechy věže bez kříže (ten nezakreslen) 4,55m,

Žádost Obecního úřadu v Kozlově o povolení stavby kostela sv. Josefa. SOkA Přerov.

délka kostela bez sakristie 17m, délka sakristie 2,50m, výška zdi lodi 7,10m, výška střechy lodi 3,60m, výška přední zdi po vrch štítu 10,40m, šířka lodi 7,50 metrů. Ve věži se plánovaly dva zvony.

Dne 6. srpna 1926 projekt schválil Ing. Stanislav Sochor ze Státního památkového ústavu pro Moravu a Slezsko v Brně. Okresní politická správa podala obecní radě 3. září toto své stanovisko: „Při komisionelním jednání konaném na tamní žádost 18. 7. za účelem udělení stavebního povolení ke stavbě obecní kaple v obci Kozlově na pozemku parc. 58 a 59 zjištěno bylo toto: Pozemek patří dosud Ignáci Domesovi“. A dále: „Pozemek leží uprostřed obce při okresní silnici a hlavní fronta jeho obrácena jest k severozápadu. Pozemek tvoří mírnou stráž a je používán za louku. Jest poněkud vlhký, avšak dá se snadno odvodnit. Po jedné straně nachází se obytná budova, ostatní strany jsou volné a možno tudíž pozemek označiti za vhodný. Kaple bude zděná a obsahovati bude hlavní loď o rozměrech 14.00m x 7.50m. Výška bude obnášeti 7.50 metru. Za presbytářem bude sakristie o rozměrech 3,50m x 2,50m o výšce 2,80m. V přední části kaple bude věž a kůr. Architektonické řešení projektu bylo posouzeno již St. pam. úřadem v Brně, který uznal projekt za způsobilý při provedení několika menších změn. Obec Kozlov má 563 obyvatel, takže kaple úplně dostačí a není nadbytečně dimensována. Dle přípisu SPÚ v Brně ze dne 6. srpna 1926, čís. 1012 projekt kaple vcelku uspokojuje svou jednoduchostí ve vyvinutí vnějšku. Doporučuje se malé zvýšení nadezdívky věže nad vyloženým širokým pásem, poněvadž by při pohledu zdola perspektivním překrýváním pásu přes nadezdívku se nízká věž pohledově ještě více snižovala. Dále je třeba k vystříhání se všech historických forem zaklenouti okna půlkruhově místo lomeného gotického oblouku, odstraniti konstruktivně zcela zbytečné opěrné pilíře v průčelí a vynechati kvádrování věže nad soklem. Požadavek užití novodobých forem stavebních je v zájmu ochrany památek, jejichž originalita je tím přímo chráněna.

Projektované osazení popínavé zeleně na zdech kaple považovati dlužno svým intimním charakterem za nevhodné pro monumentální budovu veřejnou.

Pro úpravu okolí kostela třeba žádati vhodné osazení stromoví a zeleň a případně jednoduché, vkusné oplocení.

Proti projektu nebyly předneseny při jednání námítky ani se stanoviska soukromého ani veřejného. Na základě tohoto výsledku obecní kaple v Kozlově se stanoviska technického přípustnou a uděluje se tímto v základě ustanovení § 137 a 29 a násl. moravského stavebního řádu stavební povolení za těchto podmínek:

1) Stavba budiž provedena dle předložených plánů za dodržení předpisů moravského stav. řádu a dle pokynů státního pam. úřadu.

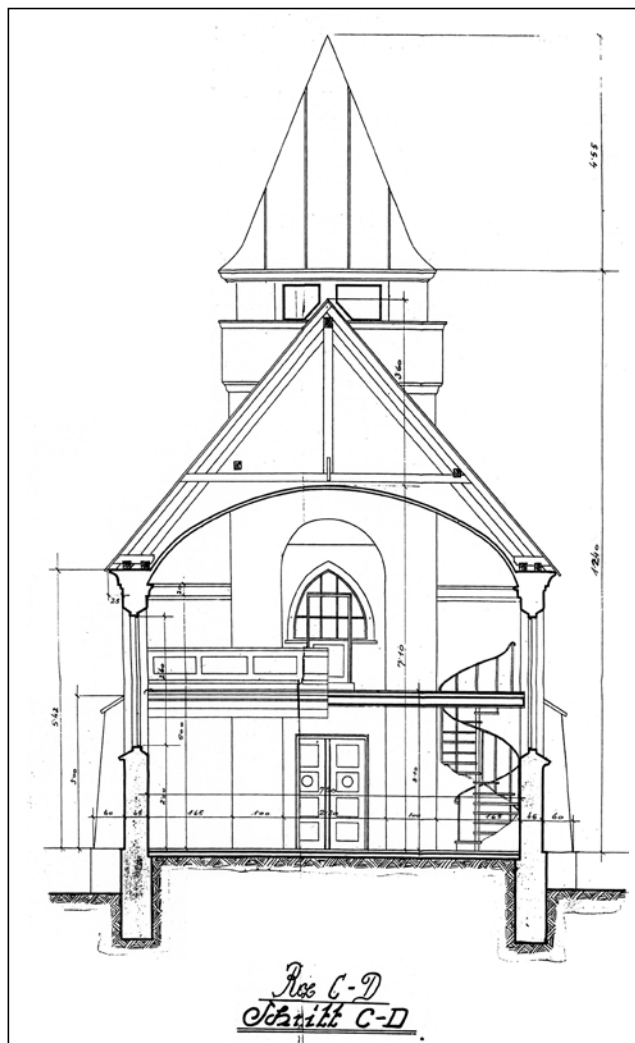
2) Stavba budiž položena ve vzdálenosti aspoň 8 – 10 metrů od silnice a její osa budiž položena kolmo na osu silnice.

3) Stanoviště budiž kolem stavby odvodněno trubkovou drenáží o světlosti alespoň 8cm. Drenážní trubky buďte zasypány nejprve propustným materiálem a pouze horních 40cm materiálem nepropustným.

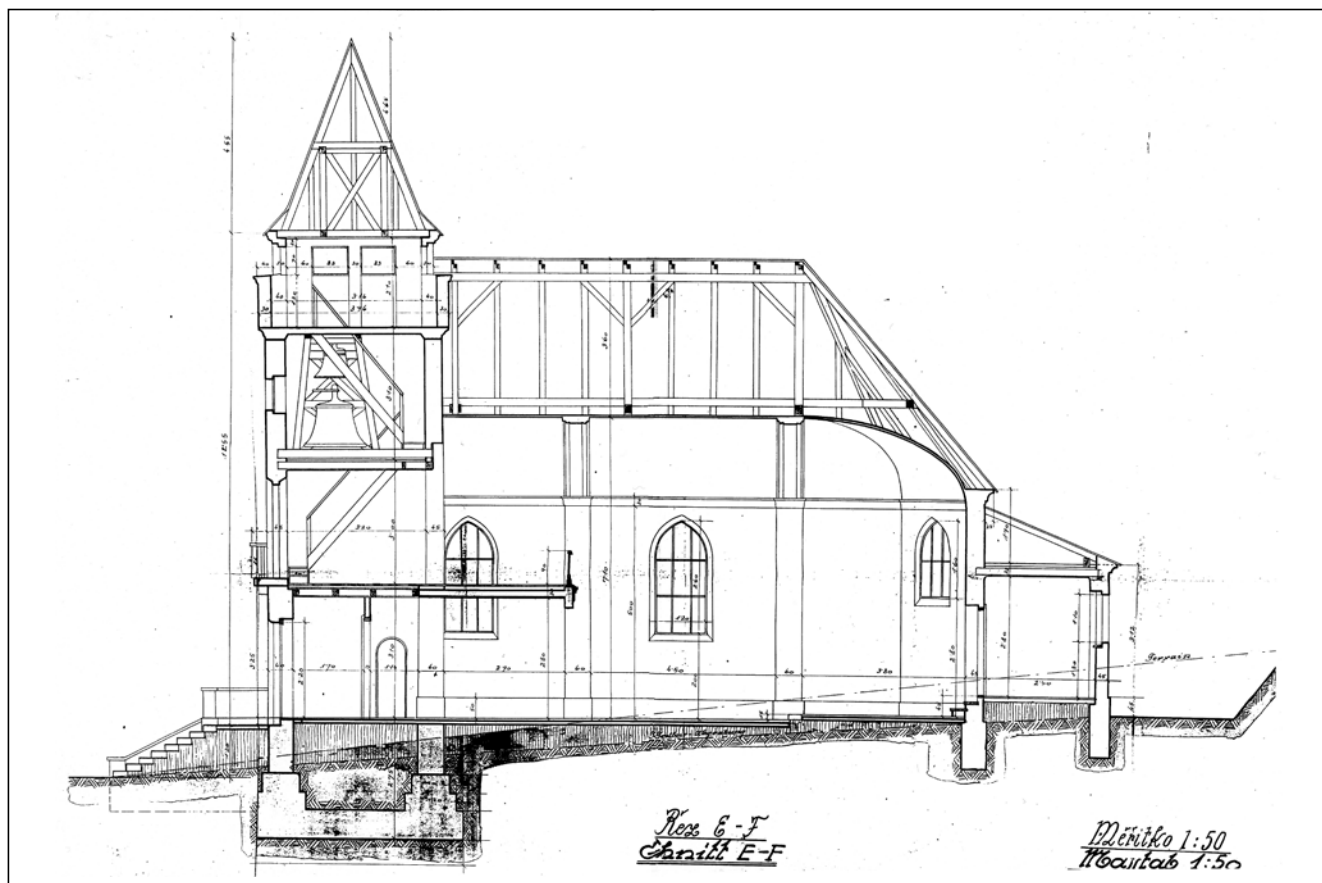
4) Zdivo základové budiž položeno na hloubku nejméně 1.20m pokud se ovšem přijde na únosnou půdu. Základy věže buďtež upraveny jako betonová plotna v tloušťce 60cm v poměru míchání 1 : 10, při čemž nutno plotnu armovati na horní části starým železem. Hloubka základů věže musí činiti aspoň 1,50m.

5) Zdivo základové budiž 15cm pod povrchem a izolováno proti zemní vlhkosti a podél stěn budiž pod podlahou zřízen vzduchový kanál s dvojnásobným vyústěním na různých místech s různou výškou konečných kanálků.

6) Kůr budiž dimenzován pro zatížení 400kg na 1 m².

Průřezy, nákresy H. Czeschnera. SOKA Přerov.

Průřezy, nákresy H. Czeschnera. SOkA Přerov.

7) Zdivo kostela budiž pod římsou a zdivo věže alespoň ve dvou výškách staženo železnými kleštinami.

8) Střecha kaple budiž opatřena okapy, rovněž střecha věže.

9) Věž budiž opatřena bleskosvodem.

10) Aby okolí kaple zůstalo vždy volné, bude nutno, aby na přilehlé pozemky na vzdálenost 20m na každou stranu od kaple byl vyhlášen zákaz stavby. Z toho důvodu budiž též novostavba umístěna tak, aby byla vzdálena 20m od stávající sousední budovy. Ke kapli budiž připsán a ohrážen pozemek na vzdálenost nejméně 3m od kaple.

11) Přejezd přes silniční příkop budiž proveden z betonových rour v průměru 50cm, a jejich čela musí být obezděna. Případný plot při okresní silnici budiž proveden vkusně ve vzdálenosti 2,50m od kraje silnice.

12) Podmínky uvedené v přípise SPÚ v Brně ze dne 6. srpna 1926, č. 1012, dlužno splniti. Po skončení stavby a před jejím používáním nutno zažádati o kolaudaci a povolení k používání.“

Po kolaudaci provedené dne 11. srpna 1927 se OPS v Hranicích vyjádřila takto: „Kaple byla provedena celkem dle schválených plánů za dodržení podmínek stavebního povolení ze dne 3. 9. 1926 č. 19660/D. Při tom bylo požadavkům SPÚ vyhověno, samovolná změna provedena byla vynecháním 3 oken v průčelí věže a zvětšením

spodního okna věže za účelem lepšího osvětlení kůru. Vynechaná okna možno zřídit velmi snadno, kdyby toho bylo třeba. Vzdálenost věže od kraje silnice činí 11 metrů, předložné(!) schody jsou od silnice vzdáleny více než 4.50m. Stavba vyhovuje a možno udělit stavební povolení s podmínkou, že mezi věží a půdou budou zřízeny na obou stranách plechem pobité dveře a že hromosvod bude vždy nejméně jednou za 3 roky přezkoušen na vodivost. Na základě výsledku tohoto jednání uznává se používání obecní kaple resp. nového kostela přípustným a uděluje se tímto na základě ustanovení § 128 a 137 mor. stav. řádu povolení k užívání.“

Svěcení nového kostela se konalo 17. srpna 1926, provedl je ThDr. Josef Tittel z Olomouce.⁶⁾ Poté měl německé kázání P. Augustin Scherzer, olomoucký dominikán a po něm české kázání P. Antonín Koutný, tehdejší velkoujezdský farář.⁷⁾

Kostel je tedy jihovýchodně orientovanou podélnou stavbou s trojbokým závěrem a přistavěnou pravoúhlou sakristií v ose presbytáře. Krytý je sedlovou střechou, nad závěrem zvábenou (v závěru hřebene střechy byl sanktusník, který nebyl po poslední rekonstrukci obnoven, ale také ani nebyl v původním projektu Czeschnerově). Sakristie je rovněž krytá sedlovou střechou, věž vysokou stanovou střechou, ukončenou makovicí a křížkem. V lodi jsou z každé strany prolomena vždy

dvě půlkruhově zaklenutá okna, dvě menší okna stejného typu jsou v presbytáři. Hranolová rizalitová věž kostela s předsazenou vstupní předsíní jen nevýrazně předstupuje před průčelí. Fasády jsou členěny profilovanými korunními římsami. Vchod z kostela do sakristie byl umístěn v centru závěru presbytáře, tj. za hlavním oltářem.

Závětrí, kvůli kterému bylo zkráceno okno ve věži, bylo postaveno při poslední rekonstrukci, kterou obětavě prováděl velkoujezdský farář P. Jaroslav Machač.⁹⁾ Tehdy také byl kostel opatřen novou vnější omítkou a byla opravena již dříve prodloužená sakristie.

Původní hlavní **oltář** pocházel z farního kostela v Prosenicích.⁹⁾ Zakoupila ho Florentina Domesová se svým bratrem Aloisem. Více oltářů kostel neměl.

Na schody na **kůr** se vchází z pravé strany věže, z kůru se po dalších schodech přicházelo ke zvonům.

Pětatřicetkilogramový starý zvon zavěšený ve zvonici našel své místo spolu s dalšími třemi zvony na věži nového kostela. Tyto tři nové **zvony** byly požehnány 9. října 1927. Tehdy slavnostní mši svatou sloužil kozlovský rodák P. Jan Hausner (viz níže), farář v Jakartovicích. První zvon o hmotnosti 126 kg byl zasvěcen sv. Josefovi – byl to dar již zmíněného preláta J. Tittela. Druhý zvon se

jmenoval *Mariahilfe* (Panna Maria Pomocná), měl 82 kg a daroval ho P. Jan Hausner. Třetí zvon byl darem Johanna Domese z č. 46, vážil 58 kg a jmenoval se *Sanctus Johannes*.¹⁰⁾

Kozlov byl původně přifařen do osecké **farnosti** (do roku 1736),¹¹⁾ od roku 1737 do Velkého Újezda, kdy tam byla obnovena fara. Lidé ale chodili do kostela do blízkého Slavkova. Když již Kozlov měl svůj kostel, mši svatou zde až do roku 1938 jedenkrát za měsíc sloužil velkoujezdský farář. Po říjnu 1938 připadl Kozlov pod farní správu slavkovskou.¹²⁾

Osud původního **zařízení** kostela nám osvětluje tzv. košilka olomoucké Arcibiskupské konzistoře z 26. března 1947, č. j. 5.390, podle níž byl nedochovaný spis adresován P. Josefu Macíkovi, majorovi duchovní služby v Olomouci. Košilka obsahuje koncept plné moci k přestěhování inventáře kaple v Kozlově, které měl P. J. Macík uskutečnit po dohodě s farářem ve Velkém Újezdu, dále měl vyhotovit seznam a postoupit ho konzistoři. To vše měl zrealizovat v termínu do 30. dubna 1947, kdy povolení pozbylo platnosti.¹³⁾

Ještě v dubnu 1947 jmenovala olomoucká konzistoř konkrétního kněze-provisora, který se měl starat o věřící a kostel v těch obcích, které byly nebo měly být vysídleny od českých přistěhovalců.

Kostel sv. Josefa v Kozlově. Foto Jana Krejčová, 2007.

Pro Kozlov byl jmenován provizorem P. František Fučík, velkoújezdský farář.¹⁴⁾

Kostel byl v té době ještě zařízen, jak vyplývá z hlášení KNV v Olomouci Náboženskému fondu v Praze ze dne 25. dubna 1951: „V obci bydlí dosud civilní obyvatelé, vesnice slouží jako ubytovací středisko. Správce újezdu nemá žádných námitek, aby po dobu, co tam budou civilní obyvatelé, sloužila kaple svému účelu. Nevznikají tím vojsku žádné nesnáze“. V dalším hlášení z 1. června 1951 krajský církevní tajemník Horák Náboženskému fondu sděluje skutečnosti o farním kostele ve Městě Libavé, který „nemůže býti dosud deportován(!), poněvadž arcibiskupská konsistoř nezrušila dosud uvedenou farnost, ač již o to byla námi požádána. Kostel je dosud přístupný farníkům ze tří přifařených obcí, ležících mimo újezd. Podotýkám, že vojenská správa újezdu nikterak na nás netlačí s urychleným odvozem inventáře. Totéž se týká kaple v Kozlově, kterou dosud navštěvují zemědělní dělníci, zaměstnaní na vojenských statcích“.

Na podzim roku 1956 byl nakonec inventář kostela převezen do Velkého Újezdu a uložen zčásti v kostele sv. Jakuba Většího a zčásti na faře. Odvezeny byly všechny sochy, obrazy i svatostánek, ale při stěhování se něco ztratilo a jiné zase rozbilo. Lavice byly převezeny do kaple ve Výklekách a Daskabátě. Na místě zůstala jen pevná část oltáře, kazatelna a podstavec pod sochu Panny Marie. Časem z kostela zmizel dřevěný strop, kazatelna a vybavení kůru. Přes svůj stav (porušena byla vazba střechy, okna byla vytlučena atd.) sloužil kostel 35 let jako sklad zemědělských plodin apod. Kněz nesměl do Kozlova docházet od roku 1957.¹⁵⁾

Hřbitov je položen při cestě vracející se z blízkosti kostela zpět k jihu a vedoucí do nyní již bývalé obce Ranošova, jejímž obyvatelům byl kozlovský hřbitov též k dispozici. Sběrka na jeho zřízení byla uspořádána v letech 1919–1921 a již v roce 1922 byl hřbitov vysvěcen.¹⁶⁾ Jeho plán vypracoval stavitel Adolf Schindler z Potštátu, náčrtek nese datum „říjen 1921“, ovšem první plánek byl vypracován již před 16. srpnem, kdy byl odeslán OPS v Hranicích. Komisionelní jednání bylo tehdy stanoveno na 30. září 1921 „o 3 ½ hod. odp. (15 ½ hod). Ke komisionelnímu jednání nechť obec vykope na vyhlédnutých pozemcích (nejméně 2 pozemky) zkušební jámy alespoň 180 cm hluboké. Ke kom. jednání nutno pozvat: 1) Obecní radu v Kozlově a jejím prostřednictvím sousedy. 2) Farní úřad (příslušný) s vybídnutím, aby sestavil úmrtnost v obci za posledních 5 let. 3) Okresního lékaře. 4) Státní stavební oddělení v Novém Jičíně“.¹⁷⁾

Půdorys hřbitova je nepravidelný, resp. tvoří obdélník se skoseným jihozápadním rohem. Na ploše zhruba dlouhém 56 metrů (šířka od Kozlova 30m, od Ranošova 21m) bylo možno umístit 238

velkých hrobů a 54 dětských. Plocha byla obehnaná plotem (laťovým či kovovým?) postaveným na nízké kamenné zídce. Plot byl členěn kamennými (omítnutými?) sloupky se vstupem opatřeným vkusně komponovanou branou širokou čtyři metry, v jejímž průhledu stál hřbitovní kříž.

Kozlovský hřbitov. Foto Jana Krejčová, 2007.

V jihovýchodním koutě hřbitova stávala **márnice** komponovaná na obdélném půdorysu o rozměru 7 x 4,20 m, vysoká 5,5 m, zastřešená sedlovou zvalbenou střechou a opatřená komínem. Schindlerovy plány na ni pocházejí z února roku 1922. Márnice byla protokolárně zkolaudována v červenci 1922.

První osobou pohřbenou na novém hřbitově byla obecní chudá osmdesátiletá Franziska Langerová.¹⁸⁾

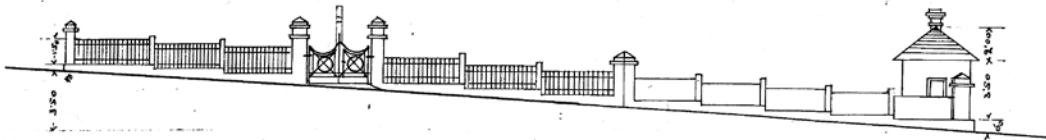

Z kozlovského hřbitova. Foto Jana Krejčová, 2006.

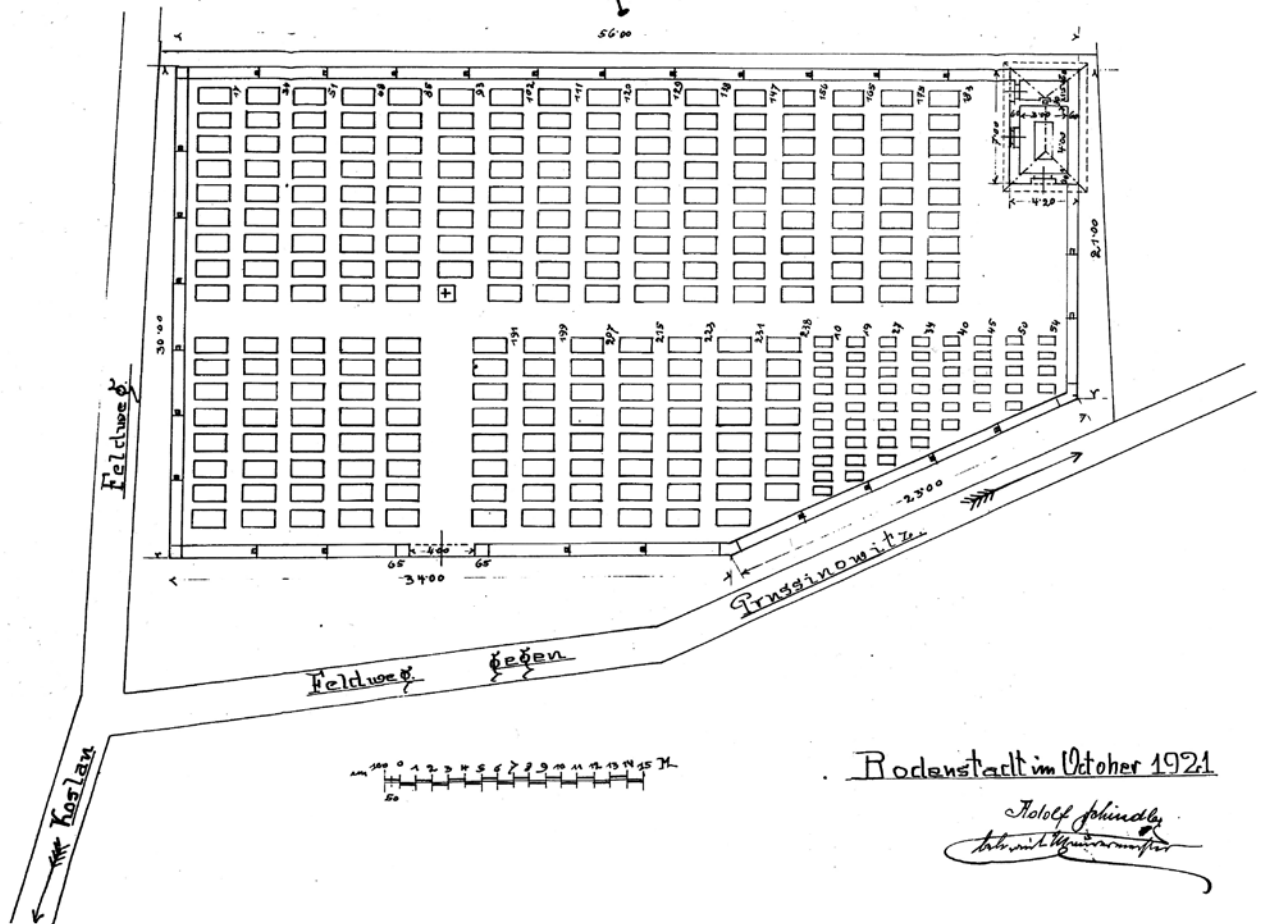

Plan über die herzustellende Friedhofsanlage der Gemeinden Kozlov und Prussinowitz

Ansicht.

Grundriss.

Plán kozlovského hřbitova, nákres A. Schindlera. SOkA Přerov.

Kozlovští věřící putovali ke sv. Anně do Staré Vody u Libavé. Zprávy o jejich **pouti** máme např. z 25. července (počet neuveden) a 2. srpna 1941 (40 osob), tedy z doby, kdy poutě byly německými okupanty zakázány.¹⁹⁾

Výše byl zmíněn **P. Jaroslav Machač**, ustavený farářem ve Velkém Újezdě 1. července 1990.

Krátce po svém příchodu se dal do práce, zanedbaný kozlovský hřbitov vyčistil, upravil náhrobky a vysadil nové dřeviny. Některých prací se zúčastnili dokonce i žáci místní základní školy. Nato P. J. Machač navázal práci na obnově kozlovského kostela, přičemž mu byla částečně nápomocna i vojenská správa, která vyklidila okolí kostela

a provedla nejnútnejší opravy. Z německé strany k obnovení kostela sv. Josefa napomohli Josef Zweschper a Hedvika Polzerová.

Stavební **projekt na obnovu** kostela vypracoval německý architekt, a to ve dvou variantách. Na základě projektu se začalo v roce 1993 s celkovou rekonstrukcí kostela, na němž P. Jaroslav v roce 2001 dokončil práce za finanční pomoci německých rodáků a také brigádnické pomoci svých bývalých farníků ze Slavičina na Slovákku. První mši svatou tam po 45 letech celebroidal 8. září 2001 Mons. Mgr. Milán Kouba, generální vikář arcidiecéze olomoucké za velké účasti kozlovských rodáků.²⁰⁾ Mezi nimi nechyběli ani bratři Erich a Josef Zweschperovi, kteří se o opravu kostela hojně přičinili, ani Flori Suchá, která nebyla odsunuta a po provdání zůstala v Kozlově.

Patrocinium kostela bylo rozšířeno, kostel je nyní zasvěcený sv. Josefovi a Nejsvětějšímu Srdci Ježíšovu. Ke dni svěcení vydal P. J. Machač, iniciátor oprav a nadšený budovatel, drobný upomínkový lístek. Společné dílo se tedy podařilo. Zbývá dodat, že obnova kostela a hřbitova by nebyla možná i bez pochopení tehdejšího správce vojenského újezdu pplk. ing. Milana Valoviče.

Misie

Poslední misie se v Kozlově konaly roku 1939.²¹⁾

Obec

První písemná **zmínka** o Kozlově je známa z roku 1364. Obec patřila moravskému markraběti, moravské šlechtě a od roku 1406 náležela k hradu Helfštýnu. Koncem 15. století byl Kozlov pustý a jako součást panství Veselíčko byl nově osazen v roce 1656. K tomuto panství Podstatských přináležel až do roku 1848.²²⁾ Pak Kozlov jako osada patřil do Velkého Újezda, tj. až do roku 1894, kdy byl vyloučen.²³⁾ Obec je součástí Města Libavé od roku 1950, osady Kyjanice a Eliščino dnes již neexistují.

Na obecní **pečeti** (použité v roce 1737) je korunovaný český lev.

Obyvatelé se živili dřevorubectvím, dovozem dřeva do Olomouce a Přerova. Dokonce se zde pěstovalo konopí na prodej – také Pavel Mück, zdejší učitel v letech 1816–1835, měl v Kozlově obchod s konopím. Z konopí se dělaly provazy a lana. Další pracovní příležitosti pro místní obyvatele se našly v břidlicových lomech. Samozřejmě zde fungovaly hostince (tři), kramářství (tři), obuvníci (tři), řezníci (dva), kováři (dva), kolář, stolař a krejčí. Dříve také vykonávali robotu jako zedničtí dělníci v sousedním Ranošově či při stavbách zámku ve Veselíčku.

První německá **škola** v Kozlově č. p. 61 byla postavena až v letech 1788–1789, předtím se vyučovalo v soukromém domě. Novější dvoutřídní školní budova č. p. 76 pochází z roku 1884.²⁴⁾ Je

to budova stojící po levé straně okresní silnice (směrem na Potštát) před křižovatkou s cestou vedoucí do Ranošova, tedy téměř naproti kostela.

Česká škola byla samozřejmě otevřena až po osvobození, tj. 1. září 1945. Děti bylo tehdy dvacet, ředitelkou byla Vlast. Zigmuntíková(!) z Velkého Újezdu. V následujícím roce stoupl počet žáků na 43, tj. v důsledku přílivu novoosídlenců. Ti ale museli odejít v termínu do 1. dubna 1947. Žáků nebylo mnoho, v letech 1967/1968 prošla školní budova modernizací, ale v červnu 1976 byla uzavřena. Ke znovuotevření došlo až po 15 letech.

K životu v obci v minulosti vždy patřila **spolková činnost**.²⁵⁾

Německou okupační armádou byl Kozlov obsazen 10. října 1938. Ke konci války (7. prosince 1944) byl v blízkosti obce sestřelen **letoun** – americký bombardér B 24 Liberator.²⁶⁾

Po odsunu obyvatelstva německé národnosti, které proběhlo v roce 1946, se do obce nastěhovali **novoosídlenci**, ale již brzy (17. září 1946) vláda rozhodla o vzniku Vojenského výcvikového tábora Moravský Beroun, který měl zahrnout i obec Kozlov. A tak se také stalo.²⁷⁾ Když byl tento k 1. červenci 1950 rozšířen a přeměněn ve Vojenský újezd Libavá, zůstal Kozlov jako „zaniklá obec“ v jeho hranicích.²⁸⁾ Vojenský prostor byl bedlivě střežen. Pohyb v jeho blízkosti upravovala vyhláška Jednotného národního výboru v Olomouci o zákazu vstupu na území VÚ Libavá z 2. ledna 1951.²⁹⁾ Měla toto znění: „Vyhláška: Jednotný národní výbor v Olomouci přísně zakazuje podle § 38 odst. 1 zákona č. 131/1936 o obraně státu, vstup na území vojenského újezdu Libavá.

Nedodržení tohoto zákazu bude stíháno podle § 98 odst. b) trestního zákona správního (zákon č. 88/1950 Sb.) resp. podle § 108 nebo § 95 téhož zákona. Podle § 98 odst. b) cit. zákona bude trestán pokutou do Kčs 50.000 nebo odnětím svobody až na dva měsíce, kdo neoprávněně vstoupí na území nebo místa, na něž je vstup úředně zakázán nebo kdo na takových územích nebo místech pobývá.

Podle § 108 cit. zákona bude potrestán pokutou do 10.000 nebo odnětím svobody až na 14 dnů, kdo neuposlechne výzvy, kterou učiní veřejný orgán při výkonu služby.

Podle § 95 cit. zákona bude potrestán pokutou do 10.000 nebo odnětím svobody až na 14 dnů, kdo neoprávněně odstraní nebo poruší úřední uzávěru.

Pobyt na území vojenského újezdu povoluje podle § 5 zákona č. 169/1949 Sb. (zákon o vojenských újezdech) jen újezdní úřad v Městě Libavé. Předseda JNV Antonín Eliáš v. r.“

V návaznosti na reorganizaci vojenského prostoru sdělil újezdní správce v červenci roku 1950 KNV v Olomouci³⁰⁾ mezi jiným i to, že civilní obyvatelstvo zůstane částečně i v Kozlově. Jednalo

se hlavně o zaměstnance podniků provádějících distribuci potravin a předmětů denní potřeby (Družstvo Budoucnost – obchod potravinami, pekárna, řeznictví, cukrárna), zaměstnance pošty, vojenských lesů a statků, učitele, cestáře, komínika a některé živnosti). V obci měla také zůstat Národní škola (jednotřídní a mateřská školka), naproti tomu budoucnost stanice Sboru národní bezpečnosti v Kozlově byla nejistá.³¹⁾ Zachování či zboření kostela v Kozlově zůstávalo otevřenou otázkou.

K částečnému oživení obce došlo před rokem 1960, kdy byla do Kozlova soustředěna jedna ze zemědělských provozoven Vojenských lesů a statků, tj. Zemědělský statek Kozlov (jinde Správa vojenského statku Kozlov) a obec jako jedna ze čtyř zůstala zachována jako místní část Města Libavé. Bohužel byla v té době již částečně zbourána, další demolice se pak prováděly v průběhu dalších let.

Kozlovský statek měl dvě výrobní střediska, a to v Kozlově a Slavkově. Kolem XI. sjezdu KSČ (červen 1958) provedl Krajský národní výbor v Olomouci ekonomické vyhodnocení delimitačních prací v celém VÚ Libavá, kde bylo 50% lesů, 30% půdy vyčleněné z plánování a 20% zemědělské půdy. Zemědělská výroba se soustřeďovala v SVS Libavá, SVS Luboměř a SVS Kozlov. Mimo nich zde hospodařila zemědělská správa SVS Nová Hora a SVS Výmyslov. Protože území bylo určeno pro provádění taktického a střeleckého výcviku jednotek Československé lidové armády, rozdělení zemědělské půdy bylo následující: I. kat. půda určená výlučně k využívání vojenskému 9.445 ha; II. kat. půda určená ke společnému využívání vojsky a voj. lesy a statky 4.384 ha; III. kat. půda určená k intenzivnímu hospodářskému využívání vojenskými lesy a statky 2.683 ha, celková výměra půdy je 16.512 ha. Ve spojeném hospodářství kozlovském a slavkovském bylo tehdy chováno 164 dojníc a 244 kusů ostatního skotu.³²⁾ V roce 1974 obdržel zdejší pracovní kolektiv titul Brigáda socialistické práce.

V Kozlově se v posledních desetiletích také hodně stavělo. Např. sídliště v horní části bylo postaveno po roce 1968 pro potřeby Sovětské armády, nedaleko byly postaveny domky v jednotném stylu, které obývají zaměstnanci Vojenských lesů a statků Lipník nad Bečvou, v dolní části obce byl v letech 1990–1991 zbudován nový panelový dům pro zaměstnance vojenské správy.

Kyjanice

Nyní zaniklá osada ležela pod Kyjanickým kopcem při komunikaci z Velkého Újezdu do Kozlova, tj. jihozápadně pod Kozlovem. K roku 1548 se připomínala jako pustá. K roku 1919 měla samota čtyři domy s 62 obyvateli, byl zde hostinec, obchod a krátce i německá škola. Dnes tu

(vyjma Schwarzova kamenného kříže, viz níže) nic nenajdeme.

Kyjanický **mlýn** o dvou složeních (na mouku a proso) vrchnost prodala v roce 1741 mlynáři, přičemž mu i nadále přispívala na opravy.³³⁾ Později byla ke mlýnu přistavěna pila a nadále se zde vyráběla prosná kaše a navíc šindel na pokrytí střech. Pílu i mlýn vlastnila rodina Švarcova (Schwarzova) až do roku 1892, kdy objekt od Františka Švarce koupil Franz Losert z Čermné na Moravě, který vše zařídil na parní pohon a dokonce založil i pobočku v Hranicích. Po jeho smrti (1915) vedl podnik syn František, po roce 1922 pak nejmladší syn Otto.³⁴⁾ V roce 1949 provoz zanikl, zařízení bylo demontováno a údajně odvezeno na Slovensko. V roce 1965 v době, kdy se opravovala silnice na Potštát, byly objekty zbourány. Zůstala jen správní budova – bývalé sídlo majitele, před kterou byl přemístěn kamenný kříž, a hoblovací hala. Správní budova nějakou dobu sloužila pro ubytování lesních dělníků, po roce 1969 ji zabrali sovětské vojáky a užívali ji sovětské důstojníci s rodinami. Po jejich odchodu byla budova stržena a na jejím místě byla postavena jiná pro potřeby Vojenských lesů a statků Lipník, zakrátko však (1996) byla podpálena a shořela.

Kyjaničtí němečtí obyvatelé v roce 1911 uspořádali sbírku na postavení sochy císaře Josefa II. Socha byla skutečně postavena, a to před okny obytné části Losertovy pily. V roce 1922 poté, kdy místní odmítli sochu – symbol právě zašlé monarchie – odstranit, demontovali ji četníci a její části složili ve stodole. Tento incident byl důvodem k dalším národnostním nepokojům, jimiž se již Kyjanice stala známou.

Poslední stavení zaniklo na konci dvacátého století.³⁵⁾

Eliščino

Osada ležela severně od Kozlova asi tři kilometry od pramene řeky Odry. Poprvé se Eliščino uvádí v roce 1713 v oseké matrice, a to jako „Nový mlýn na Odře“. Za ním dále následoval Schindelmühle, který již patřil k varhoštské hájovně. Po těchto dvou a po dalších mlýnech, klapajících na Odře v nynějším vojenském prostoru, se nezachoval žádný. Posledním zbytkem lieselsbergské pily bylo převodové kolo, které se po roce 2002 ztratilo.³⁶⁾ Dnes je prvním z mlýnů postavených na Odře mlýn v Loučkách u Oder.

Před rokem 1920 měla osada šest domů s 24 obyvateli.³⁷⁾ Dnes jsou na místě Eliščina jen rozvaliny. Ovšem ještě 5. srpna 1949 obdržel Jednotný národní výbor v Olomouci od ministerstva vnitřní návrh na změnu názvu: „Místní část Liselsberg(!), m. o. Kozlov, okres Olomouc, změna názvu. Pro shora uvedenou část navrhl Vojenský zeměpisný ústav původně název Lysá Hora. Po bližším přezkoumání terénu se však zjistilo, že by tento

název nebyl věcně odůvodněn. Navrhovali bychom proto pro Lieselsberg(!) název Pod Pramenem, a to vzhledem k blízkým pramenům Odry“. Nový název posuzovala místní správní komise v Kozlově, 2. září odpověděla její předsedkyně VI. Sigmundíková(!), že „členové nesouhlasí s Vaším návrhem na pojmenování Pod Pramenem, avšak všichni si přejí, aby tato část Kozlova se jmenovala Elištino(!), kterýžto název se zde již hodně ujal u všech zaměstnanců lesů“. Nicméně předseda JNV sdělil Ministerstvu národní obrany následující: „Pokud se týká stanoviska JNV hlavního města Olomouce k Vašemu návrhu názvu Pod Pramenem, jest toto kladné a to z toho důvodu, že se jedná o název z hlediska filologického správný a po stránce věcné plně zdůvodněný. Název, který žádá MSK v Kozlově Elištino(!) nezdá se vhodný již proto, že se v podstatě jedná o nesprávný resp. nepřesný překlad původního německého názvu Lieselsberg“. Název „Pod Pramenem začal v Kozlově platit rozhodnutím ministerstva od 18. října 1949. MNV v Kozlově již nedostal další šanci se k tomu vyjádřit.³⁹⁾

Prameny řeky Odry

Hlavní prameny byly dva, tj. dolní pramen patřící do k. ú. Kozlov a horní pramen, který uměle zřídila olomoucká kapitula, vlastníci okolní území, koncem 19. století.

Tento nový (kapitulní) pramen nacházející se západně od pramene dolního, tj. již v katastru Varhoště,³⁹⁾ však v létě vysychal, až zanikl. Byl na dohled (asi 90m) vzdálen od dolního pramene, jak dokumentují i zachované fotografie. Voda byla svedena do studánky zpevněné roubeným dřevem, nad kterou byl vztyčen dubový sloupek se skříňkou. V ní byl pod sklem obrázek buď na plechu malovaný, nebo barevná litografie (?) Panny Marie Sněžné.⁴⁰⁾ Voda z horního pramene pak stékala do zděné studánky dolního kozlovského pramene.

Dolní pramen leží v lese asi 1,5km severozápadně od Kozlova v 634 metrech nad mořem. Vojenská správa prameniště částečně zpřístupnila v roce 1991.

V souvislosti s Odrou především zmíníme práci kaplana z nedalekých Milovan – Franze G. Weiss⁴¹⁾ nazvanou *Prameny Odry* z roku 1822, jejíž překlad pořídil Antonín Frel.⁴²⁾ V kapitole *Jména* se autor zabývá etymologií názvu řeky, v následující kapitole nazvané *Starší zprávy o původu řeky Odry* představuje různé názory na vznik (pramen) Odry. Uvádí, že podle autorů známých historických map řeka snad pramení „v hlubokém lese“ bez určení místa nebo např. v Polsku či u Dvorců, u Berouna na Moravě, Starého Jičína, Jívové či dokonce u Frýdku. V oddíle *Oderské údolí* Weiss píše o dolech v oblasti horního toku Odry, popisuje údolí, které je „zčásti lučnaté a zčásti bažinaté“. Dále uvádí: „Poněvadž (Odra) teče často serpentinami,

První metry evropského veletoku – Odry. Foto Jana Krejčová, 2007.

její tok se zpomaluje a v místech, kde je hloubka, zdá se, že teče nazpět, aneb voda stojí. Tok teče v létě za nízkého stavu vody. Na jaře, když se ledy rozpouštějí a voda se roztaje, je nezkratitelný živel. V klidu sotva teče 6 střeveců široká, a povodněmi rozšíří se na 10 střeveců. Tam, kde vystupuje Leselsberg (Mons elysins, má své jméno od původních obyvatelů Odry – Elysieru, nebo jak Tacitus⁴³⁾ jmenuje Ligieru – nemá historického podkladu, pozn. Frela), končí údolí Odry. Tento kopec nemá známky vysokého pohoří, ale jeho okolí a jeho vzhled je vážný“.

V kapitole nazvané *Prameny Odry* srovnává data starých map, na kterých je Odra zakreslena „Dva nejvyšší prameny jdou bažinou vidličkovitě na povrch ... Dvacet kroků hlouběji na hranici olomouckého a přerovského kraje na lesní louce jest postavena kaplička (1822), má červenou (kopulovitou) střechu ... Když pán von Scherz(!) před 106 roky tuto krajinu prohlédl, nebylo zde ještě žádných pramenů.⁴⁴⁾ Tehdy teprve povstala řeka Odra, poněvadž také les a teprve později ve stínu stromů vytvořená bažina zde ještě nebyla, na volném poli jestřabské louky okolo jednotlivých buků a jeden trochu vzadu stál jako strom na hranici platan, pod jménem Urle daleko a široko znám. Skácen a vysázen javor, který (nese) značky hranic fideikomisního statku Veselíčko“. Dále uvažuje, že kaplička by na tomto místě nemohla stát. Popisuje kvalitu (vzhled) vody u pramene a níže a také uvádí její teplotu. Popis květeny a typu lesů Weiss rozebírá v kapitole *Květena v Eliščině*. V poslední kapitole nazvané *Výška pramenů Odry* uvádí:

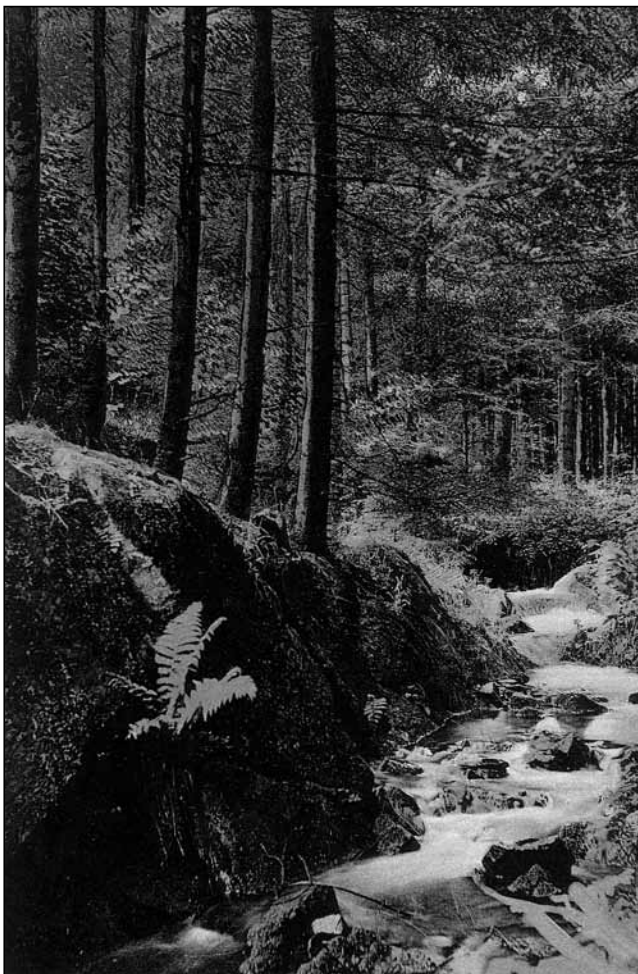
„Až na hranice pruského státu na 56 potoků a řek přijímá. Mnohé jsou mohutnější nežli ona.“ Také zde zmiňuje projekt Odra – Morava – Dunaj, který prvně rozpracoval v roce 1700 Lothar Vogemonte,⁴⁵⁾ autor projektu kanálu ve Francii. V závěru autor prohlašuje, že „spojení severního moře a středozemního bylo by užitečné“ a zamýšlená vodní cesta rovněž. P. Franz G. Weiss dokončil

dílo v Milovánkách (tj. v Milovanech, dnes zaniklá obec ve Vojenském újezdu Libavá) 30. listopadu 1821.

Úprava kozlovského pramene se dočkala různých obměn, jak víme z různých pramenů. Tak například v kronice města Oder je údajně zápis o tom, jak k prameni Odry v roce 1823 putovali⁴⁶⁾ dva němečtí obchodníci, jeden byl z Frankfurtu a druhý z Vratislavi. Místo, kam přišli, patřilo hraběti Podstatskému, jehož také byli hosty. Obchodníci s jeho vědomím nechali kolem pramene vysekat lískové keře a pro pramen vyzdít čtyři stěvíce hlubokou nádrž. Nad ní pak nechal hrabě postavit pěknou šestihrannou dřevěnou. Zde zápis z oder-ské kroniky končí.⁴⁷⁾

Dřevěný altán zchátral a místo něj byla kolem roku 1835 postavena zděná kaple s červenou „kopolovitou“ střechou, později pokrytou břidlicí. Stála tam asi do roku 1910, kdy byla za vichřice zničena padajícími stromy. Na jejím místě byla nákladem Aloise hraběte Podstatského-Lichtensteina⁴⁸⁾ opět postavena šestiboká besídka. Jinou podobu okolí pramene uvádíme v části věnované památkám. Když i ta zanikla, byla v roce 1960 nad pramenem zbudována velkoujezdskou lesní správou Vojenských lesů a statků Lipník nad Bečvou

Pohlednice Odry, vydal E.ka Verlag v roce 1913. V barevném provedení – viz příloha.

besídka na nevelkém čtvercovém základě. Ta také podlehla zkáze, a to nejen díky povětrnostním podmínkám, ale především vandalismu a proto byla v roce 1985 nahrazena novou stavbou. Tato poslední dřevěná stavba na kamenné podezdívce je vybudovaná rovněž na půdorysu šestiúhelníku, od besídky z roku 1935 se liší především tvarem střechy – starší besídka byla zastřešena stanovou střechou, poslední stavba střechou jehlancovou. V roce 2005 byl altán zrekonstruován.

Odrou, jejím pramenem a tokem, názvem a květenou v jejím okolí apod., se zabývala více či méně podrobně řada autorů.

Duchovní správci

Protože obec bývala součástí mimolibavských farností, nebudeme v tomto případě seznam duchovních správců uvádět.

Kněží-rodáci

P. Jan Hausner, narozen v Kozlově 7. června 1885, ordinován 5. července 1910, od roku 1917 do minimálně roku 1941 působil v Jakartovicích, konzistorní rada, po odsunu ve farnosti Reuchen (diecéze Freiburg). Zemřel 20. srpna 1950.

Kříže, památník obětem první světové války, památník Zákřov

1. **Kamenný kříž** stojící na hřbitově v Kozlově je zhotoven z bílého umělého kamene. Vlastní kříž je osazen na trojdílném podstavci hranolového tvaru, stojících na dvou schůdkách. Horní je opatřen letopočtem 1922, kdy byl hřbitov vysvěcen. Užší, nad ním stojící sokl nese text: „Gelobt sei / Jesus Christus“. Předělová římsa odděluje sokl od vlastního kříže, korpus chybí.

2. Nějaký **kříž** stával při pravé straně komunikace vedoucí směrem na Potštát, podrobnosti o něm neznáme.

3. Jiný **kříž** stával mimo zástavbu západním směrem od obce, bohužel ani o něm a dalších dvou nemáme bližší údaje.

4. Nějaký **kříž** stával mimo zástavbu stejným směrem od obce, ale jižněji.

5. Blíže neurčený **kříž** stával u hájenky směrem na Ranošov.

6. **Nadační kamenný kříž** stojí dosud v místní části **Kyjanice** při komunikaci Velký Újezd – Odry. Vlastní kříž s korpusem Ukřižovaného Krista je osazen na dvoudílném hranolovém podstavci, členěném v dolní části půlkruhově klenutou plytkou nikou s reliéfem Panny Marie Bolestné. Podstavec a zúženou část, pojednanou na čelní straně symbolickým reliéfem eucharistie, dělí předělová římsa pojednaná vejcovcem a listovcem. Dolní část podstavce tvoří profilovaná římsa a skalka. Na soklu je citát z Písma sv.: „O / ihr Alle, die ihr auf / dem Wege / vorübergehet merket und sehet / ob irgend ein Schmerz dem / meinigen gleiche! / Jer.

Žalov, socha Prof. Vladimíra Navrátila. Foto Jana Krejčová, 2007.

1, 12“. Kříž stál poblíž stavení č. p. 57 a pořídili ho Franz a Florentina Schwarzovi roku 1862, jak je patrné z nápisu na zadní straně soklu: „Errichtet / von Franz und Florentina / Schwarz / 1862“. Figura Krista je poškozená, resp. je bez hlavy.

Pomník padlým v první světové válce. Foto Jana Krejčová, 2007.

7. **Kaple** u pramene Odry. Stávala tam minimálně do roku 1919. Její kresbu publikoval Baďura 1919 v kapitole věnované Kozlovu. Prostorová kaple situována na obdélném půdorysu, krytá břidlicí pokrytou sedlovou střechou, nad polygonálním závěrem zvalbenou. V průčelí půlkruhově zaklenutý vstup, nad ním se zvedal trojúhelníkový štít.

8. Památník **obětem první světové války** z roku 1922 stojí v obci dosud, ovšem značně zdevastovaný. Z pomníku se zachovala pouze spodní část bez horního monolitu ukončeného německou císařskou orlicí, zmizely rovněž tři desky (mramorové či litinové?) se jmény padlých a neznámých mužů z Kozlova. Pomník, resp. jeho zbytek, se nachází při cestě směrem k prameni Odry či k osadě Eliščiná, obklopen smutečnými břízami, které jsou také v tristním stavu.

9. **Zákřovský Žalov** v polesí Kyjanice. Nedaleké místo připomínající památku mučených, zavražděných a upálených mužů a chlapců ze Zákřova a okolních vesnic. V okolí Tršic operovaly partyzánské skupiny, jako jejich středisko byl označen Zákřov, na který proto 18. dubna 1945 zaútočili

Vlasovci. Zatčeno bylo 23 mužů, z nichž byli čtyři propuštěni. Mezi nimi byl i konfident gestapa Bedřich Hodulík.⁴⁹⁾ Muži byli krutě mučeni a poté odvezeni do lesa, zastřeleni a naházeni (někteří ještě živí) do lesní boudy, která byla polita benzínem a zapálena. Tragédie se odehrála v samém závěru války, tj. 20. dubna 1945. Stopy po zločinu byly zahlazeny, místo upraveno, cesty střeženy údajně až do 8. května. Těla umučených vykopávali kozlovští Němci, kteří je předtím na příkaz vrahů zakopávali. Ostatky devatenácti zavražděných obětí jsou uloženy na hřbitově v Tršicích.

Do základů pomníku, postaveného na místě boudy, je vložena schránka s ostatky a zpráva o události, na podstavci je nápis: „My dali život – vy dejte lásku“. Památník se sochou personifikované tragédie byl odhalen 31. října 1949, jeho autory jsou arch. Lubomír Šlapeta z Olomouce a Prof. Vladimír Navrátil, tehdy žijící ve Velkém Újezdu. Kolem pomníku bylo vysázeno devatenáct lip, ty ale postupně odumřely. Vzpomínkové akce pořádá Svaz bojovníků za svobodu, P. J. Machač sem pravidelně zajížděl sloužit za umučené mši svatou.

Zmíněný Hodulík pracoval pro gestapáka Josefa Gepperta, ten byl odsouzen k trestu smrti, který byl vykonán. Hodulík byl odsouzen k odnětí svobody na doživotí, propadnutí celého jmění a peněžitému trestu ve výši 50.000,- Kčs. Po amnestii byl ale propuštěn a zemřel kolem roku 1986. Pravděpodobně někdo požádal o jeho rehabilitaci, protože případ byl 30. června 1992 znovu u Okresního soudu v Olomouci otevřen. Rozsudek byl zrušen a nově stanoven na 15 let odnětí svobody.

Hraniční kámen

V lese, na hranici katastrů Kozlov – Boškov, stojí u horního toku potoka Jezernice hraniční kámen. Jde o kamenný monolit s mírně rozšířenou základnou, zaobleně ukončený. Na čelní straně je reliéf dvou vinařských nožů a dva letopočty 1735(?), na zadní straně jsou iniciály H.O. / M.L. Vinařské nože mají ve znaku Dietrichsteinové, kámen označoval hranici jejich lipenského panství.

Poznámky

1) Domes 1974, 168 se odvolává na oseckou matriku z roku 1713, která Eliščinou jmenuje jako Nový mlýn na Odře.

2) Zatloukal – Zatloukalová, 1993, 63. Autoři snad vycházeli z farní kroniky velkoujezdské.

3) Josefa Domesová, manželka Ignáce Domesa, se v roce 1964 dožila 90 let, tehdy byla nejstarší kozlovskou (i když vysídlenou) občankou.

4) SOKA Přerov, Okresní úřad Hranice, inv. č. 1893, karton 940. I dále. – Č. p. 47, dnes pohostinství.

5) Heinrich Czeschner projektoval a stavěl v Olomouci nájemní domy, a to např. na tř. Spojenců č. 3, 4, 6, které pak pronajímal. K jeho dalším pracím patří např. tiskárna a nájemní dům H. Groaka, nyní tř. Svobody 21, dům Olomoucké nemocenské a úrazové pojišťovny na Tylově 1, průmyslová hala Druhé průmyslové a živnostenské výstavy (zbořeno) atd. Počátkem 20. století zde patřil k nejpłodnějším olomouckým stavitelům.

6) Mons. Prof. ThDr. Josef Tittel, církevní historik, profesor a děkan olomoucké teologické fakulty, sídelní kanovník, probošt u sv. Mořice, narozen 6. října 1849 v Německé (Horní) Loděnici, zemřel 7. února 1929 v Olomouci.

7) Zatloukal – Zatloukalová, 1993, 63. – P. Augustin Scherzer (ne Schwarzer, jak se někde uvádí), dominikán z Olomouce, narodil se roku 1901 ve Vídni, vysvěcen byl v roce 1924, v roce 1931 je ještě veden v Olomouci, další podrobnosti nenalezeny. – P. Antonín Svatopluk Koutný, narozen v Ochoze u Konice roku 1862, ordinován v roce 1882, sloužil v Loukově, Oseku, Jezernici, Velkém Újezdě (1898–1928) a v Pravčicích u Hulína (tam jako emeritní farář), zemřel 25. ledna 1941.

8) P. Jaroslav Machač se narodil 15. listopadu 1941 v Prostějově, ordinován byl 15. října 1982. Obětavě pracoval řadu let ve zdravotnictví, teprve od roku 1990 působil jako kaplan ve Slavičíně, odtud nastoupil od 1. července 1990 jako farář do Velkého Újezdu. Zároveň byl jmenován ex kurendo administrátorem v Tršicích a od roku 1998 také v Doloplazích. P. Jaroslav Machač zemřel po těžké nemoci 27. listopadu 2002 v Olomouci, pohřben byl na litovelském hřbitově. Stavební práce na kozlovském kostele nejen organizoval, ale sám tam – nehledě na své nemocné srdce – odpracoval stovky hodin. Jan Zatloukal ho charakterizuje takto: „Člověk vzdělaný v mnoha oborech, člověk skromný, obětavý a mimořádně pracovitý s citlivým přístupem jak k lidem věřícím, tak i nevěřícím. Zanícený ochránce kostel, kapliček, soch, křížů, církevních předmětů a památek, nejen ve své farnosti, ale i v širokém okolí“. A autorka si dovoluje doplnit, že nezapomenutelný P. Jaroslav Machač byl člověkem plným lásky.

9) Domes 1974, 168, též Zatloukal – Zatloukalová, 1993, 63. Naproti tomu Glonek 2007, 110 uvádí, že oltář pochází z Velké Bystřice.

10) Zatloukal – Zatloukalová, 1993, 63.

11) Domes 1974, 168 uvádí, že v roce 1693 byly v Oseku založeny latinské matriky pro Velký Újezd, Kozlov, Ranošov a Staměřice.

12) Různé prameny, naopak Zatloukal – Zatloukalová, 1993, 63 uvádějí, že do Kozlova po celých 30 let naprosto pravidelně jedenkrát týdně zajížděl farář z Velkého Újezdu.

13) Major P. Josef Macík, narozen 2. března 1906 v Podkopné Lhotě (farnost Trnava u Zlína), ordinován 1932, pozdější duchovní správce posádkového kostela P. Marie Sněžné v Olomouci, přednosta duchovní služby v olomoucké věznici. Zemřel 9. ledna 1979. – Krejčová 2007; též ZAO, pobočka Olomouc, Krajský národní výbor v Olomouci, inv. č. 4604, karton 4569.

14) Acta Archiepiscopalis Curiae Olomucensis, 1947, č. 4, 32. – P. František Fučík, narozen roku 1893 v Čelčicích, ordinován roku 1922, zemřel 15. června 1956. Ve Velkém Újezdu působil od roku 1929.

15) Zatloukal – Zatloukalová, 1993, 64.

16) Glonek 2007, 111.

17) SOKA v Přerově, Okresní úřad Hranice, inv. č. 1892, karton 940.

18) Zatloukal – Zatloukalová, 1992/1993, 63, snad převzato z Bärner Ländchen, 1996, č. 2, 77.

19) Krejčová 2003, 49.

20) Údajně bylo přítomno na 250 osob. Podrobnější popis svěcení podává Bärner Ländchen, 2001, č. 12, 513.

21) ŘK FÚ v Lipníku nad Bečvou, Gedenk-Buch des Pfarrsprengels Schlock vom Jahre 1897 (1783–1944).

22) Spáčil 1981, 114, tam odkaz na Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae IX, 336.

23) Domes 1974, 168.

24) Baďura 1919, 194, 195. – O historii obce též Theimer 1931, 416–418 a Domes 1974, 167.

25) Ke spolkové činnosti viz SOKA Přerov, ONV Hranice, inv. č. 1621, karton 878. V přerovském archivu se ještě nacházejí i další archiválie týkající se obce.

26) Richter 2005, 78–83.

27) Více podrobností viz Krejčová 2007.

28) Viz též SOKA Přerov, ONV v Hranicích, inv. č. 293, karton 352.

29) SOKA Přerov, ONV v Hranicích, inv. č. 979, karton 754.

30) ZAO, pobočka Olomouc, KNV v Olomouci, inv. č. 1667, karton 967.

31) ZAO, pobočka Olomouc, KNV v Olomouci, inv. č. 1667, karton 967, tam v přípisu z 21. dubna 1948 „Jeví se potřeba zříditi stanici v Kozlově, kde jsou usazováni lesní dělníci“.

32) ZAO, pobočka Olomouc, KNV v Olomouci, inv. č. 1271, poř. č. 15, karton 487.

33) Baďura 1919, 196.

34) Richter 2000, 51, 52. I dále.

35) Domes 1974, 168. Též vzpomínka Jana Zatloukala z Daskabátu.

36) Glonek 2007, 114.

37) Baďura 1919, 193.

38) Krejčová 2007, tam uveden pramen: SOKA Olomouc, JNV, inv. č. 103, karton 152.

39) Více o tomto prameni v připravované práci o historii kostela ve Varhošti, která rovněž vyjde na stránkách POODŘÍ.

40) Fotografie úpravy pramene otištěna např. viz Bieberle 1941, 196–199.

41) Franz G. Weiss, lokální kaplan v Milovanech, zmíněn tam k 3. srpnu 1853. Zemřel v Moravské Třebové 18. května 1870, tam také je pohřben. V citované práci se podepsal jako „dopisující člen c.k. morav.-slezské společnosti k povznesení rolnictví (zemědělství), přírodní vědy a domovspisu“.

42) ZAO, pobočka Olomouc, OL – C – 55, inv. č. 629, karton 27.

43) Tacitus, římský historik.

44) Tj. v roce 1786, poznámka Frelova. – Karl Ferdinand von Schertz, patřil mu statek Spálov (1694–1723). On jako první určil správnou polohu pramene Odry.

45) Lothar Vogemont(!), nizozemský duchovní, napsal v roce 1700 první návrh na propojení Dunaje, Odry a Labe nazvané „Pojednání o užitečnosti, možnosti a způsobu spojení Dunaje s Odrou, Vislou a Labem plavebním kanálem“. Dosud jsou ve věci stavby kanálu DOL (Dunaj – Odra – Labe) vedeny diskuze a rozhovory na mezinárodní úrovni. Jeho realizace by jistě znamenala značnou environmentální hrozbu.

46) Snad na základě Weissova článku, který vyšel rok před jejich výpravou.

47) Zatloukal – Zatloukalová, 1990, 58. I dále. Též Domes 1997, 55.

48) Baďura 1919, 195.

49) Kubín 1996, i dále. K tématu, resp. pro dokreslení doby, která tragédii předcházela, se doporučuje publikace Václavka, Ludvík (ed.): Deník Otty Wolfa 1942–1945. Sefer, Praha 1997.

Prameny

Zemský archiv v Opavě, pobočka Olomouc

Krajský národní výbor v Olomouci (1857) 1949–1960

Inv. č. 1271, sign. 207.1, poř. č. 15, Ekonomické vyhodnocení delimitačních prací ve VVP Libavá, karton 487.

Inv. č. 1667, sign. 602.2, Vojenské újezdy, rozšíření VÚ Libavá a zřízení VÚ Březiny, jmenování správce VÚ Město Libavá, 1948–1953, 1960, karton 967.

Inv. č. 4604, sign. 464, Zrušení farností ve Vojenském újezdu Město Libavá, 1950–1952, karton 4569.

OL – C – 55, Antonín Frel (Frölich), redaktor a vydavatel Záhorské kroniky, 1867–1969

Inv. č. 629, Opis a překlad práce Franze G. Weisse, kaplana v Milovanech „Prameny

Odry“ (z Mittheilungen der k.k. Mährisch-Schlesischen Gesellschaft zur Beförderung des Ackerbaues, der Natur- und Landeskunde in Brünn, No 178, 17. April 1822, cca 1930, karton 27.

Státní okresní archiv Olomouc

M 1 – 31, Jednotný národní výbor Olomouc, (1930) 1949–1954 (1970)

Inv. č. 103, sign. 221, Rušení názvů obcí, změny názvů místních částí, (1948) 1949, karton 152.

Státní okresní archiv Přerov

Okresní úřad Hranice (1814) 1850–1945 (1955)

Inv. č. 1621, Věci spolkové, Kozlov, 1908–1934, karton 878.

Inv. č. 1892, Věci stavební a technické, Kozlov, obecní hřbitov, 1921–1928, karton 940.

Inv. č. 1893, Věci stavební a technické, Kozlov, kaple, 1926–1927, karton 940.

Okresní národní výbor v Hranicích (1896) 1945–1960

Inv. č. 293, Zřízení vojenských újezdů, zánik obcí, 1947–1950, karton 352.

Inv. č. 979, sign. 286, Vyhláška o zákazu vstupu na území VÚ Libavá, 1951–1952, karton 754.

Konzistorní archiv v Olomouci

Korespondence.

Římskokatolický farní úřad u sv. Jakuba v Lipníku nad Bečvou

Gedenk-Buch des Pfarrsprengels Schlock vom Jahre 1897 (1783–1944). (Pamětní kniha.)

Jiné prameny

Zatloukal, Jan – Zatloukalová, Žofie: Daskabát, okres Olomouc, 1989–1990. (Kronika obce, strojepis.)

Zatloukal, Jan – Zatloukalová, Žofie: Daskabát, okres Olomouc, 1992–1993. (Kronika obce, strojepis.)

Literatura

Acta Archiepiscopalis Curiae Olomucensis, 1947, č. 4.

Badura, Jan: *Vlastivěda moravská II. Místopis. Lipenský okres*. Brno 1919.

Bieberle, Emil: *An der Wiege der Oder*. Nordmährerland, 1941, č. 4.

Bärner Ländchen, 2001, č. 12.

Domes, Karel: *Pramen Odry*. In: *Oderské vrchy*. *Vlastivědný zpravodaj*, XII, 1997, č. 3 – 4.

Domes, Karel: *Velký Újezd a okolí*. Profil, Ostrava 1974.

Glonek, Jiří: *Zaniklé obce Vojenského újezdu Libavá*. Společnost přátel Poodří, (Ostrava) 2007.

Katalogy kněží a nekrologia z různých let.

Krejčová, Jana: *Libavsko v letech 1945–1960 s přihlédnutím k osudu církevního majetku*. POODŘÍ. Časopis obyvatel horní Odry, r. 10, 2007, č. 3.

Krejčová, Jana: *Poutě do Staré Vody u Libavě ke Sv. Matce Anně Starovodské, uctívané v kostele sv. Jakuba Většího a sv. Anny*. Burian a Tichák, Olomouc 2003.

Kubín, Svatoslav: *Zákřovská tragédie*. In: *Hánácké noviny*, 27. dubna 1996.

Richter, Josef: *Kulturní památky Velkého Újezda I. Kaple, kříže, sochy*. Obec Velký Újezd, Velký Újezd 2000.

Richter, Miroslav: *Krvavé drama nad Moravou*. In: *Oderské vrchy*. *Vlastivědný zpravodaj*, roč. XX, 2005, č. 3 – 4.

Spáčil, Vladimír a kol.: *Pečeti a znaky měst, městeček a obcí olomouckého okresu*. Olomouc, Ediční rada MěstNV v Olomouci 1985.

Theimer, Johann: *Heimatbuch für den Bezirk Bärn*. E. Hykel, Bärn 1931.

Jana Krejčová

Kontakt: Na Hradě 2, 772 00 Olomouc, e-mail: janakrejcovat atelier@seznam.cz, tel.: 585 233 237, 776 796 886 http://sweb.cz/jana-krejcova-grafika

Hřbitovní kříž. Foto Jana Krejčová, 2007.

Phdr. et. Judr. Heinrich Johann Demel

Astronom a matematik, ředitel Tereziánské akademie ve Vídni

Pavel Kašpar st.

Dne 26. listopadu roku 1808 se plátenickému mistru Johannu Demelovi a jeho manželce Regině, rozené Ulmannové¹⁾ v domě č. p. 4 (dnes lékárna na náměstí T. G. Masaryka) narodil syn Heinrich Johann.

JUDr. a PhDr. Heinrich Joh. Demel
Ředitel Tereziánské akademie ve Vídni

Malý Heinrich projevoval na obecní škole v Odrách mimořádné nadání, a tak ho jeho strýc Heinrich Ullmann, správce fary v Suchdole, dal na další studia. Student Demel potom absolvoval piaristickou hlavní školu v Lipníku, v letech 1822 až 1827 gymnázium v Olomouci, v roce 1828 universitu v Olomouci a v letech 1829 až 1834 universitu ve Vídni, kde studoval filosofii a později

1 Identifikaci otce a matky H. J. Demela z web. stránek z rodné matriky N-I-N•1807-1830•1064•od I 14 Odry provedl Karel Gold s Oskarem Kubičkem (Odry)

i právně politická studia. V letech 1836 a 1837 absolvoval přednášky z vyšší matematiky a astronomie. V roce 1835 byl Heinrich Johann Demel promován na doktora filosofie a 11. května 1850 na doktora práv.

Dr. Demel se roku 1841 stal asistentem vyšší matematiky na Polytechnickém institutu ve Vídni, kde pracoval až do roku 1845, přičemž současně přednášel i elementární matematiku jako suplent. Dne 15. února 1845 byl jmenován profesorem na stavovské reálce ve Štýrském Hradci, kde přednášel elementární matematiku a od 9. října 1845, jako suplent, i teoretickou fyziku. Po dvou letech působení ve Štýrském Hradci přešel na katedru elementární matematiky c. k. Polytechnického institutu ve Vídni, kde působil tři roky.

Císařským dekretem ze 22. září 1850 byl Dr. Phil. et Jur. Heinrich Johann Demel jmenován ředitelem Tereziánské akademie ve Vídni. Při jeho jmenování ministr vyučování hrabě Thun uvedl, že od nového ředitele očekává přetvoření této, pro císařství významné, školy na moderní a výkonný ústav. Tereziánská akademie byla založena císařovnou Marií Terezií 24. února 1746 v bývalém letním sídle císařoven „Favorita“, za vydatné pomoci jezuitů a později i piaristů, jako instituce pro vzdělávání státních úředníků. Škola byla internátního typu s důrazem na sport a cizí jazyky.

Historická budova Tereziánské akademie.

Za vedení Dr. Demela se působnost ředitele Tereziánské akademie omezila na kontrolu výchovy, vyučování a vnitřního chodu akademie, na rozdíl od dosavadní činnosti, jež byla zaměřena jen na správu jmění a různých nadací, zejména nadačních panství.

Náměstí v Odrách kolem r. 1897 s kašnou Emila Zimmermanna a se zámkem. Rodný dům H. Demela je v čele náměstí, třetí zleva (šipka). Fotografie pochází z archivu Zdenka a Emila Mateiciucových.

Rozhodnutím ze 6. září 1857 bylo povoleno spojení řízení akademického gymnázia a Tereziánské akademie a Dr. Demel byl 18. září 1857 jmenován i ředitelem Tereziánského gymnázia a stal se c. k. vládní radou. Byl tak oceněn jeho pozitivní vliv na rozvoj a transformaci školy přes ztížené podmínky, způsobené událostmi revolučního roku 1848. Dr. Demel pak řídil Tereziánskou akademii ještě devět let, než byl Nejvyšším rozhodnutím ze 7. srpna 1866 penzionován.

Historická knihovna Theresanium 2.

Dne 24. února 1854 se Dr. Demel oženil ve Štýrském Hradci se slečnou Frederikou Othilií von Bosset, dcerou majitele panství Trautenberg a rady štýrského stavovského výboru Ernsta rytíře von Bosset.

Ke světlým stránkám jeho života patřila i výsada soukromě vyučovat fyzice princeznu Marii Terezu (*1845 / †1927) a Matyldu Marii (*1849 / †1867), dcery jeho císařské Výsosti arcivévodky rakouského Albrechta Bedřicha Rudolfa (*1817 / †1895).

PhDr. et Judr. Heinrich Johann Demel se dlouho ze své penze netěšil, zemřel 16. ledna 1867, v 58 letech, na nález antraxem. Byl pohřben se všemi poctami na Matzleinsdorfském hřbitově ve Vídni, Trierstrasse 1.

Literatura a prameny:

- ROLLEDER, Anton: *Geschichte der Stadt und des Gerichtbezirkes Odrau*. Steyer 1903.
Heimatbrief der Stadt Odrau und Umgebung, 19. Ausgabe, Seite 12, 1952.
Heimatbrief der Stadt Odrau und Umgebung, 207. Ausgabe, Seite 5, 1984.
Rodná matrika N-I-N•1807-1830•1064•od I 14 Odry (str. 19), ZA Opava.
Webové stránky Tereziánské akademie: www.theresianum.ac.at

Ing. Pavel Kašpar

Kontakt – Dělnická 31, 742 35 Odry,
email: pkst1@seznam.cz, tel.: 606 269 444
Bližší o autorovi viz POODŘÍ 3/2010.

Doc. PhDr. Jaroslav Pleskot, literární historik, vysokoškolský pedagog

(* 30. 3. 1924 Veselí nad Moravou, + 23. 9. 2009 Jistebník)

kolektiv autorů

Syn železničního zaměstnance Františka Pleskota a jeho manželky Ludmily. Školní docházku zahájil ve Veselí nad Moravou, maturoval na reálném gymnáziu ve Strážnici (1943). Tam u něj vzbudil zájem o humanitní studia prof. Viktor Ficek.

V letech 1943–1945 byl totálně nasazen a pracoval jako pomocný dělník u dráhy ve Veselí nad Moravou. Po osvobození zahájil studium češtiny – historie na Filosofické fakultě Masarykovy university v Brně (1945–1949), kde ho zaujaly zejména přednášky a semináře prof. Ant. Grunda.

Po universitních studiích začal vyučovat na osmileté střední škole nejdříve v Krásném Poli, pak v Jistebníku.

V roce 1950 nastoupil základní vojenskou službu, po jejímž hodnocení dosáhl hodnosti nadporučíka v záloze. V roce 1967 byl povýšen na kapitána v záloze.

V roce 1950 se oženil s Vědou, roz. Havlíkovou, zdravotní sestrou. Manželka se po absolvování Pedagogického institutu v Ostravě stala učitelkou. Spolu vychovali dceru Evu a syna Tomáše.

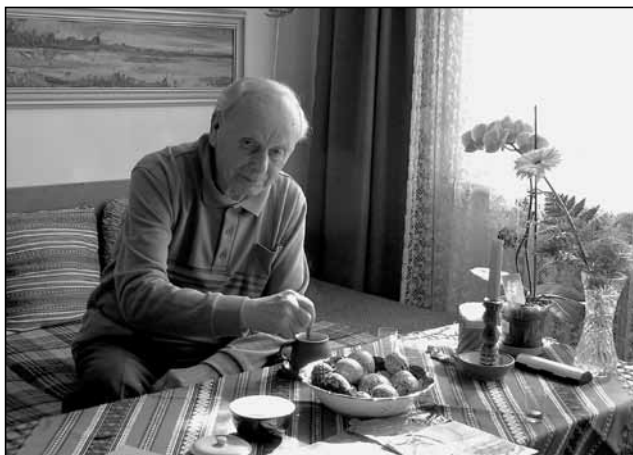
Po vojenské prezenční službě vyučoval na Střední průmyslové škole strojnické v Opavě a od roku 1955 do roku 1956 působil ve funkci zástupce ředitele. Tehdy začal externě učit na Vyšší pedagogické škole v Opavě, kam od 1. září 1956 po konkurzním řízení přešel jako odborný asistent. Po zrušení tohoto typu škol byl přeložen na nově zřízený Pedagogický institut v Ostravě, kde v letech 1960–1961 zastával funkci vedoucího katedry českého jazyka a literatury. Od r. 1964 působil na katedře českého jazyka a literatury Pedagogické fakulty v Ostravě jako odborný asistent.

Zájem o dějiny české literatury a historii, zejména období baroka, jej přivedly ke studiu starší české literatury. Soustředil se na ranou životní a tvůrčí etapu J. A. Komenského a jeho působení ve Fulneku v letech 1616–1619. Napsal monografii Fulnecké intermezzo J. A. Komenského (1970), která byla záhy přeložena do angličtiny (přeložil Jos. Jařab). K poznání Komenského směřovala také kritická edice spisu Listové do nebe (1970). Na základě podrobného zkoumání literárních pramenů upřesnil dobu vzniku a přiklonil se k názoru, že byl vytvořen v roce 1617. Dále je významné jeho studium a kritická analýza tzv. Komenského dopisů obsažených v Jaschkově kronice. V ní dokazuje, že se jedná o podvrhy, které pravděpodobně vznikly na počátku 19. století.

Pro jeho badatelskou činnost je příznačné nacházení neznámých pramenů. Genná je studie Lidové divadelní hry z Kravařska (1973) a na ně navazující práce Školní piaristické divadlo v Příboře a pololidová dramatická tvorba na Kravařsku (1974), dále Synopse školních divadelních her příborských piaristů (1978). K syntetickému výkladu se dobral o dvacet let později ve studii Slezská barokní kultura (1998).

J. Pleskot měl podíl na přípravách jubilejních oslav na počest J. A. Komenského a na vzniku reprezentativní publikace Jan Amos Komenský – projektant nápravy věcí lidských (1992, spolu s V. Krejčím). Zasloužil se o poznání protestantských a katolických škol v 16. a 18. století, přispěl svou studií do sborníku materiálu ze symposia Moravské bratrské školství a jeho protějšky v 16. a 18. století (1979), věnoval pozornost regionálním autorům. Například napsal studii Kořeny tvorby Bohumíra Četyny (1960), K literárnímu dílu Martina Polona Opavského (1970) a připravil k vydání výbor z povídek a črt Čeňka Kramoliše Laskavec a rváč (1963).

Nástup normalizace na počátku 70. let zasáhl do jeho kvalifikačního růstu, a tak dlouhý čas zůstal jako odborný asistent a soustředil svou pozornost zejména na pedagogickou činnost a vedení desítek diplomových prací. V roce 1970 se stal členem výboru Společnosti přátel knihy pro mládež v Praze a následně předsedou ostravské pobočky. Jeho skripta Úvod do studia literatury pro děti a mládež, určená pro posluchače pedagogických fakult, vyšla ve třech rozšířených vydáních (1964, 1971 a 1977) a stala se vyhledávaným studijním materiálem. Učitelům a knihovníkům určil také řadu veřejných přednášek i dílčích studií (např.

Cesta do pravěku. Nad dílem Eduarda Štorcha, 1971), drobných příruček a tematických jednotek edice Scholaforum (Jan Amos Komenský, 1992; Baroko v české literatuře, 1992; Husitská literatura česká, 1993; Prozatímní divadlo, 1996 aj.).

Habilitoval na počátku 90. let (v r. 1992 byl jmenován doc. dějin české literatury). Zapojoval se do pedagogické a vědecké činnosti a na nově vzniklé Ostravské univerzitě působil až do r. 2000. Spolupracoval s Ústavem pro regionální studia Ostravské univerzity a měl značný podíl na vzniku desítky hesel pro Biografický slovník Slezska a severní Moravy (1993 – dosud) a pro Kulturně-historickou encyklopedii Slezska a severovýchodní Moravy (2005).

Jeho celoživotním zájmem byla mimo literatury a historie, hudby a divadla, také železnice. Pocházel ze železničářské rodiny a do další rodiny železničářů se přičlenil, a tak není divu, že se stal autorem zdánlivě kuriózní příručky s názvem 120 let výtopny – lokomotivního depa Veselí nad Moravou 1885–2005, která vyšla v Brně v r. 2005.

Ze vzpomínek

Zvláště jsem se sblížil s kolegou Járrou Pleskotem, který tehdy intenzivně studoval období života a díla J. A. Komenského za jeho působení ve Fulneku. Velmi mi imponoval svým rozhledem v české literatuře, hlavně dětské a související

s výukou na základní škole. Byl svým způsobem mým vzorem, jak překonávat překážky. Neměli jsme stejné povahy. On klidný a mírný až shovívavý, já vzrušivý, netrpělivý až bojovný. On snad neměl nepřátele.

S doc. Pleskotem jsem prožil 40 let společného působení v Ostravě. Měl přede mnou předstih a byl v době mého příchodu již zkušený vysokoškolský učitel. Já v podstatě začínal a každá rada mi byla drahá. V době počátku totalitního období, kdy byla ohrožena naše existence na fakultě při tvrdém kádrování, mi dodával odvahy.

doc. PhDr. Vladimír Krejčí, CSc.

Jaroslav Pleskot byl člověk laskavý, skromný, vstřícný, vynikající učitel a erudovaný literární historik. Na vysoké škole působil od roku 1956 do roku 2000, a tak na něj vzpomíná desítky kolegů a stovka vděčných žáků. Teprve při životní rekapitulaci si začneme uvědomovat šíři jeho zájmů, ochotu zapojovat se do kulturní činnosti, mnohostrannost v osvětovém působení. Bydlištěm byl zakotven v Jistebník. Zde desetiletí vedl místní kroniku a napsal stručné dějiny obce.

Tento přístup byl pro něj příznačný. Tiše se objevil, zapojil se do práce, pomohl, poradil, ale nečekal na díky a rychle, s nenápadným humorem se vytratil

Prof. PhDr. Svatava Urbanová, CSc.

Jaroslav Pleskot se svou manželkou Vědou na zahradě. Zde spolu trávili spoustu času, zvláště každodenní rituál s kávou – příprava byla vždy výhradně jeho osobní záležitostí.

Pan Pleskot, vzorný manžel, starostlivý otec, milující dědeček a laskavý tchán si vždy rád našel čas na posezení s rodinou i s přáteli, a přestože nebyl rodákem z Jistebníka, našel si též čas na účast při organizování kulturního života v obci. Nebylo snad jediné místo v kultuře, kde by jeho práce, jeho zájem a zapojení nebylo patrné. V ochotnickém divadelním souboru nejen hrál, též režíroval a pomáhal s výběrem her. Několik let byl knihovníkem.

Jako člen rady Osvětové besedy měl na starosti především místní dechovou hudbu, kterou svým průvodním slovem doprovázel na mnoha jejích vystoupeních, což zajisté přispělo k vytvoření přátelského vztahu a muzikanti, ač většinou mladší, mu k jeho velké radosti přišli zahrát až domů.

Dlouhá léta byl členem kulturní komise a redaktorem Jistebnického zpravodaje, do něhož přispíval velmi čtivými a cennými články. Především jeho zásluhou vznikla sice útlá, ale obsahově bohatá knížka Čtení o Jistebníku, ve které se čtenář doví vše od vzniku obce až po současnost. Přispíval též do časopisu POODŘÍ a díky jemu celé jedno číslo bylo věnováno právě naší obci.

A mluvíme-li o jeho práci pro Jistebník, nemůžeme nezpomenout na jeho činnost kronikáře, kterou vykonával řadu let.

Za všechnu práci byl starostou a Radou obce vyznamenán Památnou plaketou za šíření dobrého jména obce Jistebník, za aktivní činnost při organizování a rozvoji kulturního života a za rozšiřování povědomí o historii naší obce. Plaketa Jana Amose Komenského mu byla udělena za aktivní práci s mládeží a za dlouholetou kronikářskou činnost.

Přestože jeho profese a zájmy byly především humanitního charakteru, měl však ještě jednoho koníčka technického zaměření, který ho provázel celým životem. Byla to nejen láska, ale také hluboká znalost všeho, co souviselo s parními

lokomotivami. Snad tomu tak bylo právě proto, že otec byl zaměstnancem v železničním depu, často synka brával s sebou do práce, seznamoval ho se vším, co s prací v dílnách souviselo.

Budeme na něho vždy vzpomínat jako na velkou osobnost naší obce a přitom jako na člověka vždy přátelského a usměvavého.

Danuše Lövyová

„Tož pojdte dál“ tak přesně a pravidelně zněla první věta, kterou jsem slyšával při svých několika návštěvách u pana dr. Pleskota v Jistebníku. Bylo jich jen pár, ale vždy to byly u Pleskotů příjemně strávené chvíle, téma hovoru se měnila, vždy ale, alespoň krátce, došlo na jeho oblíbenou železnici a Bílé Karpaty, odkud pocházel. „Jak se to tak někdy propojí,“ říkal jsem mu, když jsem se dozvěděl o jeho rodišti, „právě časopis Bílé Karpaty byl před lety inspirací pro POODŘÍ.“ Myslí, že z toho měl radost, patřil tam i do Poodří.

První ze setkání bylo při přípravě jistebnického čísla časopisu. Některá tématická čísla se rodí těžce, ale to nebyl případ Jistebníku. Dostal jsem vše včas pečlivě sepsané na stroji s obvyklou omluvou, že rukopis bych obtížně přečetl.

Pozvání jsem dostával pravidelně při korespondenci, pan doktor byl častým adresátem mých dopisů. Ptával jsem se na všelicos, co se týče Jistebníka i okolí a vždy jsem dostal milou a fundovanou odpověď. Není divu, dr. Pleskot byl kronikářem obce a historikem.

V posledních letech jsme se potkávali na Festivalu Poodří Františka Lýska, prohodili pár slov nebo si alespoň zamávali, býval jeho pravidelným návštěvníkem. „Hlavně že je festival,“ říkával. A pak jsem ho na jednom ročníku neviděl a ... už neuvidím. Zůstaly vzpomínky a jeho dílo.

Radim Jarošek

Jak jsem fotografoval Helenu Salichovou

Jaroslav Král

Helena Salichová (1895–1975), ač se narodila v Kyjovicích, zhruba dvě třetiny svého života prožila v naší obci, tehdy v Polance nad Odrou. Její dům stojí necelých dvěstě metrů od našeho. Byli jsme skoro sousedé. V obci jsem po několika kantorských začátečnických štacích (Pustějov, Studénka, Skřipov, Klimkovice) začal trvale učit. S mou aprobací pro hudební výchovu souvisela činnost v hudebních a pěveckých souborech, byl jsem též členem školské a kulturní komise MNV.

Není tedy divu, že cesta k Heleně Salichové byla téměř logická. Ale nebylo to tak jednoduché. Paní Helena žila svůj mimořádně bohatý umělecký

život ve svém kouzelném a tajuplném domě, ale běžné materiální a rodinné starosti jí odčerpávaly síly, jichž s přibývajícím věkem ubývalo. Nemohla soupeřit v péči o dům a zahradu s ostatními spoluobčany. Byla na všechno sama. Její syn Milan pracoval v hudební části zpravodajské redakce Československé televize v Praze, do Polanky přijel jen občas.

Získal jsem postupně její důvěru a souhlas s uspořádáním některé místní výstavy či akce. To vedlo i k přátelství s jejím synem, hudebním skladatelem Milanem Salichem.

V r. 2010 již uplynulo 35 let od jejího úmrtí. Chodí ke mně studenti a zájemci o její dílo. Mám spoustu materiálů o ní, které jsem sbíral za jejího života i po její smrti. Žádají mé osobní vzpomínky na ni. Proto jsem je už zpracoval na počítači, abych neztrácel svůj čas.

Na žádost redakce POODŘÍ uvedu aspoň část mých vzpomínek na ženu, kterou autor nedávno vydané obsáhlé monografie o ní Petr Pavliňák nazval „slezským fenoménem“.

S Flexaretem po Polance

Posedlý svými kronikářskými a dokumentaristickými geny koupil jsem si po návratu do rodné Polanky zrcadlovku Flexaret a fotografoval jsem kdeco. Jednou jsem potkal na kluzišti Helenu Salichovou se skicákem pod paží a s prosbou, jestli bych jí mohl udělat pár záběrů z kluziště. Děti v pohybu. Omlouvala se za staré a zmrzlé ruce. Rád jsem vyhověl. Bylo to 8. února 1959.

Helena Salichová
jde malovat kluziště v Polance (nyni Sokolská louka)
8.2.1959
Foto: Jaroslav Král

Záběry skupinek dvou či tří bruslařek jsem pak našel na linorytu „Zima na kluzišti v Polance“,

jehož jeden obtisk mi věnovala. Jenom ta nová vilka v pozadí se tam neobjevila, dokreslila tam starou chalupu, aby byl obraz ve stejném stylu.

Správětil jsem se pak s jejím synem Milanem, o pět let starším než já. Ten projevil zájem přiučit se fotografickému řemeslu se vším všudy. Koupil si též zrcadlovku. Naučil jsem jej správně exponovat snímky, vyjmout a vyvolat černobílý film, zhotovovat na zvětšovačce fotografie, vyvolávat a ustalovat je.

Pak si už Milan fotil maminku sám.

Při každé své cestě z Prahy do Polanky se pak zastavoval u mne. Povíдали jsme si o hudbě, on mi vyprávěl o zákulisí pražského kulturního života, já jemu o kultuře v Polance. Nejednou jsme si spolu zahráli komorní hudbu pro housle a klavír. On byl zdatný klavírista.

Helena Salichová – Zima na kluzišti v Polance (r. 1959).

Rok 1973

S kolektivem dobrovolných kulturních pracovníků v Polance jsme naplánovali pravidelný cyklus tzv. kulturní soboty. Každou první sobotu v měsíci byla premiéra některého kulturního pořadu v novém kulturním zařízení v areálu kina s využitím schopných hudebníků, zpěváků, recitátorů. A též všech zájmových uměleckých souborů.

První pořad byl v sobotu 6. ledna 1973 s Helenou Salichovou. Nazvali jsme jej „Helena Salichová vzpomíná na Petra Bezruče a Leoše Janáčka“. Pořad byl doplněn hudbou a zpěvem z díla Leoše Janáčka a Milana Salicha. Uplatnil se místní dětský i smíšený pěvecký sbor, sóloví zpěváci a instrumentalisté. Vzpomínky Heleny Salichové byly živě natáčeny na jednoduchý magnetofon Sonet Duo. Dokumentární snímky z pořadu pořídil učitel Zdeněk Berger.

Byl tehdy krásný a teplý podzim. I když jsem měl práce nad hlavu a kultura mi zabírala hodně volného času, stačil jsem si uvědomit, že tohle roční období může být i symbolem životní etapy člověka.

Rozhodl jsem se, že si pořídím portrét Heleny Salichové ve zralém období jejího života a v jejím přirozeném prostředí u jejího domu, na její zahradě.

Reportážních snímků z různých slavnostních akcí, poslední z ledna tohoto roku, už bylo dost. Ale ten v exteriéru, v jejím vlastním domově, mi chyběl. Ale jak jí to taktně sdělit, jak ji požádat o souhlas?

Konečně volná neděle 14. října. Byl pěkný den. Zavolať jsem Heleně Salichové. Neměla námitek proti fotografování.

A tak vzniklo asi pět snímků na její zahradě, s jejím pejskem, s její hůlkou, v jejím prostředí, v domácím oblečení. Dnes s odstupem času jsem rád, že jsem se tak rozhodl a že jsem ji zachytil zhruba rok a půl před její smrtí...

*Helena Salichová na zahradě svého domu
v Polance (č.p.732) 14.10.1973
Foto: Jaroslav Král*

Rok 1974

V tomto roce probíhaly přípravy oslav jejích osmdesátin a celoživotní výstavy. Emil Příkryl z Bílovce, dosud nejdůvěrnější znalec jejího malířského, sběratelského i folkloristického díla, vydal v nakladatelství Profil v Ostravě první barevnou monografii „Helena Salichová – Život a dílo“.

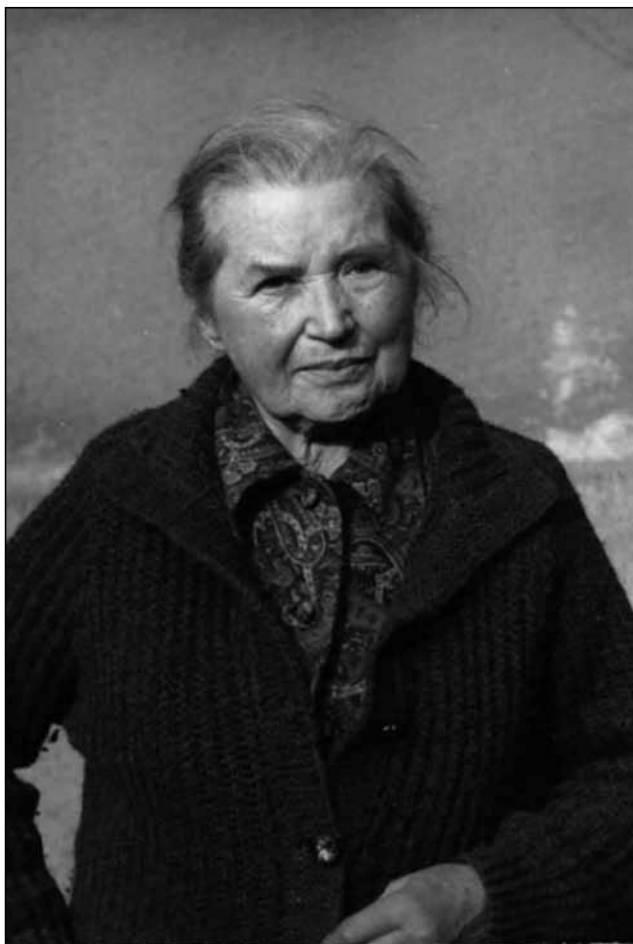
A pak přišel rok 1975...

poslední půlrok jejího života. V dubnu oslavila své osmdesátiny, k nimž jí nejvyšší státní orgány propůjčily titul Zasloužilá umělkyně.

V Domě umění v Ostravě proběhla výstava jejího životního díla.

V nakladatelství Profil v Ostravě vyšla její dokumentární kniha o sběratelské činnosti zejména v oblasti lidového kroje a výšivek. Původně se měla jmenovat „Putování za šípovým květem“. S kulturní komisí jsme tehdy sbírali podpisy občanů k závaznému odběru, aby kniha mohla vyjít. Dostala však název „Stařenčina loktuše“.

Koncem června 1975 Helena Salichová vážně onemocněla a ocitla se na interním oddělení Městské nemocnice na Fifejdách, kde 2. července 1975 zemřela. Na smrtelné posteli mi ještě napsala korespondenční lístek, poslední památku na ni...

*Helena Salichová na zahradě svého domu
v Polance (č.p.732) 14.10.1973
Foto: Jaroslav Král*

Mgr. Jaroslav Král

Bližší o autorovi najdete v rozhovoru v POODŘÍ č. 4/2009.

Kontakt – email: jaroslav.kraal@seznam.cz

Moravští bratři v Karibské oblasti

Čím Poodří vstupuje do světových dějin. Příspěvek k dějinám Moravských bratří XVI. část

Daniel Říčan

Kirche und Missionshaus. Niesty, St Thomas.

Ostrov Sv. Tomáš

(převzato z knihy A. Schulze: Die Missionsfelder).

Je až neuvěřitelné, do jakých dálek se Moravští bratři vydali! Vše začalo v Kodani, kam se vypravil hrabě Zinzendorf na korunovaci. Odtud přivezl do Herrnhutu černocho Antonína, který jim vyprávěl o hrozných podmínkách, v jakých žijí otroci v Západní Indii (Karibské ostrovy) na ostrově Sv. Tomáše. Povolání k misii na ostrůvky, které byly dánskou kolonií, pocítili dva bratři: šestadvacetiletý Leonhard Dober a o devět let starší David Nitschmann, pozdější první biskup obnovené jednoty, který před osmi lety emigroval ze Suchdolu. Byli to **průkopníci** v misijní práci. Již před tím bylo asi 20 mladíků vyučováno Zinzendorfem v geografii, jazycích, medicíně a teologii, aby se mohli uplatnit při misii. Po dlouhých diskuzích jestli je pro to vhodná doba, je dne 21. 8. 1732 Zinzendorf vyprovodil několik mil ve svém voze, dal jim požehnání a rozloučil se s nimi. Dorazili pěšky do Kodaně

Seznam osob účastnících se 1. výpravy na Sv. Kříž r. 1734

1. Schenk Martin (1699–1736) ze Suchdolu †
2. Schenk Anna roz. Schindler (1704–1777) ze Suchdolu
3. Weber Wenzel (1695–1767) z Mankovic
4. Weber Elizabeth roz. Fiedler (1706–1734) ze Suchdolu †
5. Weber David (1678–1734) z Kunína †
6. Weber Dorothea roz. Quitt (1680–1734) †
7. Fiedler Timoteus (1704–1748) ze Suchdolu
8. Fiedler Judith roz. Hans (1706–1734) ze Suchdolu †
9. Leupold Tobias (?–1735) z Mladkova †
10. Nitschmann David „Praděd“ (1676–1758) z Kunína
11. Schindler Matthäus (1694–1771) z Kunína
12. Micksch Matthäus ml. (1706–1734) z Kunína †
13. Oelsner Kaspar (?–1734) †
14. Frank Martin (?–1736) z Mankovic †
15. Weber Georg (1715–1762) z Kunína
16. Böhm Johann (?–1734) z Kunína †
17. Kremser Matthäus (?–1734) z Rozumic †
18. Neisser Christian (?–1734) z Životic u NJ †

† = zemřel na misii v Karibské oblasti

a odtud vypluli 8. října na oceán. Dober byl hrnčířem a Nitschmann tesařem. Cestu po moři si museli odpracovat. Na ostrov Sv. Tomáše dorazili 13. 12. 1732. Ostrov měl 50 tabákových plantáží, jednopatrové cihlové domy, továrnu společnosti Danish Company a pevnost, která ostrov chránila před piráty. Plantáže produkovaly cukrovou třtinu, indigo, maniok, proso, sladké brambory, ovoce a různé byliny. O náboženské potřeby dánských kolonistů bylo postaráno. Za neúčast bohoslužeb se dokonce platilo pokutou několika librami tabáku. Ubohých černochoů se však účast v kostele netýkala, křesťanská naděje byla jen pro bílé. Černochoům zbývalo jen čarodějnictví a fetišismus. Nitschmann živil tesařskou prací i Dobera, protože hrnčířská hlína zde nebyla. Když se misionáři seznámili se zdejšími poměry, Nitschmann se v dubnu vrátil do Herrnhutu podat reference. Dober zde zůstal sám. Protože nemohl sehnat práci, guvernér se nad ním slitoval a ustavil jej hospodářským správcem svého domu. Neměl tam však možnost být ve styku s otroky na plantážích, tak se nakonec stal nočním hlídačem.

Na sousedním ostrově Sv. Jana se 13. listopadu 1733 vzbouřili otroci. Rebelie byla potlačena, a 300 otroků raději volilo sebevraždu, než aby se poddali bílým pánům. Situace byla velice napjatá a pro misii nepříznivá a právě v té době v červnu 1734 dorazila **první větší výprava** 18 Moravanů (14 mužů a 4 ženy). Měli za sebou hroznou plavbu. Jejich loď byla zahánána bouří do Norska a museli tam přezimovat. Po sedmi měsících dorazili na ostrov Sv. Tomáše, ale pluli dál na ostrov Sv.

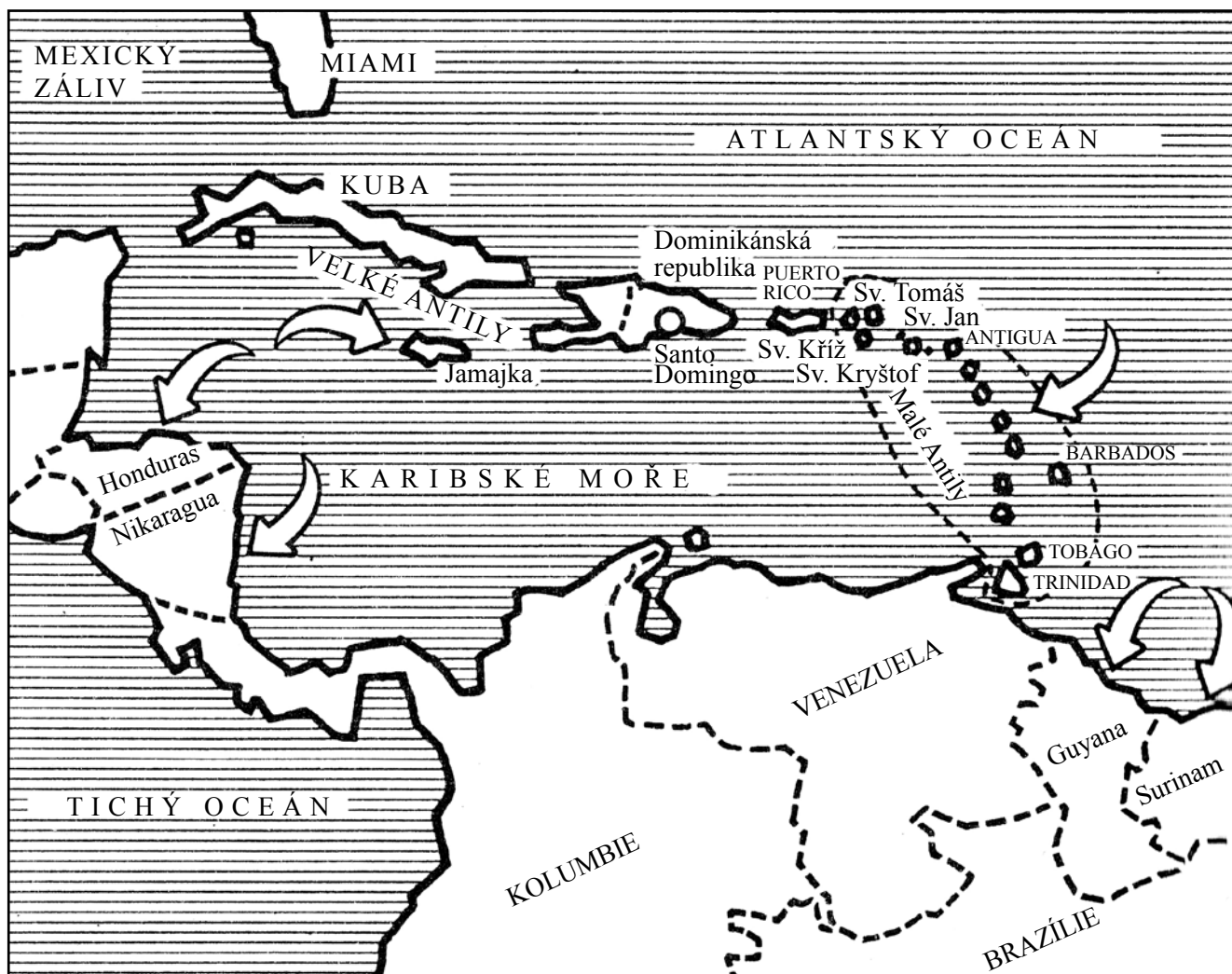
Kříže, kde založili další misii. Zcela nepřipraveni na tamější tropické podnebí, v prvních týdnech a měsících v novém prostředí zemřelo 10 lidí, včetně vůdce výpravy Tobiáše Leupolda. Další 2 lidé z této výpravy zemřeli krátce po dvou letech pobytu. Dober se vrátil do Evropy i s černým sirotkem Carmelem, kterému koupili svobodu. Přes mnohá úmrtí, byla jejich práce velice úspěšná. Kolem Moravanů se shromažďovaly stovky otroků, dychtivě naslouchajících.

Druhá výprava z Herrnhutu připlula na Sv. Tomáš 28. května 1735. Ještě nic nevěděli o úmrtích předešlé výpravy. Během prvních dvou měsíců pobytu na Sv. Kříži 4 lidé z této výpravy zemřeli, nedlouho poté ještě další 2 lidé. V důsledku nemocí a chorob se v r. 1736 sedm osob vrátilo zpátky do Evropy. Práce byla vedena Friedrichem Martinem. Počátky byly těžké, protože místní reformovaní pastoři neuznávali ordinaci Moravanů a kladli jim všeliké překážky, takže když dorazil r. 1739 hrabě Zinzendorf na vizitaci, našel misionáře ve vězení jako chodící kostry. U guvernéra sjednal nápravu, ale nesnáze pokračovaly. Velká evangelizační shromáždění až 800 otroků vyvolávala nevoli a misie byly přepadávány bílými. Bohoslužby museli konat v lesích a stavět hlídky.

Naše chápání může těžko rozumět celé problematice. Průkopníci v počátcích, aby mohli misijně pracovat mezi otroky a nezdržovali je od práce, se dokonce nabízeli, že se nechají prodat jako otroci, jen aby jim mohli duchovně sloužit evangeliem. V pozdějších letech řešili těžké otázky, jak se stavět k polygamii, jak se stavět k případům,

Seznam osob účastnících se 2. výpravy na Sv. Kříž r. 1735

1. Berger Anna (1700–1735) z Kunína †
2. Barthel Martin (?–1735) Štramberk? †
3. Kretschmer Gottlieb (?–1736), lékař výpravy, †
4. Freundlich Matthäus (?–1741)
5. Güttner Kaspar (?–1735) z Čakové, vůdce výpravy, †
6. Nitschmann Anna roz. Schneider z Kunína (?–1735) †
7. Gold Hans Georg (1679–1745) ze Suchdolu
8. Gold Katharina roz. Nitschmann (1687–1736) ze Suchdolu
9. Leupold Judith, roz. Schindler (1709–1736) z Kunína
10. Maria Frank roz. Krag (?–1736)
11. Oelsner Elizabeth (?–1735) †

Mapa Karibské oblasti (převzato z knihy: H. Beck: Wege in die Welt) – upraveno.

kdy byly roztrženy rodiny, byli-li rozprodáni její členové a zda se smí otrok znovu oženit, zda smí Jednota vlastnit otroky a používat je k práci, což bylo zcela běžné v té době. Christianizovaní otroci byli přece jen o třídu výš, měli různá privilegia na rozdíl od ostatních, se kterými se nakládalo jen o něco lépe než se zvířaty.

Jen s obtíží se dá tak obsáhlá historie působení naší Jednoty bratrské vtěsnat do několika stránek. Nakonec jen krátký přehled:

Na ostrovech vznikly stanice – sbory: na Sv. Tomáši Nový Herrnhut 1737, Niesky 1771, na Sv. Kříži Friedensthal 1733, Friedensberg 1771, Na ostrově Sv. Jan začali r. 1741 a vznikla tam osada Bethany 1754, Emauzy 1782 a další.

Už r. 1753 měla Jednota bratrská na ostrovech 1000 řádných členů a sloužila asi 4000 černochům, kteří mluvili asi šedesáti dialekty. Při tom se misionáři živili vlastní prací, zejména stavěním mlýnů na mletí cukrové třtiny a zakupovali vlastní zemědělské pozemky.

Misie na dánských ostrovech měla tak dobrou pověst, že misionáři byli vyzváni Brity, aby

zakládali stanice i na Jamajce, na ostrově Sv. Kryštof, Tobago, Trinidad a posléze byli pozváni na pevninu.

Samosprávné provincie Jednoty bratrské dnes existují: Západoindická od r. 1732, Surinam 1735, Nikaragua 1849, Honduras 1930, Kostarika 1988 a misijní díla: Peru a Francouzská Guyana.

Do Muzea Moravských bratří v Suchdole n. O. přijíždějí potomci těchto misionářů a s hrdostí ukazují na mapách, kde se narodili. I ti jsou duchovními potomky J. A. Komenského, který v našem kraji zaséval, ale jiní sklízeli.

Zdroje:

Hesla Jednoty bratrské 2011
Libreto k expozici „Do všech koutů světa“
KRÍŽOVÁ, M.: *Ideální město v divočině*. DAS 2007
KUBÍKOVÁ, J.: *Křesťanská misie v 16.–18. stol.* Pontes pragenses 2002

Daniel Řičan

Kontakt – tel.: 556 736 855.

Bližší o autorovi viz POODŘÍ 3/2010.

Další misionáři v Západní Indii

Schöneweck Anna (?) roz. Beck (1702–1737)	r. 1737 jela s manželem C. Schöneweckem na Sv. Tomáš; †
Weber Marie Elizabeth roz. Teucher (?–1745)	r. 1738 se vdala za Georga Webera, s nímž působila na Sv. Tomáši; †
Schneider Georg I (1710–?)	misionář na Sv. Tomáši; †
? Schneider Anna roz. Faber (? v 1753)	vrátila se do Evropy, kde zemřela
Böhner Verona roz. Demuth (1706–1765)	v letech 1739–65 misionářka na Sv. Tomáši; † (Sv. Jan)
Böhner Johann (1710–?)	od r. 1742 misionář na Sv. Tomáši; † (Sv. Jan)
Meinung Judith roz. Holaschke (1710–1790)	v letech 1746–51 misionářka se svým 2. manželem A. Meinungem v Záp. Indii
Heckenwälder David (1711–1760)	v letech 1759–60 misionář na Sv. Kříži a Sv. Tomáši; † (Betanie, Sv. Jan)
Böhm Anna roz. Schmidt (1725–1761)	r. 1761 se vdala za D. Böhma k misii na Sv. Tomáši; zemřela cestou v Zeistu (v Holandsku?)
Conrad Melchior (1728–1762)	od r. 1761 misionář na Sv. Kříži; †
Böhm David (?–1762)	r. 1762 jel jako misionář na Sv. Tomáš; †
Schneider Johann III. (1699–1760)	misionář na Sv. Tomáši
Schneider Pavel II. (1724–1767)	od r. 1762 misionář na Sv. Tomáši; †
Kremser Matheus (1723–1774)	misionář na Sv. Tomáši; † (?)
Kremser Rosina roz. Schulig (1730–1767)	r. 1763 se vdala za M. Kremsera k misii na Sv. Tomáši; †
Schneider Juliana (1727–1773)	svob. sestra, misionářka na Sv. Tomáši od r. 1766; †
Schmidt Melchior (1721–1799)	od r. 1771 misionář v Záp. Indii
Schmidt Rosina roz. Schenk (1739–1779)	od r. 1776 misionářka v Záp. Indii; † (Friedensberg, Sv. Kříž)
Till Jakob (1741–1822)	v letech 1769–81 misionář na Sv. Tomáši
Staintke Marie Elisabeth roz. Ender (1750–1782)	od r. 1773 misionářka na Sv. Kříži; †
Staintke Jakob	v letech 1773–82 misionář na Sv. Kříži (?)
Beck Anna Rosina (1749–1807)	misionářka v Záp. Indii
Beck David	misionář v Záp. Indii
Beutel Elisabeth	misionářka na Sv. Tomáši; †
Neisser Daniel (1765–1817)	od r. 1815 misionář v Záp. Indii; † (Friedenstal, Sv. Kříž)

Z Klokočůvku do Klokočůvku

René Fojtík

V zimě je Klokočůvek pouze malá osada, v níž žije několik desítek stálých obyvatel. Většina chalup a chat s příchodem zimy osiří. Jejich majitelé je zazimovali a vrátili se do svých městských bytů. Provoz rekreačních gastronomických zařízení, v nichž turista nalezne od května do září slušné občerstvení, je přerušeno.

I příroda se uložila k několikaměsíčnímu spánku a přikryla se bílou peřinou. Potřebuje si odpočinout. Od neukázněných turistů i některých chatařů, od hluku motocyklů i některých příliš hlučných hudebních produkcí. Ruch v Klokočůvku a jeho okolí utichá. Zábava se stěhuje do domácností a do hostince Na Růžku. Dnes je to nejstarší hospoda na horním toku Odry a nedivím se, že je oblíbená nejen u domorodců, ale i u chatařů a turistů.

Počet lidských jedinců na území Klokočůvku se mění na jaře s příchodem teplých dnů. Chataři znovu zabydlují své chaty a upravují okolní terény po uplynulé zimě. Plachá zvířena, která v okolí chat nalézala snadněji potravu, odchází do lesů v okolních kopcích. Rozkvétající louky, svěží zeleň

rašících listů stromů a jasně vonící řeka láká milovníky přírody i trampy k návštěvě a procházkám po kraji.

Tak nějak mi zhruba před čtyřiceti léty popisoval Klokočůvek místní učitel a ředitel malotřídní školy pan Bohumil Kotala. Sedávali jsme spolu u piva Na Růžku, rozmlouvali o lidech i o přírodě. Byl to moudrý muž. Miloval Klokočůvek, okolní přírodu, své jezevčíky a hlavně včeličky. Vážím si toho, že jsme byli přátelé. Pověděl mi také o zajímavých místech v okolí.

Pokusím se podělit s vámi o své dojmy, které jsem díky němu získal a pozvu vás na celodenní výlet z Klokočůvku do Klokočůvku:

Vyjdeme od hospody Na Růžku směrem do obce Klokočov. Mírné stoupání přes Klokočůvek nás zavede do lesa a pak na polní cestu. Zhruba po dvou kilometrech se cesta stáčí vlevo. Uvidíme ohrady a stáje pro koně – Francův dvůr. Již dlouhá léta je zde chovná stanice jezdeckých koní. Pohled na ta ušlechtilá zvířata potěší nejen znalce.

Od Francova dvora projdeme Klokočovem, na jehož konci lze spatřit bývalou Hornickou léčebnu, dnes Léčebnu pro dlouhodobě nemocné. Obejdeme-li hlavní budovu, naskytne se nám krásné výhledy – severovýchodně na město Vítkov, severozápadně na Čermnou ve Slezsku a přímo na sever uvidíme nejvyšší vrchol zdejších kopců Horku 582,2 m n. m.

Od léčebny se vydáme dolů po rozbité asfaltové cestě do údolí k Hadince. Z pravé strany ve směru od Čermenského mlýna protéká údolím říčka Budišovka. Tvoří hranici mezi volně přístupnou částí Vítkovska a vojenským výcvikovým prostorem Libavá.

V 50. letech minulého století učarovalo toto údolí tehdejšímu řediteli odborného učiliště Vítkovic Ing. Mohylovi natolik, že se zde rozhodl vybudovat pro učně letní rekreační středisko. Pod dohledem svých výchovných pracovníků si zde sami učni postupně zbudovali rozsáhlé středisko, v němž nechyběl ani bazén a různá sportoviště.

V šedesátých letech se zde také pořádaly celostátní turistické srazy učňovské mládeže. Učni zde v různých soutěžích dokazovali své znalosti v turistických dovednostech (orientace v přírodě, táboření, stavění stanů a různých typů ohňů, vaření atd.) i ve znalostech flóry a fauny.

Kázeň a vztah k hodnotám vytvořeným přírodou i rukou člověka si tehdejší mládež utvářela v kolektivních hrách. A zpěvy u táborových ohňů za doprovodu kytar bez zesilovačů se musely líbit i zvíři v lese.

Autor v roce 1967.

Dnes už jsou to jen vzpomínky. Idylická pohoda, kterou toto místo vytvářelo, je pryč.

Dnešní majitelé už dvakrát povolili na území bývalého „střediska“, organizování „TECHNOPÁRTY“. Hluk z těchto akcí byl slyšet až několik kilometrů daleko. A zvěř v okolních lesích byla v šoku.

Z Hadinky od soutoku Budišovky s Odrou se vydáme jižním směrem zpět do Klokočůvku. Půjdeme po levém břehu Odry. Pod skalnatým svahem slyšíme její klokotání. Odlesky říčních vln probleskují mezi stromy. Ptačí obyvatelé zpívají své písně, samečci tokáním vábí své družky k milostným hrám. Jahody, borůvky a maliny, rostoucí u cesty, příjemně osvěží každého tuláka. Vřesy, pomněnky, zvonky, Inice a ostatní květiny zdobí a provoňují cestu. Najednou si uvědomíme, že řeka utichá. Vzdaluje se od skalnatého svahu, jakoby byla unavená. Meandruje přes louku doprava, aby svým zurčivým zpěvem potěšila vlašovičnický, kopretiný, kostivalý, plícníky lékařské, pampelišky i traviny na louce. Údolí se rozšiřuje, aby dovolilo slunci prohrát vodu, louku i jižní stráň, přes níž jdeme.

Pařezy na stráni vyzývají k odpočinku. Myslím si, že kdokoli se tu posadí, nastaví tvář slunci a oddá se snění, uslyší zvuky houslí, klavíru a harfy, které se linou od řeky, klouzající a přeskakující kameny. Flétny a klarinety znějí z hrdel zpěvných ptáků. Zavřete-li oči, uvidíte tančit lesní i vodní víly. Vše závisí jen na fantazii každého z nás.

Cesta se stáčí doleva. Je to vlastně traverza, která kopíruje tvar údolí. Strmý, skalnatý svah ustoupil a my se noříme do lesa. Zdánlivý klid občas naruší křik sojky, která signalizuje obyvatelům lesa nebezpečí. Je možno zahlédnout srnce či srnu nebo zajíce, kteří uposlechli sojčí varování. Příroda je tichá, ale žije. Osvěžuje tělo a hladí po duši.

Ušli jsme od Hadinky zhruba tři kilometry a pomalu se blížíme ke Klokočůvku. Je vidět první prázdninový dětský tábor. V těchto místech se řeka znovu vrací k levému svahu údolí a omývá

Spálovský mlýn na fotografii z roku 1981.

skalnatý břeh až k dalšímu dětskému táboru – Spálovskému mlýnu. Voda v řece je čistá. Potvrzují to i pstruzi a raci, kteří zde žijí. Traverzová cesta v některých místech vypadá jakoby byla vytesána do skály. Napadaná pískovcová břidlice na krajnici připomíná dlažební kameny. Chataři je využívají k dláždění chodníků i ke stavbě zídek ve svažitém terénu.

Nenáročnou cestou jsme se vrátili zpět na území Klokočůvku. Únavu zaženeme posezením a občerstvením u restauračního zařízení Hruška nebo za řekou v hotelu Maria ve Skále. Napít se můžeme i „zázračné“ pramenité vody přímo na poutním místě. Pověst o zjevení P. Marie a vzniku pramene si můžeme přečíst v informační skříňce.

Po krátkém odpočinku pokračujeme v cestě do osady. Jakým tlakům byly při horotvorné činnosti vystaveny zdejší sedimentární horniny, znázorňují přímo u cesty vrásy přírodní památky příznačně nazvané Vrásový soubor u Klokočůvku.

Na konci celodenní vycházky vám mohu poradit následující tři možnosti: chcete-li si pochutnat na opravdu kvalitním jídle za slušnou cenu, doporučuji navštívit Švamlův mlýn. Moderní penzion poskytne svým hostům služby na poměrně vysoké úrovni.

Romantikům doporučuji nenáročný výšlap přes svažité pole nad hřbitovem v Klokočůvku a přes remízky, oddělující podobně svažité louky. Na kterékoliv z nich si najdete své místo k posezení s překrásným výhledem do východního údolí, na Heřmánky i jakubčovický lom.

A půjdete-li k západu, dojdete na Orlí skálu a budete mít další překrásný výhled na údolí, na oba prázdninové tábory a na řeku.

Miluji Klokočůvek. Inspiroval mě i k několika lyrickým básním. Jejich ukázky si zde můžete přečíst.

*Až budeš mít plné ruce k rozdávání
a nebudeš vědět kam to dát,
přijď ke mně!
V Klokočůvku na stráni
já budu trpělivě, rozechvěle stát.*

*Znám dobře rytmus kroků
které mi v srdci zní.
Přijď, přijď ke mně na chatu,
až budeš potřebovat rozdat to,
co neseš na dlani.*

*Až nebudeš mít nic na práci,
až se ti zachce malátně posedět,
přijď poslechnout si
jak zpívají ptáci,
v zelenou stěnu jen tak pohledět.*

*Myšlenky se ti vykradnou
z tvých temných očí
jako ptáci z hnízda.
I hvězdy před tvou krásou poblednou,
když závoj k nohám padne ti.
Přijď, přijď ke mně na chatu.*

*Až se ti zachce ponořit do vody,
přijď v Klokočůvku k řece Odře.
Nech svůj plášť na břehu.
Modrá voda tě přikryje a schová.
Vlny se budou stavět na špičky,
budou ti líbat šiji
a šeptat do uší.
Přijď, přijď ke mně na chatu
až se ti zachce ponořit do čisté vody.*

Mohu-li poradit vám, kdo čtete tyto řádky – milujte Poodří a přírodu, která k tomu regionu patří.

Všude je krásně a každý si může najít své místočko. Milujte obec, v níž jste vyrůstali nebo v níž žijete. Vedťe k tomu i své děti a vnoučata.

Mám své místočko

*V Klokočůvku na Orlí skále.
Tam rodí se nejčistší myšlenky.
Odtud vidět je do širých dálek
i na dno vína sklenky.
Vitr tam voní
jako u svěžího pramene.
Nikde mi nechutná pít
jako tam – jinde ne!*

*Tam krásná vila zjevuje se.
Dotknout se jí však nemohu.
Jen na to pomyslím, rozplyne se
a já si přihnout musím poznovu.*

***dr. René Fojtík, chatař z Klokočůvku a rodák
z Polanky nad Odrou***

Pohled z Orlí skály do údolí Odry nad Klokočůvkem (Foto Radim Jarošek).

Ostrov v Odře a jeho „dobytí“ (aneb nejen recese)

*Karel Sýkora
Foto Božena Vavrečková*

Po květnové povodni v r. 2010 si Odra vytvořila ve svých meandrech nad mostem, který spojuje ulici Na Lukách (Stará Bělá) s ulicí 1. května (Polanka n. O.) historicky „I. starobělský ostrov“. Agilní Klub českých velocipedistů ze Staré Bělé (vznikl 1907, obnoven v r. 2007) si vytkl tento ostrov co nejdříve „dobyť a obsadit“. Co kdyby se to

podařilo dříve polaneckým sousedům a patriotům? Objevitel ostrova František Kutáč rozhodl, že se tak stane 14. července 2010 v dopoledních hodinách. Tento den cyklisté bez rozdílu věku a pohlaví přešli na levý břeh Odry, popojeli proti proudu a akci zahájili. Předseda KČV a starobělský kronikář Oldřich Dlouhý byl vybaven příslušným pověřením, přebrodil levé rameno a jako první vstoupil od jihozápadu na pobřežní písčinu opravdu I. starobělského ostrova. Ihned byl následován dalšími patnácti přítomnými velocipedisty, lyžaři, turisty, hokejisty a střelci.

Došlo ke vzájemnému blahopřání a společnému fotografování. Přítomní poděkovali Odře za nové a nové vytváření krásných scenérií, meandrů a porostů. Vždyť oba břehy Odry jsou nejčastějším cílem putování pěšky, na kolech i na běžkách. U Odry prožívali stovky hodin při dětských hrách, při práci nebo rekreaci. Na ostrově přijali spontánně výzvu všem, aby se jim tam líbilo a cítili se jako doma.

Odru, naše milovaná řeko! Děkujeme!

Ptačí tahy v Poodří

Díl druhý: Podzim

Karel Pavelka

Podzimní tah ptáků začíná na rozdíl od toho jarního méně nápadně a postupuje méně rychle. Jeho trvání je naopak delší. Ještě před samotným začátkem podzimního tahu ptáků zpět do jejich zimovišť však probíhá soustřeďování a shlukování nehnízdících jedinců, které připomíná tah. Dochází také k shromažďování i hnízdících ptáků za účelem pelichání nebo jejich soustředění na některých lokalitách kvůli nabídce potravy.

Pohnízdni shromaždiště na rybnících

Na hladině rybníků se v příhodných místech shromažďují již od června samci např. **kachny divoké, kopřivky obecné**, případně i **poláka velkého**, což je příznak končícího hnízdniho období aspoň u těchto dříve hnízdících druhů. Koloritem pooderských rybníků jsou také početná hejna nehnízdících ptáků labutě velké – v tomto případě nejde o tah, ale o potulky. Počty dosahují 50, 80 nebo až přes 100 ptáků na rybník, který musí být

porostlý ponořenou vegetací, která slouží labutím za potravu.

Další soustředění, které ještě není přímo tahovým chováním, se projevuje od roku 2000 u v Poodří hnízdící husy velké. Dospělé husy s letošními odrostlými a již dobře létajícími mláďaty se soustřeďují na vybraných rybníčních soustavách od začátku července a setrvávají tam do srpna až října, kdy se přesunují na shromaždiště na jižní Moravu nebo na velké nádrže v sousedním Polsku. Děje se tak na soustavě u Bartošovic, kde jsou každoročně v červenci koncentrace 50–80 ptáků. Později se ptáci vyskytují na rybníční soustavě u Albrechtic, kde bylo 19. 9. 2009 zjištěno 140 ex. a 19. 9. 2010 dokonce 452 ex. (J. Košťál in litt.). Pohnízdni koncentrace narůstají se zvyšující se početností hnízdni populace druhu v CHKO Poodří, přičemž se zde přidávají zřejmě i některé páry s vyvedenými mláďaty hnízdící v okolí Ostravy a Karviné a nehnízdící jedinci.

Hejno špačka obecného (Sturnus vulgaris) přeletující nad polem u Dolního bartošovického rybníka dne 26. 8. 2008 (Foto Karel Pavelka).

Nocoviště v rákosinách

Nápadná jsou hejna **špačka obecného** a **vlaštovky obecné**, která se na noc slétají z krajiny do rákosin rybníků. Tato místa jsou tzv. nocoviště. Hejna se objevují již v červnu, postupně dosahují větší početnosti v červenci a srpnu a vyskytují se v těchto prostředích až do září. Koncentrace těchto druhů na některých lokalitách pak mohou dosahovat několik tisíc až desetitisíc jedinců. Vzhledem k atraktivnosti lokality, výskytu větší rákosiny a také existenci dlouhodobých odchytů v měsících červenec a srpen máme nejvíce zpráv o velkých koncentracích obou druhů na rybnících u Bartošovic. Tak např. v roce 2004 se tam vyskytovalo hejno cca 5000 ex, zatímco v následujícím roce 2004 posčítal Stolarczyk (in litt.) na celé soustavě 9–10 000 jedinců. Ovšem v roce 1986 byl počet jedinců druhu nocujících v rákosině odhadnutý dne 14. 8. 1986 dokonce na 20–25 tisíc! (T. Kunčický in litt.). Je jasné, že takovéto množství špačků působí nejen na polních kulturách (hlavně kukuřice), ale i v zahradách obyvatel obce znatelné škody. Špačci jsou však nepříjemní i jako ptáci odchycení do nárazových ornitologických sítí – během několika sekund se zamotají takovým způsobem, že jejich vymotání ze sítě pak trvá i mnoho minut. Proto při nalátávání nocujících hejna do rákosiny s odchytovou linií je třeba je preventivně plašit. Vždy se však pár jedinců na akci odchytí a okroužkuje

U **vlaštovky obecné** byly největší koncentrace na lokalitě zaznamenány také v 80. letech 20. století. Hned v prvním roce odchytové a kroužkovací akce (1986) bylo odchyceno do sítí a okroužkováno téměř 3000 ex. uvedeného druhu (2950 – Literák, 1987), přičemž ptáků v rákosině Dolního bartošovického rybníka nocovalo ještě mnohem více – T. Kunčický odhadl dne 14. 8. 1986 počet nocujících vlaštovek na 15–20 000! Později nastal velký úbytek hnízdících vlaštovek nejen u nás, ale i v celé Evropě a s tím logicky poklesla i početnost zde nocujících ptáků. V posledních letech jejich počet sotva dosahuje 1000 ptáků.

Tah bahňáků

Neodmyslitelným fenoménem rybníků, spojeným především s mělčinami a bahnem, jsou druhy řádu dlouhokřídlých – bahňáci. Již v červnu a červenci se dle úspěšnosti prvního hnízdění objevují různě velká hejna **čejky chocholaté** od 30 do 50 ptáků. Na lokalitě Sladká díra u Studénky jsem však posčítal 22. 7. 1999 dokonce 450 ex. Muselo jít o ptáky z širší oblasti než jen z Poodří. V červenci se již objevují na místech bahnitých různě velká hejna dalších druhů bahňáků. Velmi nápadný je **jespák bojovný**, podobný svým vzezřením a způsobem sběru potravy více vodoušům než jespákům. Velmi vhodnou lokalitou

pro hnízdění a průtah bahňáků byla Sladká díra u nádraží ve Studénce, která hostila v příhodných letech v období koncem 90. let minulého století větší počty mnohých druhů – např. 22. 7. 1999 jsem zde viděl 58 ex. Zatím největší hejno druhu na podzim v Poodří ale zjistili J. Košťál a P. Zátoupek na rybníku Kotvice u Studénky dne 28.9.1996, kdy odhadli počet zde se vyskytujících ptáků na 220 ex.

V srpnu je stálým tahovým hostem na rybnících s nízkým stavem vody impozantní bahňák s dlouhým zobákem, **koliha velká**, která se většinou zkušeným ornitologům nejprve prozradí svým hlasem a až potom je zachycena v zorném poli dalekohledu. Její tah probíhá až do listopadu, kdy se v oblasti zastavuje na vypuštěných rybnících.

Větší hejno tohoto velkého bahňáka pozorovala M. Krestová na Horním bartošovickém rybníku 14. 8. 2003 7 ex.

Pravidelnými hosty jsou také běžnější menší druhy bahňáků – až 50 ex. mohou na jednotlivých lokalitách dosahovat počty vodouše bahenního, 10–20 ex. u vodouše šedého, 5–10 ex. u vodouše tmavého a vodouše kropenatého. Nejhojněji protahující **vodouš bahenní** má maximum tahu v první a druhé dekádě. V roce 1994 viděl J. Košťál na zaplavených loukách mezi Odrou a rybníkem Nový 55 ex., zatímco v Bartošovicích – např. v roce 2007 na Horním bartošovickém rybníku jsem viděl 7. 8. 36 ex. a 12. 8. 46 ex. Další druhy vodoušů pravidelně protahující na podzim Poodřím jsou **vodouš kropenatý**, **vodouš tmavý** a **vodouš šedý**. Z uvedených druhů je nejhojnější posledně jmenovaný druh – na Horním bartošovickém rybníku s nízkým stavem vody v suchém roce 2003 jsem pozoroval 13. 7. 2003 19 ex. a 19. 7. 2003 24 ex. **Pisík obecný** se spokojí při tahu i s břehy napuštěných rybníků a jeho tah probíhá od začátku července až do konce října.

Vodouš šedý (Tringa nebularia) patří k hojnějším druhům bahňáků na podzimním tahu v Poodří (Foto Karel Pavelka)

Častým hostem dna vypuštěných rybníků je **kulík říční** – např. na podmáčené louce Sladká díra u Studénky 2. 9. 2001 jsem viděl 17 ex. Vzácně protahuje jeho příbuzný, **kulík písečný** – na téže lokalitě pozoroval J. Vlach 16. 9. 2001 1 ex. tohoto druhu. Poměrně nenápadně táhne **bekasina otavní**, která se skrývá na mokřadech nebo na podmáčených loukách ve vyšší vegetaci. Počet ptáků vyskytujících se na lokalitě se dá spolehlivě zjistit pouze jejím procházením, kdy jsou ptáci vyplašeni. Opět na lokalitě Sladká díra jsem zjistil 2. 9. 2001 27 jedinců. Vzácně se vyskytne i její příbuzná **bekasina větší** a malý druh **slučka malá**.

Vyskytnou se i další druhy jespáků. Nejhojnější z nich po jespákovi bojovním je **jespák obecný**. Dále se vyskytují méně hojné druhy, jako **jespák malý**, hnízdící v tundře Evropy a Asie nebo **jespák šedý**, vyskytující se jižněji, v lesotundře. Vzácně táhne druh hnízdící v severské tundře, **jespák křivozobý**. Velmi vzácně byl zastižen **jespáček ploskozobý** (foto v barevné příloze), hnízdící ve Skandinávii dokonce až v horách kolem 1000 m n. m.

Výrazným fenoménem podzimních polovypuštěných rybníků jsou ale hejna **čejky chocholaté**. Při srovnání její početnosti v říjnovém sčítacím termínu v 90. letech a v roce 2006 je viditelné, že početnost druhu se značně snížila. Příčinou je rapidní snížení hnízdní populace v celé střední Evropě. Částečný vliv na mnohem nižší výskyt druhu na rybnících v říjnu má také to, že rybníky jsou v souvislosti s teplým říjnovým počasím po roce 2000 záměrně rybáři loveny až koncem října nebo na začátku listopadu. Podmínky pro výskyt bahňáků jsou tedy v polovině října, kdy probíhá pravidelně sčítání, horší než v minulosti.

Skrytý tah v rákosinách

Velmi nenápadně probíhá nástup podzimního tahu či pohnízdnic potulek v rákosinách rybníků, které se týká především pěvců. Tyto pohyby jsou většinou utajeny i ornitologům pohybujícím se na březích rybníků, pokud si nesednou a neseťrvají nějakou dobu v rákosových porostech. Pohnízdnicí výskyt a tah rákosinných pěvců nastává již kolem poloviny července, pravidelně pak od 20. července a trvá až do září, některé druhy táhnou ještě v říjnu. Sledování tahu drobných pěvců probíhá metodou jejich odchyty do nárazových ornitologických sítí tzv. japonského typu – japonek. Jedná se o síť z jemných vláken z polyesteru nebo nylonu o velikosti ok 16 mm – jemná síťovina je navázána na pevná a silná lanka, která umožňují ukotvení sítě a zároveň z plochy jemné síťoviny vytvářejí kapsy, kde se ptáci chytají. Sítě jsou vysoké 2,20 m a dlouhé od 7 do 12 metrů.

Pohled na začátek linie sítí u vodní hladiny Dolního bartošovic-kého rybníka (Foto Karel Pavelka).

Tyto odchyťové akce začaly v Poodří v polovině 80. let 20. století na rybnících u Bartošovic a trvaly do roku 1990. V roce 2003 pak byly tyto odchyty obnoveny a zatím se podařilo je uskutečnit v různém rozsahu každý rok až do letošního roku. Odchyťová linie dosahovala pravidelně 150 metrů sítí, v posledních dvou letech byla instalována další odchyťová linie o délce 100 metrů.

Jednotlivé ptačí druhy se vyskytují v průběhu šesti odchyťových týdnů v rákosinách s rozdílnou intenzitou. Tak zatímco **rákosník obecný** nebo **proužkováný** se vyskytují po celé sledované období, **rákosník zpěvný** především v červenci a první dekádě srpna. V druhé polovině měsíce srpna je již jeho přítomnost vzácná. Naopak **moudivláček lužní** se vyskytuje pouze na začátku období, tedy v červenci a ojedinele v srpnu. **Konipas luční** zase kromě jednotlivých ptáků v druhé dekádě července (možná hnízdní pooderská populace) se objevuje až v 3. a 4. dekádě srpna, kdy je jeho početnost nejvyšší (viz grafy č. 1 až č. 5).

Dvě rozdílná období sledování přinesla poznatky o změně početnosti některých ptačích druhů a také se podařilo objevit některé druhy skryté žijící v rákosinách, ještě v červenci hnízdící. Jde například o **chřástala kropenatého**. Dvakrát byl dosud odchycen i **chřástal malý**, jehož vyhníždění zatím není v Poodří potvrzeno a červencové

termíny odchytů mohou být už z probíhajícího tahu (foto v barevné příloze).

Odchyty a kroužkovací akce slouží kromě výzkumu jejich tahových tras a zimovišť především ke sledování změn početnosti protahujících ptačích druhů. Ve srovnání s prvními odchyty v Bartošovicích v letech 1986–1990 proto už můžeme srovnávat situaci po vyhodnocení odchytů po roce 2003. Především je základním poznatkem to, že se snížil počet ptáků táhnoucích rákosinami zřejmě v souvislosti s negativními změnami v krajině – a to nejen u nás, ale hlavně na severu v Polsku, Pobaltí, Skandinávii... Celkový počet ptáků chytaných v 80. letech 20. století dosahoval za období sledování od poloviny července do poloviny září 4 až 5 tisíc odchycených jedinců, zatímco na začátku třetího tisíciletí jeden výjimečně dosáhl počtu 2000. Celkově lze přibližně stanovit, že podíl táhnoucích ptáků v rákosině Dolního bartošovického rybníka na začátku třetího tisíciletí je poloviční ve srovnání s koncem 20. století (viz tabulka č. 1).

Pokud se týká početnosti jednotlivých druhů, tak nejhojnějšími byly a pořád jsou dva druhy – **rákosník obecný** a **rákosník proužkovaný**.

Jejich početnost se každým rokem mění – platí to výrazněji u rákosníka proužkovaného, jehož početnost se výrazně liší rok od roku. Podíl těchto

Rákosník proužkovaný (Acrocephalus schoenobaenus) patří mezi dva nejhojnější druhy ptáků odchyťované v rákosinách Dolního bartošovického rybníka (Foto Karel Pavelka).

druhů na celkovém počtu odchycených ptáků se však snížil o několik procent (viz tabulka č. 1). Výrazně ubylo **moudivláčka lužního**, drobného ptáčka, který je mistrem ve stavbě hnízda. Jde o vak s vchodovou rourkou zavěšený na koncích větví stromů rostoucích na březích rybníků nebo řek, především vrby křehké, ale také topolu, osiky a dalších stromů. Naopak **rákosník velký** početně vzrostl a počty ptáků chytaných v Bartošovicích patří k největším v celé republice. Oproti letům 1986–1990 je jeho početnost po roce 2000 téměř dvojnásobná. Nejúspěšnějším rokem v odchytech u tohoto druhu byl rok 2004, kdy se podařilo chytit rekordních 180 ptáků a to jen do 150 metrové linie sítí. Posledním druhem rákosníka, který hojněji hnízdí v Poodří a také hojně protahuje, je **rákosník zpěvný**. Druh hnízdící nejen v rákosinách, ale i na loukách a dokonce i v řepkových polích. Jeho početnost se naopak v třetím tisíciletí výrazně snížila o plných 75%! Taktéž došlo k výraznému snížení početnosti **strnada rákosního**, nejspíše v souvislosti s poklesem početnosti hnízdní populace u nás i v severněji ležících zemích. Jeho odchyty po roce 2000 jsou poloviční. Význačným druhem táhnoucím v rákosinách rybníků především v srpnu je **konipas luční**. Odchyťová lokalita slouží v tomto případě i jako nocoviště, podobně jako u vlaštovky obecné, která však nebyla do přehledu zahrnuta, protože v letech

Zkušený pomocník kroužkovatele, Zdeněk Kukla, při transportu ptáka vyproštěného ze sítí na kroužkovací stanoviště (Foto Karel Pavelka).

1986–1990 nebyli odchyceni jedinci vyjma prvního roku (bylo odchyceno 2950 ex.!) kroužkování ani evidování. Rekordních 215 ptáků konipasa lučního se nám podařilo odchytit do sítí na akci v roce 2007. Taktéž více se chytá pěnice černo hlavé, ale tento jev je způsobem suššími a teplejšími roky. Jeho početnost vzrostla oproti odchytům před dvaceti lety téměř čtyřnásobně! Jeho průvodcem na tahu je **konipas bílý**, protahující ovšem v menších počtech.

Změny jsme zaznamenali i u dvou našich nejhojnějších budničků, malých zelenavých ptáčků, které poznají pouze po hlase ornitologové. U **budnička menšího** se snížil počet odchycených ptáků více než o jednu třetinu, zatímco u **budnička menšího** došlo k enormnímu snížení početnosti – na desetinu (viz tabulka č. 1).

Další druhy se v rákosině vyskytují pouze při hledání potravy – to se týká např. **pěnice černo hlavé**, která je odchytávána ve větším množství v teplejších letech, kdy dříve dozrávají bobule bezu černého na ostrovech – deponiích po vyhrnutém bahnu na Dolním bartošovickém rybníku. A také u **sýkory modřinky**, jejíž početnost je také rok od roku jiná a zřejmě souvisí s úspěšností hnízdění v jednotlivých letech. Ve srovnání s lety 1986–1990 se počty chytaných ptáků prakticky nezměnily.

Celkový počet odchycených ptáků se však na začátku třetího tisíciletí oproti 80. letům 20. století enormně snížil.

Kroužkovatelky Dana Rymešová a Eva Vojtěchovská na kroužkovacím stanovišti v Bartošovicích v srpnu 2009 (Foto Karel Pavelka).

V rákosinách však protahují některé druhy ptáků ještě i v říjnu. Kromě jmenovaných rákosníků, u nichž tah vyznívá, táhne v říjnu celkem pravidelně **rákosník ostřicový**, hnízdící v Polsku v oblasti Bierbza. Druh byl zatím odchycen v Poodří pouze na jaře, ale jeho průtah je logický i na podzim. Téměř každoročně se objevují v rákosinách Poodří na podzim v říjnu a listopadu hejtna **sýkořice vousaté**, které někdy i zimují. V roce 1999 např. viděl J. Vlach (in litt.) v rákosině na Dolním bartošovickém rybníku 31. 10. 35 ex. a ještě

25. 11. spatřil na stejném místě 20 ex. Dle nálezů těchto ptáků kroužkovaných v jiných oblastech ČR na podzim vyplývá, že se jedná o ptáky patřící k polským populacím (CEPÁK a kol., 2006).

Zahraníční nálezy

Zajímavé poznatky také přinesly odchvy ptáků kroužkovaných v Bartošovicích, kteří byli kontrolováni na jiných místech Evropy (tabulky č. 2 a 3). Dosud nemáme nález ze zimovišť v Africe, ale zatím dva nejvzdálenější nálezy jsou z roku 2004 až z Malorky na Baleárských ostrovech u východního pobřeží Španělska ve vzdálenosti plných 1640 km od místa kroužkování – šlo o **konipasa lučního**, u něhož je velmi málo zpětných odchytů vzhledem k velkému počtu okroužkovaných ptáků a **rákosníka obecného**. Dalším ojedinělým nálezem je **rákosník proužkovaný** (tabulka č. 2, pokračování) z roku 2007, který byl sice odchycen jen v nedalekém Maďarsku, ale 400 km uletěl za necelý den! Je to zatím rychlostní rekordman u našich ptáků – vedoucí kroužkovací stanice Národního muzea v Praze Jaroslav Cepák k tomu poznamenal „ten pták asi letěl letadlem“ (J. Koleček ústní sdělení).

Evropští ptáci táhnou do zimovišť v Africe a zpět ze zimovišť dvěma základními cestami – jihozápadní cestou přes západní Evropu a Pyrenejský poloostrov a pak jihovýchodní cestou přes Itálii, Sardinii a Korsiku nebo vedlejší větví přes Balkánský poloostrov. Zajímavé je, že u některých druhů dochází k tzv. lomu tahu, kdy některé populace táhnou jihozápadním směrem a některé směrem jihovýchodním. Je to známo např. u rákosníka obecného. Oblastí, kde se tyto populace dělí je také jižní a severovýchodní Morava a západní Slovensko. Tento jev souvisí se zaledněním střední Evropy (CEPÁK a kol., 2006). Při ochlazení populace těchto druhů ustoupily na jih Evropy a po ústupu ledovce a následném oteplení se

Detail nohy rákosníka velkého (Acrocephalus arundinaceus) s kroužkem z Chorvatska – na kroužku je nápis „ZAGREB CROATIA“ – doklad o tahu jihovýchodní cestou (Foto Karel Pavelka).

začaly šířit zpět do střední Evropy právě z oblastí Pyrenejského poloostrova a z jižní a jihovýchodní Evropy. Ani v této předělové oblasti však netáhnou všichni ptáci jihovýchodně (viz tabulky č. 2 a 3). U rákosníka obecného svědčí o jhozápadní tahové cestě nálezy ptáků uvedených pod čísly 1 a 7. O tahu druhou jihovýchodní cestou z Poodří zatím nemáme údaje u tohoto druhu po roce 2000.

Dalším zajímavým nálezem je tentokrát zástřel **špačka obecného** ve Francii, ve vzdálenosti 1249 km. Tento nález je cenný zvláště pro velmi malý počet okroužkovaných jedinců tohoto druhu (v letech 2003–2009 bylo odchyceno a okroužkováno hlavní linii pouze kolem 20 ptáků). Pozoruhodný je také kontrolní odchyt **ledňáčka říčního** v roce 2007 v Chorvatsku v lokalitě Vransko jezero. Byl kroužkován až v srpnu, kdy už přes naše území protahují ptáci z polské populace. Populace ledňáčka říčního u nás je částečně tažná – na tah se ptáci vydávají již v červenci – jsou to především mladí ptáci a samice, zatímco samci se drží v okolí hnízdiště do 7 km (CEPÁK a kol., 2008).

Ledňáčci se chytají nejen do odchytových linií v rákosině na Dolním bartošovickém rybníku, ale 1–2 odchytové sítě jsou instalovány také na břehu Horního bartošovického rybníka. Ledňáček říční se po vyhníždění od července do října potuluje po vodních tocích a okrajích rybníků – část naší hnízdní populace se přesunuje do Středomoří, zatímco část u nás se vyskytujících jedinců pochází ze zemí na sever od nás.

Nápadný i skrytý tah brodivých

Srpen je měsícem, kdy táhnou nebo se vydávají do svých zimovišť druhy z řádu brodivých. Nápadné je to např. u **čápa bílého**. Ten se v srpnu vyskytuje v hejnech na loukách, kde sbírá potravu a posiluje se na dlouhou cestu – např. 14. 8. 1989 viděl J. Jung hejno 40 ex. při letu na jhozápad nad Dolním bartošovickým rybníkem, 20. 8. 2002 jsem viděl kroužící hejno 23 ex. nad Lučným dvorem v Bartošovicích a M. Krestová napočítala 39 ex. na loukách za Horním bartošovickým rybníkem již na katastru Hladkých Životíc dne 12. 8. 2003. Čápi a další druhy využívají při tahu tzv. teplých vzdušných proudů. Kroužením se dostanou do velké výšky a potom klouzavým letem klesají postupně na velké vzdálenosti dolů. Toto mnohokrát opakují. Méně početně se na pohnízdní potulce a tahu vyskytuje **čáp černý**, někdy i ve smíšených skupinách se svým bíle zbarveným příbuzným.

Ojedinele lze na rybnících spatřit jednoho z našich nejkrásnějších volavkovitých ptáků, **volavku červenou**, která protahuje Poodřím na podzim v srpnu po jedincích. Ojedinele je možné

pozorovat i dvojici ptáků – např. na Horním bartošovickém rybníku 23. 8. 2006 jsem pozoroval 2 ex. v šatu mladých. Dalším vzácným druhem je **volavka stříbřitá** – v roce 2003 se v srpnu zdržovalo několik ex. na Horním bartošovickém rybníku s nízkým stavem vody – 3. 8. a 4. 8. 3 ex. a 15. 8. 2003 dokonce 4 ex. (K. Pavelka, J. Jung a další).

V srpnu s maximem v jeho poslední dekádě je také možné pozorovat průtah nyní již v Poodří ojedinele hnízdícího, menšího volavkovitého ptáka, **kvakoše nočního**. Jde nejspíše o příslušníky polské hnízdní populace. Většinou lze sledovat jednotlivé ptáky nebo dvojice ptáků, případně skupiny do 5 ex. V Bartošovicích je největší počet pozorovaných ptáků 9 ex. – 8. 8. 2007 (Z. Kukla, H. Uhlíková). Na rybnících v přírodní rezervaci Kotvice u Studénky se však podařilo pozorovat i několik desítek kusů – vždy koncem srpna, v období 27.–29. 8. v letech 2002, 2003, 2005 a 2009 bylo sečteno 19, 17, 25 a 29 protahujících ex. (KOŠTÁL, PAVELKA 2009). V roce 2006 dne 23. 8. jsem sečetl celkem dokonce celkem 42 po skupinkách protahujících jedinců v porostech na SZ hrázích rybníků Kačák a Kotvice (11 ad. a 31 juv. ex.). V srpnu se také čím dále více objevuje na rybnících **volavka bílá**, jejíž početnost pak narůstá v září a nejvyšších počtů dosahuje v říjnu (foto viz barevná příloha).

Viditelný průtah vrubozobých

V měsíci září je pak nejhojnějším protahujícím druhem **kachna divoká**. Její počty jsou v jednotlivých letech a na různých rybnících různé. Největší koncentrace byly zjištěny na rybnících u Bartošovic nejspíše proto, že zde nedocházelo k tak intenzivnímu lovu vodního ptactva, jako tomu bylo na jiných rybníčních soustavách v Poodří: 17. 9. 2003 1500 ex., 19. 9. 2004 2 150 ex., 24. 10. 2004 1 950 ex. přičemž Horní bartošovický rybník nebyl ten den kontrolován (vše K. Pavelka).

Některé roky je také v srpnu až říjnu možno pozorovat výrazný průtah naší nejmenší kachny, **čírky obecné** (foto v barevné příloze). Čírka obecná bývá zjišťována v některých letech na jednotlivých rybnících nebo rybníčních soustavách v počtech přesahujících až 200 jedinců. Dne 20. 10. 1996 jsem na Horním bartošovickém rybníku u Bartošovic sečetl celkem 147 ex., zatímco 15. 10. 2000 dokonce 178 ex. Ovšem v roce 2007 jsem 16. 9. na loukách za Horním bartošovickým rybníku a na samotném rybníku napočítal 292 ex. tohoto druhu. To je zatím největší zjištěná koncentrace na tahu na jedné lokalitě v celém Poodří.

Mnohem méně početnější je na podzimním tahu **čírka modrá**. Větší soustředění čírky modré jsem zaznamenal na rybníku Nový ve Studénce 11. 8. 2006 – v porostu kotvice plovoucí sbíralo potravu 52 ex.

V září a říjnu se však objevují na rybnících další druhy kachen. Například skupina druhů, jejichž samci jsou na jaře poměrně pestře vybarveni. V tomto období jsou obě pohlaví zbarvena nenápadně v odstínech hnědé barvy. Skupinu **lžičáka pestrého** odhalí zkušený ornitolog již zdáli uprostřed rybníka podle jejich charakteristického rejdního zobáku na vodní hladině. Z pozorování jako příklad uvádím z rybníků u Bartošovic dne 18. 9. 2005 10 ex. Další dva druhy jsou již snadno přehlédnutelné ve velkých hejnech kachny divoké. Jde o **ostralku štíhlou** např. Bartošovice – celá soustava, 16. 10. 2007 11 ex. a rybník Bezruč u Jistebníku 2. 11. 1999, 5 ex. (oba údaje K. Pavelka). Také **hvězdák eurasijský** je nenápadně hnědavě zbarvený – 5 samců v tomto přechodném šatě jsem pozoroval třeba na rybníku Kotvice u Studénky 25. 10. 2002. Na rybnících lze v tomto období také spatřit **zrohhlávku rudozobou**, jejíž samce odlišíme podle červených zobáků. Na podzim je možné na tahu v oblasti spatřit i **husici liščí** – na rybníku Kotvice viděl 22. 10. 1995 J. Košťál tři dospělé ptáky se dvěma ptáky v přechodném šatě, nejspíš mladými. V říjnu se na rybnících vyskytují i velké koncentrace **labutě velké** – na Dolním rybníku u Bartošovic 24. 10. 2004 bylo 73 dospělých a 17 mladých ptáků. Velmi vzácně se objeví i její příbuzná, na severu Evropy hnízdící **labuť zpěvná**, vyznačující se žlutou barvou na zobáku. Tato labuť přes naše území táhne do zimovišť v západní a jižní Evropě, přičemž vzácně zimuje i u nás.

Pravidelně táhne Poodřím také rybožravý dravec **orlovec říční** (foto v barevné příloze). Hejna vlaštovek zase přitahují drobného dravce – **ostříže lesního**. Nedílnou součástí podzimního tahu v říjnu jsou často početná hejna **holuba hřivnáče** – z mnoha pozorování v nivě Odry mezi Hladkými Životicemi a Bartošovicemi 22. 10. 2006 cca 500 ex. v několika hejnech táhlo na jih (vlastní zjištění).

Říjnové a listopadové hody – brodiví, bahňáci i rackové

Rybníky v říjnu a listopadu jsou vítanou tahovou zastávkou pro řadu ptačích druhů, které si živé nejen rybami.

Výrazný je v říjnu a listopadu tah **kormorána velkého**, který přes naše území protahuje ze severněji položených hnízdišť ve Skandinávii a v Pobaltí. Část ptáků u nás zůstává a zimuje na nezamrzajících úsecích Odry a některých jejich přítoků. Ptáci protahují po stovkách kusů.

Od poloviny října jsou mnohé rybníky vypuštěny a na obnažených partiích dna rybníků je příznivé prostředí pro sběr potravy pro táhnoucí bahňáky. Výrazným fenoménem podzimních polovypuštěných rybníků jsou velká hejna **čejky chocholaté**.

Hejno čejky chocholaté (*Vanellus vanellus*) dosedá na břeh rybníka (Foto Petr Podzemný). Fotografie tohoto autora a jeho poznatky z cest za ptáky můžete vidět na jeho fotowebu www.petrpodzemny.com.

Při srovnání její početnosti v říjnovém sčítacím termínu v 90. letech a v roce 2006 je viditelné, že početnost druhu se značně snížila (viz tabulka č. 4). Příčinou je rapidní snížení hnízdní populace v celé střední Evropě.

Částečný vliv na mnohem nižší výskyt druhu na rybnících v říjnu má také to, že rybníky jsou v souvislosti s teplým říjnovým počasím po roce 2000 záměrně rybáři loveny až koncem října nebo na začátku listopadu. Podmínky pro výskyt bahňáků jsou tedy v polovině října, kdy probíhá pravidelně sčítání, horší než v minulosti. Například 20. 10. 1990 spočítal Z. Polášek na Dolním bartošovickém rybníku u Bartošovic 2000 ptáků, zatímco 17. 10. 1999 jsem sečetl na stejném rybníku 2660 ptáků. Tak velký počet jedinců čejky se na jednotlivých rybníčních soustavách již nepodařilo po roce 2000 zaznamenat – jeden z největších počtů na rybníku Prošňák u Jistebníku dne 21. 10. 2007 nedosáhl ani 1000 kusů (940 ex – K. Pavelka). Hejna čejky chocholaté doprovázejí i menší druhy bahňáků. Jedním z nejhojnějších jespáků je **jespák obecný** – v Jistebníku na r. Starý jsem 17. 10. 2002 viděl hejno 35 ex., v Bartošovicích na Dolním rybníku 20. 10. 2002 pak 41 ex.

Zajímavým a pro laiky nenápadným druhem bahňáka je **kulík zlatý**, který se v některých letech vyskytuje ve větších počtech, zatímco v jiných jsou viděna jen malá hejnka – např. ve dnech 17. 10. – 21. 10. 1998 se na Dolním rybníku v Bartošovicích vyskytovalo hejno 65 ex. (K. Pavelka). Tento druh se vyskytuje i na polích, kde často uniká pozornosti ornitologů. Jeho příbuzný **kulík bledý** se vyskytuje jen v počtu 1–2 jedinců, výjimečně v menších skupinách do 5–10 jedinců – jedno takové výjimečné pozorování je z 17. 10. 1999, kdy jsem na Dolním rybníku u Bartošovic viděl 6 ex..

Koncem října přelétají Poodří již mimo rybníční plochy početně významná hejna dalších nápadných druhů – jde o **havrana polního** a **kavku obecnou**. Většinou v dopoledních hodinách se přesunují v hejnech po 100–200 jedinců a celkový počet protahujících ptáků může za hodinu dosáhnout ve vrcholu tahu i několik tisíc. Jde opět o ptáky ze severněji ležících hnízdišť v Rusku a Bělorusku.

Neodmyslitelnou součástí polovypuštěných rybníků v říjnu i listopadu jsou také volavky. Nejhojnější **volavka popelavá** dosahuje někdy až 200 kusů na rybníku, ale i počty **volavky bílé** (foto v barevné příloze) přesahují ojediněle přes 100 kusů na jedné nádrži – např. v Bartošovicích na Horním bartošovickém rybníku jsem pozoroval 10. 11. 2007 123 ex., což je zatím nejvyšší zjištěný počet ptáků u této volavky v CHKO Poodří.

V tabulce č. 4 je uvedeno kvantitativní složení celkového spektra vyskytujících se druhů ptáků vodních a mokřadních mimo pěvců na rybnících v CHKO Poodří. Jde jen o jednotlivé příklady

a ukázky. Každoročně je patrná rozdílná početnost vyskytujících se druhů, protože stálé sčítací termíny nemohou být každý rok v souladu s průběhem hnízdní sezóny jednotlivých let a také s vrcholy tahových výskytů jednotlivých druhů. Hnízdní úspěšnost protahujících druhů se také rok od roku mění. Zatímco srpen ještě odráží v počtech druhů hnízdících hnízdní úspěšnost v tom kterém roce a jde spíše o pohnízdní shromažďování, v září už u některých druhů vrubozobých probíhá tah. Nejhojnějším druhem na tahu v září je **kachna divoká**. Říjen je pak typickým tahovým měsícem. V tomto měsíci začínají protahovat přes naše území husy hnízdící na severu Evropy. Nejdříve je možné slyšet typické hlasy **husy velké**, která se vyskytuje v hejnech i kolem 500 kusů – např. 18. 10. 1996 na rybníku Kotvice viděl J. Košťál (in litt) celkem 470 ex. v hejnech po 110 a 360 ex.

Koncem října a listopadu protahují přes Poodří i tzv. typické severské husy. Protože však většina rybníků v Poodří je vypuštěná, nezastavují se

Hejno racka chechtavého (Larus ridibundus) po výlovu na bahně Dolního bartošovického rybníka (Foto Karel Pavelka).

zde na tahu, ale území většinou přeletují. Někdy sednou k odpočinku na hladiny napuštěných rybníků. Hojnější je **husa polní** a méně hojná **husa běločelá**, u níž jsou většinou pozorována jen malá hejtna, např. v Bartošovicích, Horní rybník, 14. 10. 1995 jsem viděl 78 ex. při nízkém kroužení nad rybníkem a dosednutí na louky za rybníkem ve směru ke Kunínu (K. Pavelka). Koncem října už se objevují velká tahová hejna husy polní – jedno z největších podzimních hejn v Poodří pozoroval J. Vlach v Jistebníku na rybníku Bezruč 28. 10. 1996, kdy přeletující hejno odhadl na 1000 ptáků. Na rybníku Kotvice byl pozorován 21. 11. 2003 přelet dvou hejn husy polní o počtu 120 ex. a 500 ex. na nízkém přeletu (J. Košťál).

Kachna divoká je na rybnících vzhledem k malému rozsahu vodní plochy již jen v malých počtech, zatímco se objevují stovky až tisíce jedinců **racka chechtavého** (viz tabulka č. 4).

Toto spektrum racků doplňují desítky kusů **racka bouřního** a velkých druhů racků, především **racka bělohlavého** a **racka stříbřitého**. V malých počtech se v době výlovů vyskytne i **racek malý** – např. v Jistebníku na r. Bezruč 17. 10. 2002 1 ex. v přechodném šatě na rybníku Starý (vlastní pozorování). Ojedinele se vyskytne i **racek žlutohý**. Využívají zde bohaté potravní zdroje – malé druhy ryb, které zůstaly v kalužích na vypuštěných nebo polovypuštěných rybnících, případně plže a mlže a další skupiny bezobratlých.

V říjnu protahují rákosinách stále některé druhy pěvců. Kromě jmenovaných rákosníků, u nichž tah vyznívá, táhne v tomto měsíci celkem pravidelně **rákosník ostřicový**, hnízdící v Polsku v oblasti Bierbza. Druh byl zatím odchycen v Poodří pouze na jaře, ale jeho průtah je logický i na podzim. Poměrně větší počet ptáků ještě v tomto měsíci táhne i u **rákosníka proužkovaného**. Téměř každoročně se objevují v rákosinách Poodří v říjnu a listopadu hejtna **sýkořice vousaté**, které někdy i zimují. V roce 1999 např. viděl J. Vlach v rákosině na Dolním bartošovickém rybníku 31. 10. 35 ex. a ještě 25. 11. spatřil na stejném místě 20 ex. Z odchytů cizích kroužkovanců v jiných oblastech ČR na podzim vyplývá, že na Moravě se rovněž jedná o ptáky patřící k polským populacím (CEPÁK a kol., 2006).

Ptáci zastižení v listopadu u některých druhů jsou již ze zimující nebo celoročně se v oblasti Poodří a severní Moravy vyskytujících populací jednotlivých ptačích druhů. Na rybnících se tyto druhy vyskytují v mírnějších obdobích, kdy hladina napuštěných rybníků není zcela zamrzlá. Jde především o **kachnu divokou**, **lysku černou**, **racka chechtavého**, **velké druhy racků**, **racka bouřního**, **labuť velkou**, **racka bělohlavého** a **racka stříbřitého**. Největší početnosti v tomto

měsíci dosahuje **racek chechtavý** – viz tabulka č. 4.

V případě zámru hladin v této době ještě napuštěných rybníků se ptáci přesunují na nezamrzlé úseky řeky Odry a jejích přítoků, především říčky Jičínky nebo odlétají na střední Moravu či k Ostravě.

Závěr

Podzimní tah ptáků v Poodří kvantitativně převyšuje jarní ptačí tah. Je to logické, neboť tahových přesunů se na rozdíl od jarního tahu zúčastní již mladí ptáci. Na úspěšnosti hnízdní sezóny v širším území části Evropy na sever od nás je pak závislá i početnost protahujících ptáků. Tah probíhá delší období a jeho nástup je málo nápadný a pozvolný. V daleko větší míře protahují přes oblast Poodří především bahňáci, protože hlavně v období říjen–listopad je řada rybníků na malé vodě nebo je čerstvě vypuštěna. V případě suššího roku a nižších stavů vody v rybnících je tento tah výraznější i v červenci a v srpnu. V této skupině ptáků zaznamenala výrazný pokles početnosti ve srovnání situací v 90. letech 20. století a obdobím po roce 2000 **čejka chocholátá** (viz tabulka č. 4). To souvisí s enormním snížením hnízdních stavů tohoto druhu v celé Evropě, což se odrazilo i na počtech protahujících ptáků. Při celkovém srovnání sčítání vodního a bahenního ptactva na rybnících v Poodří pak má tento druh výrazný vliv na poloviční snížení celkové početnosti ptactva na rybnících při srovnání měsíce října v 90. letech 20. století a v roce 2006. Evidentní je snížení početnosti **volavky popelavé** v říjnu – to ovšem může opět souviset s posunutím doby výlovů až na konec října nebo začátek listopadu, kdy je početnost tohoto druhu na rybnících zcela jistě větší. V měsíci srpnu pak jsou v roce 2006 poloviční počty u **kachny divoké**, zatímco v říjnu 2006 je početnost této kachny podobná jako v předcházejícím období. U **lysky černé** je patrný pokles pozorovaných ptáků v obou srovnávaných měsících, opět související se snížením počtu hnízdních párů v Poodří a v okolních oblastech. Z početnosti u dalších druhů je problematické dělat nějaké závěry – ty lze vyhodnotit na základě sečtení a zprůměrování více let v obou sledovaných obdobích, protože každý rok probíhají přesuny ptáků v trochu jiných termínech a pravidelné sčítací termíny nemusí zachytit vrcholy tahu v tom kterém roce. To je patrné třeba u početnosti **kormorána velkého**, **čírky obecné** nebo **kopřivky obecné**.

Evidentní snížení počtu protahujících ptáků bylo zaznamenáno v rákosinách u některých drobných druhů pěvců, především u **rákosníka zpěvného**, **budníčka většního**, **moudivláčka lužního** a **strnada rákosního**. Méně výrazné úbytky

jsou u **rákosníka obecného** a **r. proužkovaného**. Naopak zvýšení počtu protahujících ptáků bylo zaznamenáno u **konipasa lučního** a **rákosníka velkého**.

Na koncentraci především vrubozobých ptáků na jednotlivých rybníčních soustavách má velký vliv i počet honů a čekáných na kachny prováděných členy Českomoravské myslivecké jednoty. Na lokalitách s velkým počtem myslivců a honů je velmi nízká početnost vrubozobých – jde např. o rybníky u Jistebníku a Studénky. Mnozí ornitologové mají poznatky o nedodržování příslušného zákona jednotlivými členy ČMS. Často je ohrožována i bezpečnost návštěvníků Poodří – např. u rybníka Podhorník, kde broky často padají na cestu vedoucí kolem rybníka. Přitom zde nebývá provedeno žádné bezpečnostní opatření při probíhající honu nebo čekané – žádný člen myslivecké stráže na cestě, žádná cedule označující zákaz vstupu nebo vstup na vlastní nebezpečí. Není vzácností vidět dostřelování poraněných ptáků na vodní hladině nebo pořádání čekáných na kachny bez patřičného vybavení loveckými psy. Na rybníku Kotvice u Studénky bylo ornitology pozorováno střelení na nápadné a chráněné **volavky bílé** i na **kormorány malé**, jejichž lov nebyl v Poodří zcela jistě na rozdíl od jejich dvojnásobně velkého příbuzného druhu povolen. V obou případech nelze toto jednání svést na omyl.

Nazrála doba k tomu, aby Správa CHKO Poodří přistoupila k regulaci této činnosti v některých maloplošných chráněných územích, kde jsou tyto jevy zjišťovány často – týká se to hlavně přírodní rezervace Kotvice u Studénky.

Zmíněné dva články pojednávající o ptačím tahu v Poodří jsou jen zlomkem údajů, které se podařilo od roku 1992, kdy začalo probíhat podrobné sledování ptačí fauny Poodří, shromáždit. Velká část získaných dat dosud není publikována a to je naším úkolem pro nejbližší 2–3 roky i při stále probíhajícímu monitoringu. Podrobnější údaje z podzimního tahu v Poodří v letech 1992–1998 může zájemce nalézt v článku PAVELKA et al. (2000).

Poděkování

Na úplný závěr chci poděkovat svým nynějším i dřívějším kolegům z patronátní skupiny pro ptačí oblast a významné ptačí území Poodří za poskytnutí jejich údajů, konkrétně Janu Košťálovi, Ivě Němečkové, Pavlu Krečmerovi, Jaromírovi Pospíšilovi, Pavlu Bergmannovi, Petru Zátokovi a dalším nejmenovaným spolupracovníkům. Rovněž děkuji dalším autorům pozorování uvedených v textu, Z pozorovatelů, kteří se věnují individuálnímu pozorování ptáků v Poodří děkuji především Jaroslavu Vlachovi. Také děkuji aspoň několika neaktivnějším kroužkovatelům

z odchytové a kroužkovací akce ACROCEPHALUS Poodří – Jaroslavu Kolečkovi, Michaele Krestové, Martinovi Vymazalovi, Janu Bartoníčkově a Michalu Jakubcovi. Za poskytnutí údajů o výsledcích odchytů ptáků v rákosině Dolního Bartošovického rybníka v Bartošovicích v roce 1990 jsem zavázán Ivanu Literákovi V neposlední řadě děkuji Kroužkovací stanici Národního muzea za zpracování a poskytnutí zahraničních nálezo- vých dat z této akce. A také pracovním Správy CHKO Poodří ve Studénce. Nyní již její bývalé pracovníci Ivě Němečkové a Lence Sovíkové, které mi byly nápomocny při zjišťování údajů o lokalitách a rybnících v oblasti.

Literatura:

- CEPÁK, J.; KLVAŇA, P.; ŠKOPEK, J.; SCHRÖPFER, L.; JELÍNEK, M.; HOŘÁK, D.; ČECH, P. (2010): *Délka hnízdní sezóny ledňáčka říčního (Alcedo atthis) v České republice*. Sylvia, 46: 53 – 61.
- FORMÁNEK, J. & ZÁRYBNICKÝ, J. (eds) (2008): *Atlas migrace ptáků České a Slovenské republiky*. Aventinum Praha, 611 pp.
- HUDEC, K., a kolektiv (1994): *Fauna ČS a SR, svazek 27. Ptáci – Aves, díl I, 2*. Přepřevané a doplněné vydání. Academia, Praha.
- KOŠTÁL, J. & PAVELKA, K. (2009): *Inventarizační průzkum avifauny rybníků v přírodní rezervaci Kotvice*. 19 pp. a přílohy (1 mapa, 7 tabulek, 9 grafů a 8 foto).
- LITERÁK, I. (1988): *Kroužkovací akce Acrocephalus na Bartošovických rybnících v letech 1986 a 1987*. Acrocephalus, roč. IX, č. 10: 38–39.
- LITERÁK, I. (1989): *Kroužkovací akce Acrocephalus na Bartošovických rybnících v roce 1988*. Acrocephalus, roč. X, č. 11: 39–40.
- LITERÁK, I.; STOLARCZYK, J. (1990): *Kroužkovací akce Acrocephalus 1989 na severní Moravě*. Acrocephalus, roč. XI, č. 12: 39–40.
- PAVELKA, K.; KOŠTÁL, J. & POSPÍŠIL, J. (2000): *Avifauna na rybnících a řece Odře v IBA – CHKO Poodří v letech 1992–1998 a činnost patronátní skupiny v letech 1995–1998*. In: MÁLKOVÁ, P. & JANDOVÁ, J. (eds.), 2000: *Významná ptačí území na konci tisíciletí*. Sborník příspěvků ze semináře IBA, 19. – 20. 11. 1999 v Mikulově. Česká společnost ornitologická.
- VAVŘÍK, M., & Faunistická komise ČSO (2010): *Zpráva Faunistické komise ČSO za rok 2009*. Sylvia, 49: 179–193.

RNDr. Karel Pavelka, vystudoval odbornou biologii se specializací systematická zoologie na Přírodovědecké fakultě Masarykovy univerzity v Brně. Od roku 1981 až dosud pracuje v Muzeu regionu Valašsko Vsetín na pracovišti ve Valašském Meziříčí jako zoolog, v letech 1997–2004 byl ředitelem muzea. Je členem České společnosti ornitologické, České zoologické společnosti a Společnosti spolupracovníků kroužkovací stanice Národního muzea. Ornitologii se zabývá i ve volném čase především v CHKO Poodří. Od roku 1976 systematicky sleduje ptactvo rybníků u Bartošovic. Od roku 1991 až dosud je vedoucím patronátní skupiny ornitologů pro významné ptačí území a ptačí oblast Poodří.

Článek o tazích v Poodří vychází z dlouholetých zkušeností při monitorování avifauny Poodří, jeho a dalších ornitologů zde působících.

Kontakt: ul. Dolní Jasanenka 776, 755 01 Vsetín,

emaily: karel.pavelka@centrum.cz,

PavelkaVsetin@gmail.com,

tel. 571 412 975, 737 129 019

<http://acrocephalus-poodri.webnode.cz>,

<http://pavelka-photo.blog.cz>

Tabulka č. 1: Přehled pohnízdního výskytu drobných ptáků na rybnících u Bartošovic (červenec – srpen) srovnání let 1986–1990 s obdobím 2003–2005 a 2007–2008. Zvýrazněná čísla signalizují výraznou změnu v početnosti oproti druhému srovnávanému období. Čísla tučně nezvýrazněná v obou obdobích signalizují stejnou početnost nebo nevýraznou změnu. Uvedeny pouze nejhojnější druhy z prvního období, u druhého období uvedeny všechny srovnatelné druhy.

Poř. č.	O b d o b í		1 9 8 6 - 1 9 9 0			2 0 0 3 - 2 0 0 5 a 2 0 0 7 - 2 0 0 8				
	D R U H	Celkem ptáků	Procenta	Průměr/rok	Poř. č.	D R U H	Celkem ptáků	Procenta	Průměr/rok	
1.	<i>Rákosník proužkovaný</i>	3278	27,8	655,6	1.	<i>Rákosník proužkovaný</i>	1435	25,3	287,0	
2.	<i>Rákosník obecný</i>	3258	27,7	651,6	2.	<i>Rákosník obecný</i>	1354	23,9	270,8	
3.	<i>Rákosník zpěvný</i>	2575	21,9	515,0	3.	<i>Rákosník zpěvný</i>	643	11,4	128,6	
4.	<i>Moudivláček lužní</i>	659	5,6	131,8	11.	<i>Moudivláček lužní</i>	83	1,5	16,6	
5.	<i>Rákosník velký</i>	393	3,3	78,6	4.	<i>Rákosník velký</i>	500	8,8	100,0	
6.	<i>Budníček menší</i>	359	3,0	71,8	7.	<i>Budníček menší</i>	215	3,8	43,0	
7.	<i>Sýkora modřínka</i>	261	2,2	52,2	6.	<i>Sýkora modřínka</i>	247	4,4	49,4	
8.	<i>Strnad rákosní</i>	240	2,0	48,0	10.	<i>Strnad rákosní</i>	119	2,1	23,8	
9.	<i>Budníček větší</i>	189	1,6	37,8	15.	<i>Budníček větší</i>	18	0,3	3,6	
10.	<i>Konipas luční</i>	110	0,9	22,0	5.	<i>Konipas luční</i>	420	7,4	84,0	
11.	<i>Cvrčilka slavíková</i>	103	0,9	20,6	9.	<i>Cvrčilka slavíková</i>	115	2,0	23,0	
12.	<i>Pěnice černohlavá</i>	65	0,6	13,0	8.	<i>Pěnice černohlavá</i>	209	3,7	41,8	
Celkem druhů		51			Celkem druhů		45			
Celkem ptáků		11781			Celkem ptáků		5662			

Poznámky: 1/ Je uvedeno pouze 12 nejhojnějších druhů, v nejhojnějších druzích není uvedena vlaštovka obecná, která v prvním období nebyla kromě roku 1986 kroužkována a odchycení jedinci nebyli evidováni (hromadné nocoviště). Ptáci kroužkovaní na lokalitě po roce 2000 (cca 700 ex.) nebyli do tabulky zahrnuti

2/ Na odchycích ptáků v letech 1986–90 se podíleli kroužkovatelé I. Literák, M. Honza, K. Pavelka, M. Jakubec, J. Pavelka, V. Hanousková, R. Petro, K. Rusek, P. Lumpe, J. Hašek a další

3/ Údaje z let 1986–90 jsou sestaveny dle údajů v článkách Literák (1988), Literák (1989) a Literák, Stolarczyk (1992), data z roku 1990 z ručně psané tabulky (Literák in litt.)

4/ Údaje z let 2003–05 a 2007–08 jsou získány inností kroužkovatele M. Krestová, K. Pavelka, J. Kolek, M. Jakubec, M. Vymazal, J. Bartoněk, J. Stolarczyk, D. Kyenek, P. Adamík a O. Sychra

Tabulka č. 2: Ptáci kroužkovaní v Bartošovicích v letech 2003–2009, odchycení v zahraničí (v tabulkách č. 2 a 3 byla použita data, které zpracovala a poskytla Kroužkovací stanice Národního muzea, autor děkuje všem kroužkovatelům za poskytnutí jejich údajů)

Poř.č.	D R U H	Datum kroužkování	Kroužkovatel	Datum nálezu, odchytu	Místo nálezu, odchytu	Způsob nálezu, odchytu	Vzdálenost nálezu, odchytu	Směr tahu, pohybu ptáka	Počet dní
1.	<i>Rákosník obecný</i>	5.8.2003	K. Pavelka	20.7.2004	Nerem, o. Limburg, BELGIE	odchycen, kontrolován kroužkovatelem a vypuštěn	898 km	277,81	17
2.	<i>Rákosník proužkovaný</i>	28.7.2004	O. Sychra	30.7.2004	Keszthely – Fenékpuszta, o. Zala, MAĎARSKO	odchycen, kontrolován kroužkovatelem a vypuštěn	333 km	190,24	2
3.	<i>Vlaštovka obecná</i>	11.8.2004	K. Pavelka	9.9.2004	Izsák, o. Bucs – Kishum, MAĎARSKO	odchycen, kontrolován kroužkovatelem a vypuštěn	334 km	163,29	29

Pokračování tabulky č. 2

Poř.č.	D R U H	Datum kroužkování	Kroužkovatel	Datum nálezu, odchyty	Místo nálezu, odchyty	Způsob nálezu, odchyty	Vzdálenost nálezu, odchyty	Směr tahu, pohybu ptáka	Počet dní
4.	<i>Špaček obecný</i>	12.8.2004	K. Pavelka	20.11.2004	Marsillarques, region Hérault, FRANCIE	zastřelen	1 249 km	237,69	100
5.	<i>Rákosník velký</i>	12.8.2004	K. Pavelka	23.8.2004	Keszthely-Fenekpuszta, o. Zala, MAĎARSKO	odchycen, kontrolován kroužkovatelem a vypuštěn	333 km	190,24	11
6.	<i>Rákosník obecný</i>	18.8.2004	J. Koleček	9.9.2004	Salobar de Campos, Mallorca (Cabrene), ŠPANĚLSKO	odchycen, kontrolován kroužkovatelem a vypuštěn	1 640 km	226,2	22
7.	<i>Konipas luční</i>	24.8.2004	M. Krestová	17.9.2004	Salobar de Campos, Mallorca (incl. Cabrera), ŠPANĚLSKO	odchycen, kontrolován kroužkovatelem a vypuštěn	1 640 km	226,2	7
8.	<i>Rákosník proužkovaný</i>	28.8.2006	J. Koleček	1.9.2006	Zywocice, Opolskie W., POLSKO	odchycen, kontrolován kroužkovatelem a vypuštěn	89 km	356,17	4
9.	<i>Rákosník proužkovaný</i>	29.7.2007	J. Koleček	30.7.2007	Szeged, o. Csongrad, MAĎARSKO	odchycen, kontrolován kroužkovatelem a vypuštěn	400 km	157,64	1
10.	<i>Ledňáček říční</i>	10.8.2007	K. Pavelka	28.8.2007	Vransko jezero, Pakošťane, CHORVATSKO	odchycen, kontrolován kroužkovatelem a vypuštěn	670 km	16,47	18
11.	<i>Rákosník proužkovaný</i>	29.7.2008	M. Vymazal	31.7.2009	Vid, southern Croatian Coast, CHORVATSKO	odchycen, kontrolován kroužkovatelem a vypuštěn	732 km	182,5	-
12.	<i>Rákosník proužkovaný</i>	21.8.2008	J. Koleček	23.8.2008	Hohenau-Ringelsdorf, Niederösterreich, RAKOUSKO	odchycen, kontrolován kroužkovatelem a vypuštěn	145 km	214,39	2
13.	<i>Rákosník velký</i>	26.7.2008	J. Koleček	16.7.2009	Vransko jezero, southern Croatian Coast, CHORVATSKO	odchycen, kontrolován kroužkovatelem a vypuštěn	671 km	16,47	-
14.	<i>Rákosník proužkovaný</i>	3.8.2009	J. Bartoniček	7.8.2009	Vrhnika, SLOVINSKO	odchycen, kontrolován kroužkovatelem a vypuštěn	498 km	214,22	5

Tabulka č. 3: Ptáci kroužkovaní jinými kroužkovacími centrály a odchycení v Bartošovicích v letech 2003–2009

Poř.č.	D R U H	Datum nálezu, odchyty	Kroužkovatel, nálezce	Datum kroužkování	Místo kroužkování	Kroužk.centrála	Vzdálenost nálezu, odchyty	Směr tahu, pohybu ptáka	Počet dní
1.	<i>Rákosník velký</i>	24.7.2007	J. Koleček	3.9.2003	Vransko jezero, southern Croatian Coast, CHORVATSKO	Zagreb RC Croatia	670 km	16,47	-
2.	<i>Rákosník velký</i>	16.7.2009	J. Koleček	26.7.2008	Vransko jezero, southern Croatian Coast, CHORVATSKO	Zagreb RC Croatia	670 km	16,47	-

Poznámka: tučně zvýrazněné nálezy jsou významné z hlediska vzdálenosti, kde byl pták kontrolován nebo z hlediska rychlosti jeho tahu

RC - ringing centre, kroužkovací centrála

Tabulka č. 4: Přehled výskytu vybraných druhů ptáků na podzimním tahu na rybnících v CHKO Poodří v letech 1997, 1998 a 2006

R o k	1997		1998		2006			
	Srpen	Říjen	Srpen	Říjen	Srpen	Září	Říjen	Listopad
Rozloha sled. rybníků (ha)	522	520	499	601	620	620	525	
<i>Potápka malá</i>	34	43	26	58	49	43	46	5
<i>Potápka roháč</i>	174	56	88	105	77	94	65	0
<i>Potápka černokrká</i>	6	9	6	4	0	0	0	0
<i>Kormorán velký</i>	40	9	31	323	59	132	28	185
<i>Kvakoš noční</i>	1	5	3	0	30	0	0	0
<i>Volavka bílá</i>	0	42	6	54	2	8	37	34
<i>Volavka popelavá</i>	154	389	129	464	30	30	189	133
<i>Labuť velká</i>	87	19	59	147	93	97	209	36
<i>Husa velká</i>	0	0	0	0	3	35	22	3
<i>Husa polní</i>	0	0	0	0	0	0	83	130
<i>Husa běločelá</i>	0	23	0	0	0	0	0	0
<i>Kopřivka obecná</i>	183	4	49	79	16	411	156	0
<i>Čírka obecná</i>	12	11	28	80	2	0	0	110
<i>Čírka sp.</i>	0	0	0	49	0	0	0	0
<i>Kachna divoká</i>	1378	1277	1660	1578	765	851	1767	1639
<i>Polák velký</i>	482	57	76	113	78	11	84	2
<i>Polák chocholačka</i>	161	28	24	26	23	8	14	0
<i>Moták pochop</i>	19	0	15	0	3	4	0	0
<i>Lyska černá</i>	849	283	1081	814	624	328	176	39
<i>Čejka chocholatá</i>	10	3045	1	6090	0	0	490	630
<i>Racek chechtavý</i>	29	4132	101	1040	1	5	1672	1768
<i>Racek bouřní</i>	0	69	0	8	0	0	32	58
<i>Racek stříbř./bělohl./středom.</i>	5	82	1	44	0	11	46	89
Celkem druhů	22	34	30	34	22	21	22	16
Celkem ptáků	3697	9615	3465	11247	1877	1736	5137	4862

Poznámky: 1/ Některé druhy zjištěné při sčítání nejsou v tabulce uvedeny, proto celkový součet ptáků nesouhlasí s jednotlivými součty ptáků v tabulce uvedených.

2/ Na sčítání avifauny rybníků v srpnu 1997 se podíleli K. Pavelka, J. Košťál, M. Hýl a J. Pospíšil, v říjnu 1997 pak to byli pozorovatelé K. Pavelka, J. Košťál, P. Zátapek, M. Hýl, A. Vašát, M. Šulgan a J. Pospíšil.

3/ Sčítání v říjnu 1998 provedli R. Tomický, K. Pavelka, P. Zátapek (3 soustavy), M. Vašát, M. Šulgan a P. Píša. Kromě rybníků v CHKO Poodří jsou v tabulce údaje z rybníční soustavy u Oder.

4/ V přehledu roku 2006 nejsou údaje z rybníků u Polanky nad Odrou, které v daném období nebyly sčítány. Na sčítání rybníků se podíleli J. Košťál, I. Němečková, K. Pavelka a P. Krečmer.

5/ Z řádu bahňáků (*Cahardriiformes*) je uvedena pouze čejka chocholatá, další druhy jsou zahrnuty pouze v celkovém součtu pozorovaných ptáků.

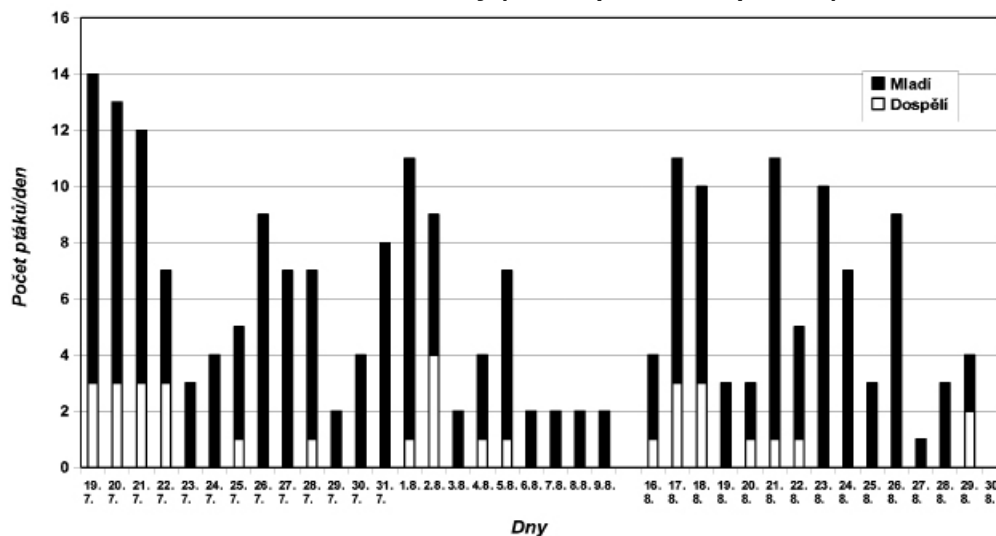
6/ Racek stříbřitý, r. bělohlavý a r. středomořský nebyli ve většině případů odlišeni, proto jsou uváděni dohromady.

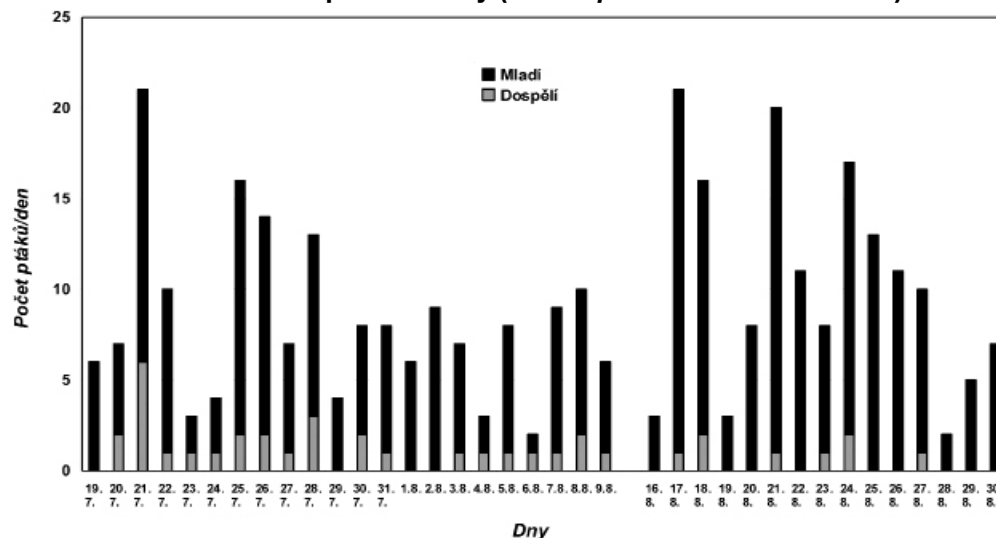
Průběh tahu na Akci ACROCEPHALUS Poodří v roce 2008 u vybraných druhů ptáků na hlavní odchytkové linii A

(akci zajišťovali kroužkovatelé M. Krestová, M. Vymazal, J. Bartoníček, J. Koleček, K. Pavelka a J. Košťál)

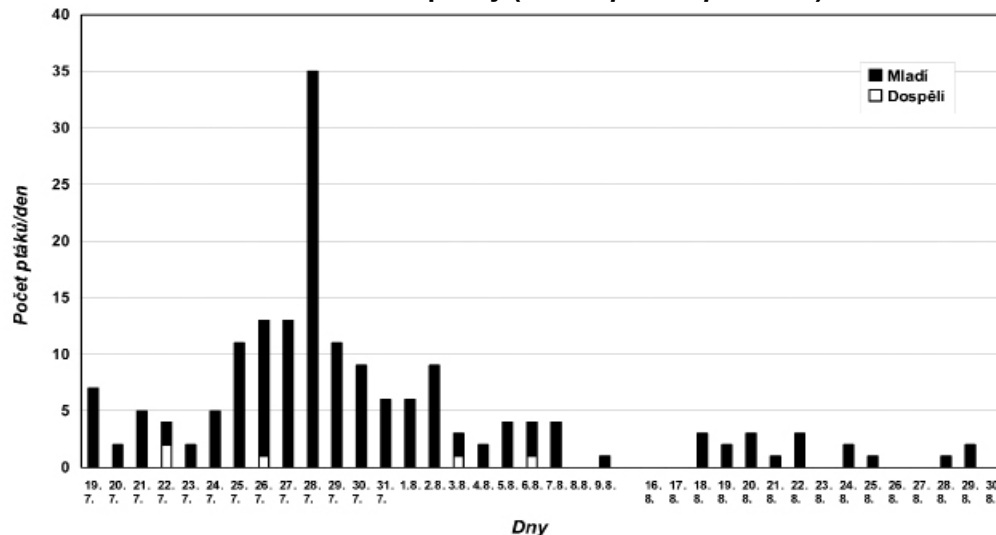
Rákosník obecný (*Acrocephalus scirpaceus*)

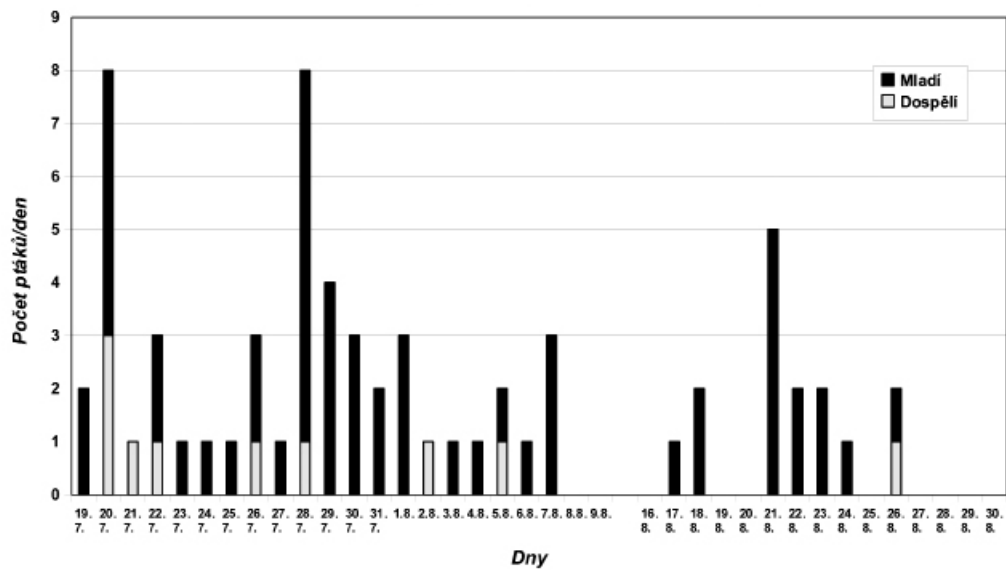
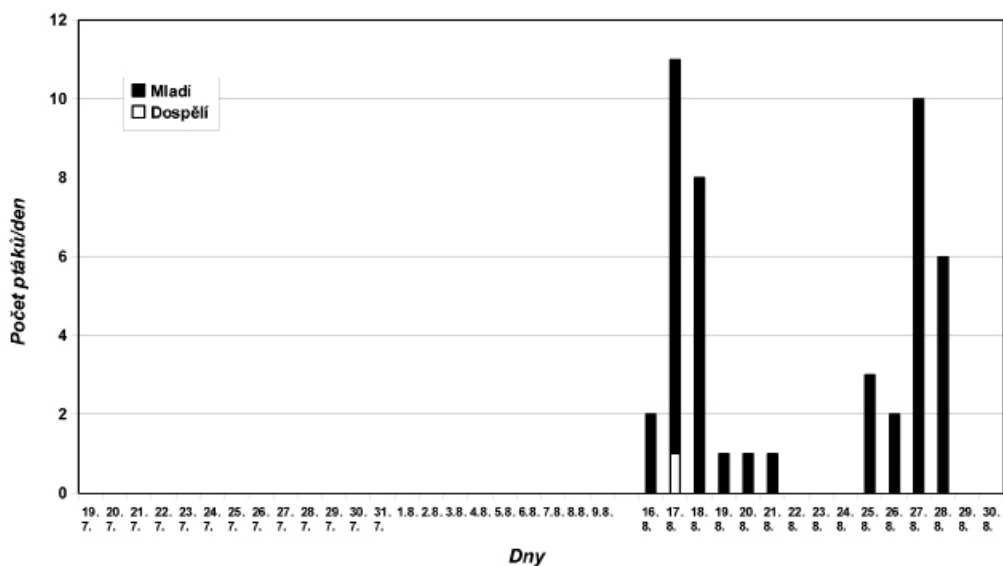
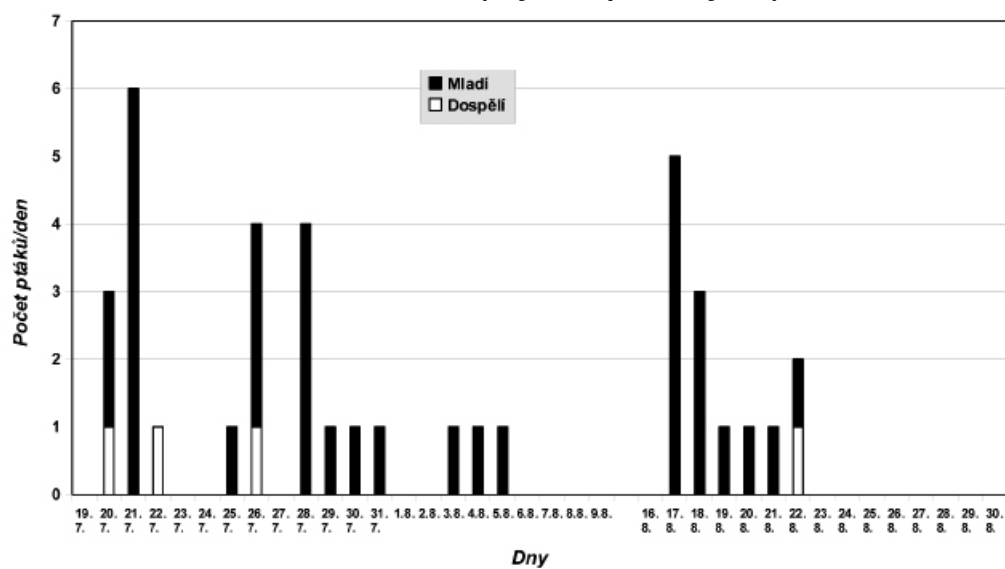

Rákosník proužkovaný (*Acrocephalus schoenobaenus*)

Rákosník zpěvný (*Acrocephalus palustris*)

Rákosník velký (*Acrocephalus arundinaceus*)**Konipas luční (*Motacilla flava*)****Budníček menší (*Phylloscopus collybita*)**

Činnost Regionu Poodří ve 2. pololetí 2010

Oldřich Usvald

„Ocelový muž – ocelová žena“

V sobotu 24. července se uskutečnil již 7. ročník silově-vytrvalostního pětiboje „Ocelový muž – ocelová žena“, který byl také v roce 2010 uspořádán v areálu Stodolní v Bartošovicích. Akce byla pořádána obcí Bartošovice ve spolupráci s Regionem Poodří a konala se v rámci projektu „Rozvoj venkovského života v obcích Regionu Poodří“ podpořeného POV MSK 2010. Testu kondice se letos zúčastnily 4 ženy a 37 mužů a i přes nepřízeň počasí byli účastníci velmi spokojeni. Akce je v Bartošovicích již tradiční a účastníci pětiboje se zde rádi vracejí. Také v roce 2011 počítají s dalším ročníkem. Již 8. ročník pětiboje se uskuteční v sobotu 27. srpna opět tradičně v areálu Stodolní. Součástí bude vyhodnocení mistrovství České republiky v kondici. Více máte možnost se dozvědět na www.ocelovymuz.cz.

Soutěž žen „Ocelová žena“ (Foto Oldřich Usvald).

Disciplína jízda na kole pro ženy i muže (Foto Oldřich Usvald).

„Marketingová strategie a organizace cestovního ruchu v turistické oblasti Poodří – Moravské Kravařsko“

Turistická oblast Moravské Kravařsko v zastoupení Regionem Poodří se zapojila projektem

„Marketingová strategie a organizace cestovního ruchu v turistické oblasti Poodří – Moravské Kravařsko“ do Regionálního operačního programu region soudržnosti Moravskoslezsko 2007–2013 pro prioritní osu: 2 Podpora prosperity regionu, oblast podpory: 2.2 Rozvoj cestovního ruchu a dílčí oblast podpory: 2.2.4 Organizace a kooperace v cestovním ruchu. Turistická oblast Moravské Kravařsko je prezentována mikroregionem Odersko, Sdružením obcí Bílovecka, Regionem Poodří a městy Fulnek a Studénka. Tyto subjekty se partnersky podílí na rozvoji cestovního ruchu v území. Zúčastňují se výstav Regiontour v Brně, ITF Slovakiaitour v Bratislavě, Holiday World v Praze, Dovolená a Region v Ostravě a také v dalších městech České republiky a v obchodních centrech v rámci společné prezentace na stánku Moravskoslezského kraje spolu s dalšími turistickými oblastmi, kterými jsou Beskydy a Valašsko, Ostravsko, Těšínské Slezsko, Opavské Slezsko a Jeseníky.

Žádost splnila všechna kritéria formálních náležitostí a postoupila do další etapy hodnocení.

„Poodří plné příležitostí“ aneb podzimní pooderské rybářské slavnosti

Dne 6. listopadu 2010 se na zámku v Bartošovicích uskutečnil další ročník „Podzimních pooderských rybářských slavností“. Slavnosti byly organizovány pod záštitou Místní akční skupiny Regionu Poodří z důvodu prezentace výstupů dvou projektů Spolupráce.

Výlov barošovicického rybníka (Foto Yvon Masmanidů).

Prvním byl projekt „Moravská brána do Evropy – venkovské expozice a muzea“, jehož výstupem bylo vytvoření nové expozice na zámku v Bartošovicích.

Výstavní expozice, která byla realizována v rámci Programu obnovy venkova, iniciativy Leader,

je rozdělena do čtyř tématických celků – Galerie osobností, Moravské Kravařsko, Bartošovický zámek vč. minulosti a přítomnosti Poodří a Vojenská historie a lazaretní pokoj. Součástí stálé expozice je 13 panelů s portréty významných osobností, které mají vztah k regionu Moravské Kravařsko – Johann Gregor Mendel, Josef von Eichendorff, Sigmund Freud, JUDr. et PhDr. Heinrich Johann Demel, Prof. Dr. Josef Hauptmann, Jan Amos Komenský, Felix Ivo Leicher, Josef Jiří Meinert, David Nitschmann, František Palacký, Adolf Turek, Stefan Weigel a Marie Walburga, hraběnka z Truchsess-Waldburg-Zeilu.

Slavnostní otevření pro zvané hosty proběhlo v pátek 5. listopadu. Na něm přednesl řeč Josef Medek ze SRN – jeho text uvádíme níže. První návštěvníci měli možnost zhlédnout expozici v den slavností. Pro další zájemce bude otevřena při zahájení turistické sezóny 2011 – od 1. května 2011.

Jako druhý byl prezentovaný projekt „Moravská brána do Evropy – nové zázemí pro činnost spolků a propagaci MAS na venkově“. Výstupem bylo pořízení velkoplošného stanu, tři prezentačních stánků a ozvučovací techniky. Vzhledem k příznivému počasí a také k nabídce zajímavého programu se akce zúčastnil rekordní počet lidí za celou dobu konání.

„Fajnė pustějovské děvuchy“ (Foto Yvon Masmanidů).

Účastníci měli možnost zhlédnout výstavu obrazů a dřevěných soch pana Miroslava Hanzelky z Libhoště, ukázkou malování vánočních ozdob firmy Lyra Decor, s. r. o., vystoupení skupiny „Fajnė pustějovské děvuchy“ a v neposlední řadě navštívit Záchranou stanici pro volně žijící živočichy a centrum ekologické výuky.

Ing. Oldřich Usvald

Manažer Regionu Poodří

Kontakt: Bartošovice 1 – zámek, 742 54 Bartošovice,
tel.: 556 720 490, e-mail: region@regionpoodri.cz

Otevření výstavy „Nové venkovské expozice a muzea“

Josef Medek

Překlad Veronika Goldová

„Na dobré cestě do společné Evropy“, tak vidím já, Josef Medek – patron v záležitostech německo-českých vztahů pro obec Bartošovice – výstavu „Nové venkovské expozice“ na zámku v Bartošovicích. Myšlenka muzejního prostoru, která by byla věnována i německé historii, vznikla již před pěti lety. Postupně jsem shromažďoval fotografie a sbírky pohlednic ještě z tehdejšího Partschendorfu, které jsem věnoval obci Bartošovice a které byly následně uloženy do archivu.

U myšlenky však jen nezůstalo. Tým Regionu Poodří v zastoupení Ing. Oldřichem Usvaldem společně s paní starostkou MVDr. Kateřinou Křenkovou společně tuto myšlenku realizovali a dokončili. Vznikla výstava „Nové venkovské expozice a muzea“, která se stala výsledkem vzájemné důvěry a dobrých česko-německých vztahů. Slavnostní zahájení proběhlo 5. listopadu 2010 za účasti významných hostů. Já společně s paní starostkou jsme završili otevření expozice přestřihnutím pásky a uvolnila se tak cesta pro všechny účastníky do prostor plné harmonií barev a historie. Měl jsem také tu možnost promluvit

Předání publikace paní starostce Křenkové panem Medkem (Foto Yvon Masmanidů).

k hostům a zároveň jako poděkování předat paní starostce vlastní knihu „Partschendorf (Bartošovice) v pohledech minulosti“ s věnováním.

Mí společníci – oblastní poradce Adolf Klohs a archivář Brun Appel – věnovali obci další knihy z archivu Kuhländchen v Ludwigsburgu pro uchování vzpomínek pro další generace.

Pro přítomné návštěvníky byl připraven raut a slavnostní přípitek. Tím se otevřela diskuze a dveře do nových začátků. Atmosféra byla uvolněná a na všechny dýchala nejen minulost, ale i budoucnost.

Přeji si, aby tato vzájemná práce byla prospěšná a měla zdárný vývoj do budoucna nejen pro naše děti.

Expozice Vojenská historie (Foto Yvon Masmanidů).

Globální oteplování, nebo jenom klimatická změna?

Ladislav Rošlapil

V uplynulém roce byl ve více jak dvaceti zemích světa překonán meteorologický rekord týkající se většinou období posledních 100 až 130 roků. V několika případech byly zaznamenány vůbec nejvyšší kulminační průtoky při povodních, případně třikrát se opakující ničivé záplavy a dále absolutní maxima teploty nebo vůbec nejteplejší některý kalendářní měsíc. V jednom případě bylo zaznamenáno absolutní minimum teploty v Irsku: $-18\text{ }^{\circ}\text{C}$.

Za samostatnou zmínku stojí téměř dvouměsíční vlna veder v centrální části evropského Ruska, která je považována za nejhorší v celých ruských dějinách a vůbec nejteplejší souvislé dvanáctiměsíční období (tentokrát září 2009 – srpen 2010) v rámci celé planety.

Další tři měsíce září až listopad byly v rámci celé planety taktéž teplotně nadprůměrné. A nelze opomenout děsivou noční bouři začátkem srpna v suché části indického Himaláje LADÁKH, kde během tří hodin napršelo tolik vody, kolik zde normálně spadne za pět let! Už nikdo přesně

nedopočítá stovky obětí pohřbených pod dvoumetrovou vrstvou bahna a kamení...

Ve většině zemí zasažených vlnou veder budou zřejmě věřit na globální oteplování. Obyvatelé našeho regionu spíše vsadí na klimatickou změnu. Uplynulý rok měl totiž u nás nejnižší průměrnou teplotu za posledních čtrnáct roků. V letech 1992–2009 byl průměrný počet letních dnů 57, což je nezvykle vysoký počet, loňských 44 letních dnů už se ale blíží normálu vzdálené minulosti. Tropických dnů bylo 16, což je asi dvojnásobek normálu, ovšem stačí připomenout roky 1994, 1992, 1947 a 2003 s 28, resp. 27, 26 a 23 tropickými dny. A dvanáctiměsíční období od září 2006 do srpna 2007 se všemi měsíci teplotně značně nadprůměrnými nebude zřejmě dlouho překonáno. V uplynulém roce bylo pět měsíců teplotně podprůměrných, což se již přibližuje zvyklostem vzdálené minulosti.

Rok 2010 byl velmi bohatý na vláhu, ovšem nadprůměrné srážky měly všechny poslední čtyři roky. Srážky jsou ale v běhu času značně proměnlivé,

Atmosférické srážky v Hladkých Živicích

Měsíc	7	8	9	10	11	12
Dlouhodobý měsíční průměr v mm	88	69	59	41	43	37
Skutečnost 2010 v mm	124	93	89	12	75	52
Nejvyšší úhrny v mm od r. 1947	367	211	154	109	114	97
V tomto poválečném roce	1997	1970	2007	1974	1991	2005
Nejnižší měsíční úhrny v mm	13	7	0	0	6	3
V tomto poválečném roce	1948	1992	1959	1951	1953	1953

Poznámka: atmosférické srážky se měří v Hladkých Živicích od založení šlechtitelské stanice v roce 1947, několik chybných údajů jsem doplnil záznamy z Fulneku.

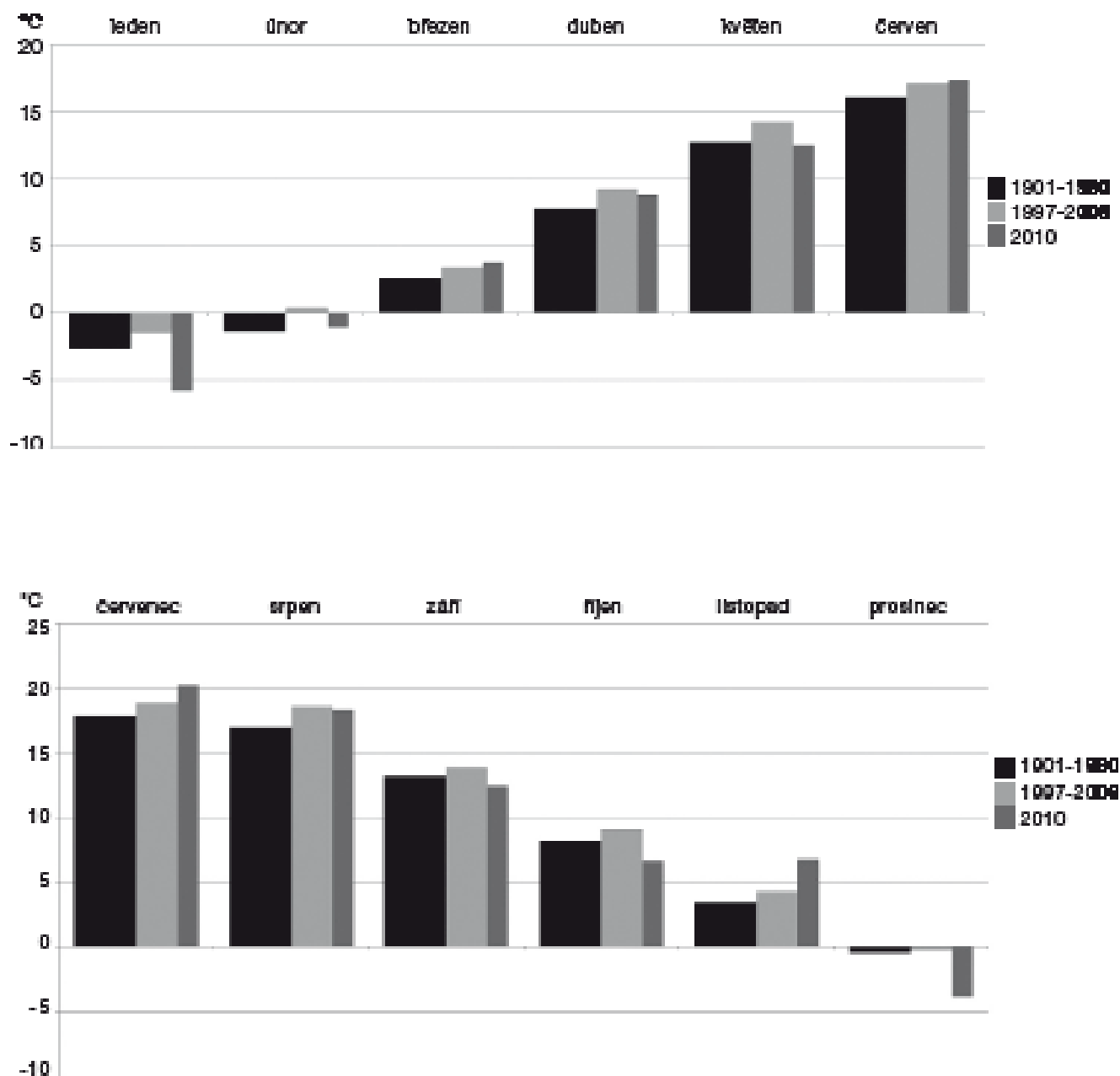
takže připomenu suchý závěr jara 2007 a suchou část podzimu 2008 a 2009.

Ladislav Rošlapil

Dnes téměř třišedesátiletý Ladislav Rošlapil byl 38 roků zaměstnancem Šlechtitelské stanice Hladké Životice. Po celou dobu zaměstnání sbíral základní meteorologická data pro potřeby zaměstnavatele a v této činnosti pokračuje i po nedávném odchodu do důchodu. Jako ryzí amatér přiznává, že při drobné publikační činnosti se někdy dopustí i chyby, pokud svůj omyl zjistí při samostudiu odborné li-

teratury, okamžitě ji napraví. Přiznává, že svému koníčku podřídil i své soukromí. Jako amatér má zřejmě nejvíce informací v celém regionu nejen za období pravidelných měření, ale i z historické klimatologie.

Následující graf znázorňuje teplotu jednotlivých měsíců v jižní části Klimkovické pahorkatiny. V prvním sloupci je průměrná teplota 1901–1980, ve druhém sloupci je průměr velmi teplého 13letého období 1997–2009 a ve třetím sloupci je teplota roku 2010.

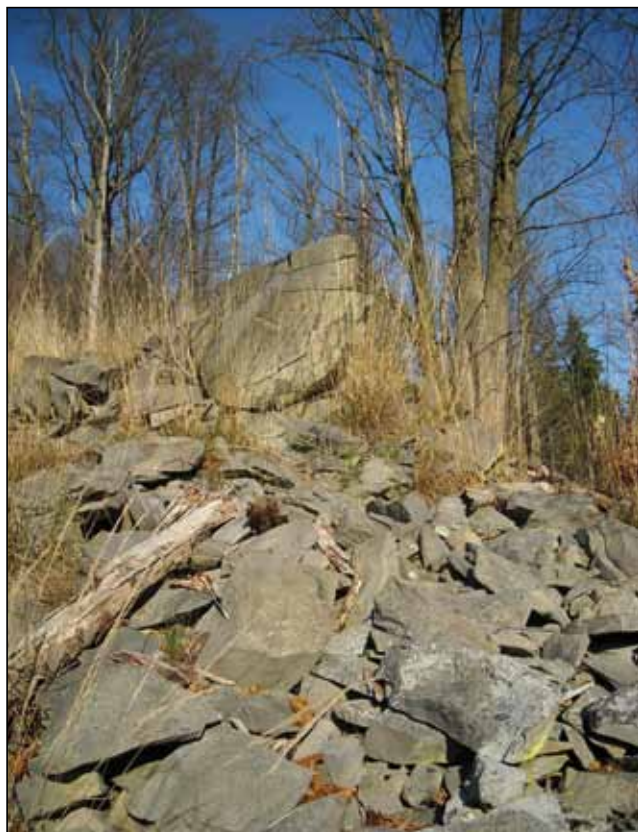

HOTEL ŠTRAMBERK

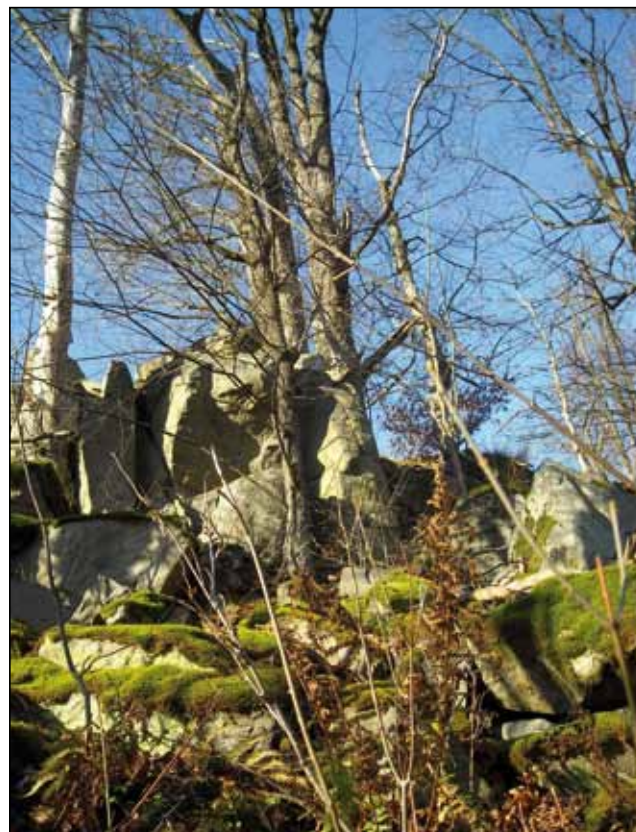
Nenápadný objekt na štramberském náměstí poskytuje hostům maximální soukromí a pohodlí. Hotel disponuje třemi jednolůžkovými pokoji, dvěma pokoji dvoulůžkovými a apartmánem pro náročné hosty. Pokoje jsou vybaveny TV SAT, trezorem, koupelnou, WC, připojením WiFi. Restaurace s kapacitou 20 míst nabízí gastronomické speciality mezinárodní kuchyně, snídaně formou švédského stolu.

V propojeném areálu Lašských pivních kúpelí můžete využít nabídky pivních lázní, masérských služeb či kosmetiky.

www.hotel-stramberk.cz

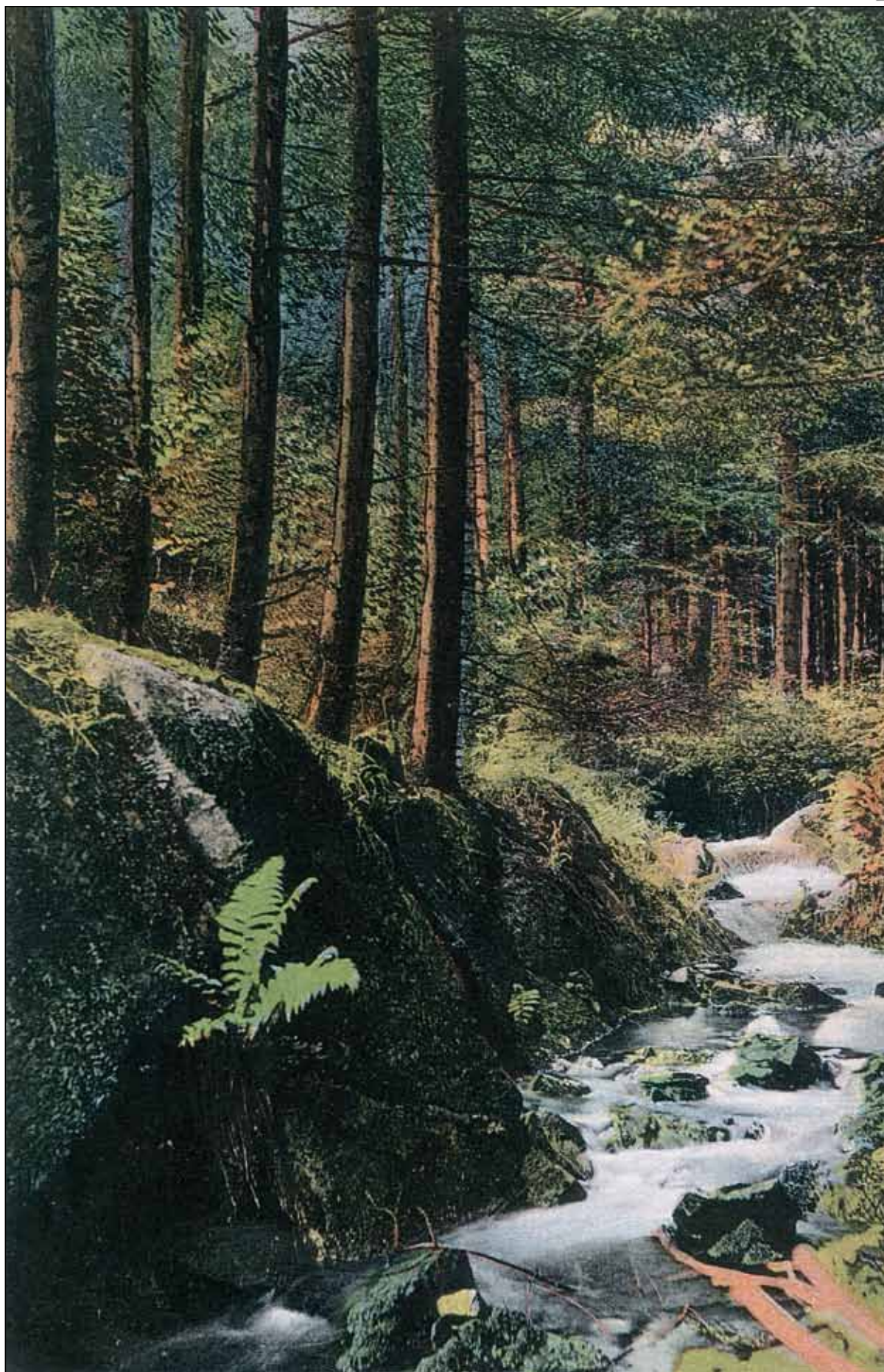
Skalní výchoz se rozpadá na sutové pole.

Nejvyšší skálu tvoří masivní droby.

Dále proti proudu Odry jsou v údolí už jen lesy (všechny foto Radim Jarošek).

Pohlednice Odry, vydal E.ka Verlag v roce 1913.

Jespáček ploškozobý (Limicola falcinellus) odchycený na bahnech Horního bartošovického rybníka 10. 8. 2007, kroužkovatel a autor fotografie Karel Pavelka.

Orlovec říční (Pandion haliaetus) je pravidelně táhnoucím ptačím druhem v Poodří (Foto Dušan Boučný).

Čírka obecná (Anas crecca, samec ve svatebním šatě) se zastavuje při tahu v srpnu až říjnu v Poodří mnohdy v hejnech dosahujících stovky ptáků (Foto Dušan Boucný).

Volavka bílá (Egretta alba) ozvláštňuje svým zajímavým vzezřením mnohdy v desítkách kusů polovypuštěné podzimní rybníky nejen v Poodří (foto Dušan Boucný). Fotografie autora můžete najít na společném fotowebeu několika českých fotografů ptáků www.BirdPhoto.cz.

Otvíráme Vám cestu do přírody. NET4GAS. Blíž přírodě.

Přispěli jsme k výstavbě naučné stezky Mokroš nedaleko obce Mořice na Hané ■ Celkem na 31 místech v ČR jsme se podíleli na vybudování dřevěných chodníků, zpevnění přístupových cest nebo stavbě nových vyhlídek ■ Usilujeme o vytvoření přirozených podmínek pro tetřívka obecného a návrat původních ekosystémů do rašelinišť ■ Jsme generálním partnerem Českého svazu ochránců přírody a projektu Revitalizace rašelinišť v Krušných horách

www.blizprirode.cz